

ספרי שלחן שמואל

הספרים שיצאו לאור:

- חופה וקידושין + חוברת השלמת סימנים החדשים + חוברת שינון
- מקוואות, כולל תמונות צבעוניות של דומאות השונות של המקוואות
- איסור והיתר, כולל הסימנים החדשים (תולעים וכו')
- הלכות דרך ארץ, בין אדם לחברו.
- הלכות מילה וגרות.
- חושן משפט ב: טוען ונטען.
- חוברת שינון איסור והיתר.
- תפילה וברכות.

מתוכנים לעתיד הקרוב:

- דיינים ועדות.

ניתן לראות דוגמים הספרים באתר

ניתן לרכוש דרכי: 054-8456-923 ירושלמי שמואל

או באימל: S2079395@GMAIL.COM

ישנה אפשרות במשלוח דרך הדאר במחירי עלות.

ספר

שולחן שמואל

שורשי הלכה וענפיה

אחרונים עד
אחרוני דורנו

מרת השלחן ערוך
והרמ"א

מקרא, משנה, גמרא
ראשונים

על סדר השלחן ערוך

הלכות תפילה וברכות חלק א

- ברכות השחר: או"ח: מ"ו – נ"ז
- הלכות ק"ש: או"ח: נ"ח – פ"ח
- הלכות תפילה: או"ח: פ"ט – קכ"ז
- הלכות קריאת תורה: או"ח: קל"ה – קמ"ז.

בעריכת הספר הושקעה מחשבה רבה כדי שיהיה קל להבנה, ולשינון מהיר של החומר דבר שהוכיח את עצמו בספרים הקודמים. הסוגיות פורקו לנקודות, ובכל נקודה הובאו המקורות ושיטות הפוסקים בצורה ברורה.

הספר מביא בשורשי הלכה את מקורות הדינים: מקרא, משנה, גמרא וראשונים (מהבית יוסף) ומראה את השתלשלות ההלכה (שו"ע והרמ"א) מתוך המקורות. משם בענפי ההלכה מובאים האחרונים ואחרוני האחרונים (המפרשים על הדף, כולל פתחי תשובה) עד תשובות אחרוני דורנו.

נערך בס"ד ע"י

שמואל בן ר' שלום אהרן חיים ירושלמי

שנת התשע"ט ירושלים

ניתן לראות דוגמיות הספרים באתר פמיכה לרבנות <http://www.smicha.co.il>

ובכן ניתן להוריד מהאתר סיכומי אבן עזר וחושן משפט

S2079395@GMAIL.COM

אפשר לקבל ב - EMAIL דוגמיות הספרים שיצאו לאור

חשוב מאוד !!

הסבר על אופן כתיבת הספר

- שו"ע והרמ"א: "מצוה על היורשים לפרוע חוב אביהם". "עד שיפרעו לו" (יורשי ראובן) :
לפון מדויקת של השו"ע והרמ"א. עם דברי הסבר קצרים (יורשי ראובן).
- הפניות א. ב. : בסוף שו"ע תמצא נקודות הפניה (א.) א"ל: שרשי הלצה וענפי
הלכה.
- מקורות: [בעל התרומה והרא"ש] : בסוף כל הלכה יופיע מקור ההלכה.
- ❖ שורשי הלכה כאן תמצא את מקורות השו"ע והרמ"א, מהמכא והראשונים
כפי שכתבו בבית יוסף
- ❖ ענפי הלכה כאן תמצא את דעות האחרונים ואחרוני האחרונים של השו"ע
והרמ"א.
- הסימונים: ✓ (מודגש) - כן פסק שו"ע. ✓ (לא מודגש) - כ"ס הרמ"א
ר"ת שכיחים: כה"ח = כף החיים. משנ"ב = משנה ברורה. ביה"ל = ביאור הלכה. כ' = כתב,
מאמ"ר = מאמר מרדכי.

כל הזכויות שמורות למחבר

ניתן להשיג את הספרים "חופה וקידושין", "מקוואות", "איסור והיתר": מליחה, בשר
וחלב, תערובות, הלכות דרך ארץ, מילה וגרות ותפילה וברכות. וכן את ספרי "מעגלי
החיים".

במחיר מוזל, ליחידים ולקבוצות

אצל המחבר בטלפון: 02-5811133 בפלאפון: 054-8456-923

הערות והארות יתקבלו בשמחה לכתובת מעלות דפנה 133/3 ירושלים

S2079395@GMAIL.COM

תוכן עניינים

ברכות השחר.....16

16.....	סימן מ"ו: דיני ברכת השחר
29.....	סימן מ"ז: דיני ברכת התורה
	סימן מ"ח: אומרים פרשת התמיד, ופסוקי קרבן שבת אומרים אצל פרשת התמיד ובו
42.....	סעיף אחד
44.....	סימן מ"ט: שיכול לומר ק"ש בעל פה
45.....	סימן נ: טעם למה אומרים משנת איזהו מקומן
46.....	סימן נ"א: דיני תפלה מן ברוך שאמר עד ישתבח
52.....	סימן נ"ב: דין מי ששהה לבוא לבהכ"נ עד ישתבח
53.....	סימן נ"ג: דין הראוי לירד לפני התיבה ובו כ"ו סעיפים
67.....	סימן נ"ד: דינים השייכים לישתבח ובו ג' סעיפים
69.....	סימן נ"ה: דיני קדיש ובו כ"ב סעיפים
83.....	סימן נ"ו: דין עניית הקדיש על ידי הקהל ובו ה' סעיפים

הלכות קריאת שמע.....90

90.....	סימן נ"ח: דיני ק"ש וברכותיה ובו ז' סעיפים
94.....	סימן נ"ט: דין ברכה ראשונה ביוצר ובו ה' סעיפים
98.....	סימן ס: דין ברכות לקריאת שמע, ואם צריכים כוונה ובו ה' סעיפים
102.....	סימן ס"א: דין כמה צריך לדקדק ולכוין בקריאת שמע ובו כ"ו סעיפים
111.....	סימן ס"ב: מי שלא דקדק בק"ש או לא השמיע לאזנו ובו ה' סעיפים
113.....	סימן ס"ג: ישב בשעת ק"ש, ולא יישן ובו ט' סעיפים
117.....	סימן ס"ד: דין הטועה בק"ש ובו ד' סעיפים
	סימן ס"ה: הנכנס לבית הכנסת ומצא צבור קוראין ק"ש, או שהפסיק בשעת הקריאה ובו
118.....	ג סעיפים
120.....	סימן ס"ו: באיזה מקום יכול להפסיק ובאיזה מקום לא יפסיק ובו י' סעיפים
128.....	סימן ס"ז: דין ספק אם קרא ק"ש
129.....	סימן ס"ח: שלא להפסיק בפיוטין
130.....	סימן ס"ט: דין בפורס על שמע ובו ב' סעיפים
133.....	סימן ע: מי הם הפטורים מק"ש ובו ה' סעיפים
136.....	סימן ע"א: אבל והעוסקים במת פטורים מק"ש ובו ז' סעיפים
140.....	סימן ע"ב: דין נושאי המטה, והמנחמים והמלוים ובו ה' סעיפים
142.....	סימן ע"ג: הישן עם אשתו ובניו איך יתנהג ובו ד' סעיפים
143.....	סימן ע"ד: שלא לברך כשאבריו רואים את הערוה ובו ו' סעיפים
	סימן ע"ה: להזהר מגלוי שיער וקול אשה בשעת ק"ש, וכן שלא לקרותה כנגד הערוה ובו ו
148.....	סעיפים
153.....	סימן ע"ו: להזהר מצואה בשעת ק"ש בו ח' סעיפים

- סימן ע"ז: שלא לקרות כנגד מי רגלים ובו ב סעיפים 160
- סימן ע"ח: מי שנצרך להטיל מים בשעת קריאה 162
- סימן ע"ט: מי שנזדמן לו צואה בשעת קריאה ובו ט סעיפים 163
- סימן פ: מי שאינו יכול להשמר מהפיח 171
- סימן פ"א: דין צואת קטן ובו ב סעיפים 172
- סימן פ"ב: דין צואה יבשה ובו ב סעיפים 174
- סימן פ"ג: דיני בית הכסא בק"ש ובו ה סעיפים 175
- סימן פ"ד: אם מותר לקרות במרחץ 179
- סימן פ"ה: באיזה מקומות אסור לקרות ק"ש ובו ב סעיפים 181
- סימן פ"ו: שצריך להרחיק מן מים סרוחים ובו סעיף אחד 182
- סימן פ"ז: כמה צריך להרחיק בשעת ק"ש מן גרף של רעי ובו ג סעיפים 183
- סימן פ"ח: בעל קרי מותר בק"ש ובו סעיף אחד 186

188.....הלכות תפילה

- סימן פ"ט: הלכות תפלה וזמנה ובו ח' סעיפים 188
- סימן צ: מקום הראוי להתפלל עם הצבור ודין ההולך בדרך ובו כ"ז סעיפים 195
- סימן צ"א: שיאזור מתניו ויכסה ראשו בשעת תפלה ובו ו סעיפים 210
- סימן צ"ב: הנצרך לנקביו, ודין רחיצה לתפלה ושאר הכנות לתפלה ובו י סעיפים 213
- סימן צ"ג: קודם שיתפלל צריך לשהות ובו ד סעיפים 218
- סימן צ"ד: צריך לכוין נגד א"י, ודין הרוכב או יושב בספינה ובו ט סעיפים 220
- סימן צ"ה: כיון איבריו בשעת תפלה 225
- סימן צ"ו: שימנע כל הטרדות כדי שיכוין ובו ב' סעיפים 227
- סימן צ"ז: שלא יגהק ושלא יפהק בשעת התפלה ובו ה' סעיפים 228
- סימן צ"ח: צריך שיהיה לו כוונה בתפלתו ובו ה' סעיפים 231
- סימן צ"ט: דין שתוי ושכור לתפלה ובו ג סעיפים 234
- סימן ק: תפלת המועד צריך לסדר 237
- סימן ק"א: שצריך לכוין בכל הברכות, ושיכול להתפלל בכל לשון ובו ד' סעיפים 238
- סימן ק"ב: שלא להפסיק כנגד המתפלל ובו ה' סעיפים 241
- סימן ק"ג: מי שנזדמן לו רוח בתפלתו או עטוש ובו ג סעיפים 245
- סימן ק"ד: שלא להפסיק בתפלה ובו ח סעיפים 246
- סימן ק"ה: דין המתפלל ב' תפלות 251
- סימן ק"ו: מי הם הפטורים מתפלה ובו ג סעיפים 252
- סימן ק"ט: איך יתנהג היחיד לכיון בתפלתו עם הציבור ובו ג' סעיפים 267
- סימן ק"י: היוצא לדרך, ופועלים מה יתפללו, וסדר תפלת הדרך ובהמ"ד ובו ח' סעיפים ... 271
- סימן קי"א: דין סמיכות גאולה לתפלה ובו ג' סעיפים 276
- סימן קי"ב: שלא להפסיק לא בשלשה ראשונות ולא בשלשה אחרונות ובו ב סעיפים 278
- סימן קי"ג: דיני הכריעות בי"ח ברכות ובו ט סעיפים 279
- סימן קי"ד: דין הזכרת הרוח וגשם וטל ובו ט סעיפים 283
- סימן קט"ו: טעם ברכת אתה חונן ובו סעיף אחד 291

291	סימן קט"ז: ברכת רפאנו
292	סימן קיז: דיני ברכת השנים ובו ה סעיפים
297	סימן קי"ח: חתימת ברכת השיבנו
298	סימן קי"ט: דין הרוצה להוסיף בברכות ובו ד סעיפים
302	סימן קכ"כ: שראוי לומר רצה בכל תפילה
302	סימן קכ"א: דיני מודים ובו ג' סעיפים
303	סימן קכ"ב: דינים השייכים בין י"ח ליהיו לרצון ובו ג' סעיפים
305	סימן קכ"ג: דיני הכריעות בסיום י"ח ברכות ובו ו' סעיפים
310	סימן קכ"ד: דין הנהגת ש"צ בי"ח הברכות, ודין עניית אמן ובו י"ב סעיפים
321	סימן קכ"ה: דיני קדושה ובו ב סעיפים
323	סימן קכ"ו: דין ש"צ שטעה ובו ד סעיפים
326	סימן קכ"ז: דין מודים דרבנן ובו ב סעיפים

קריאת התורה

330	סימן קל"ה: סדר קריאת התורה ביום ב' וה' ובו י"ד סעיפים
338	סימן קל"ו: מי הם הנקראים לס"ת בשבת
339	סימן קל"ז: כמה פסוקים צריכים לקרא לכל אחד ובו ו' סעיפים
343	סימן קל"ח: שלא לשייר בפרשה פחות מג' פסוקים
344	סימן קל"ט: סדר קריאת התורה וברכותיה ובו י"א סעיפים
351	סימן ק"מ: דיני הפסק בברכת התורה ובו ג סעיפים
353	סימן קמ"א: דיני קורא והמקרא ובו ח' סעיפים
357	סימן קמ"ב: דין מי שקרא וטעה, כשאר שם מי שיודע לקרות בדיוק ובו ב' סעיפים
358	סימן קמ"ג: דין אם נמצאת ס"ת מוטעה, ויתר דיני הספר ובו ה' סעיפים
366	סימן קמ"ד: שלא לדלג בתורה מענין לענין, ודיני ההפטר ובו ד' סעיפים
368	סימן קמ"ה: דיני המתרגמין
369	סימן קמ"ו: לא לדבר בשעת הקריאה ובו ד' סעיפים
372	סימן קמ"ז: דיני גלילת ס"ת ובו ח' סעיפים

דברים אחדים

"אודה ה' בכל לבב" על שזיכני ושם חלקי מיושבי בית המדרש לעסוק בתורה הקדושה. בהמשך לספרים הקודמים בסדרת שלחן שמואל יוצא לאור ספר "תפילה וברכות", אני בתקווה שיהא לעזר ללומדים נושאים אלו.

יש לציין כי מומלץ ללמוד תחילה את הסוגיות במקורן (גמרא, ב"י ואחרונים), ואז הספר יעזור מאוד להשלים את התמונה, וכמו כן בשינון החומר.

בספר הובאו פסקים ממורי ורבי הרה"ג הרב יעקב יוסף זצ"ל אשר שמעתי מפיו בשיעורים שהועברו בבית כנסת "בורוכוב" והן שיעורים ששמענו ממנו בכולל "בני דוד". בנוסף, על מנת לדייק יותר, שמעתי את הקלטות של הרב בנושא.

הספר קוצר והותאם למבחני הסמכה לרבנות, הרוצה לראות את הדברים ביתר הרחבה יכול למצוא אותם באתר http://www.smicha.co.il/sikumim_categories.php?it=5 תחת "תפילה וברכות" סיכומי שלחן שמואל.

יהי רצון מלפניך בורא העולם, שלא תצא תקלה מתחת ידי, ובמה ששגיתי העמידני על האמת, כי "שגיאות מי יבין". אני קורא ומבקש מכל מי שימצא טעויות או שיש לו הערות והארות על הספר שיודיענו ואשמח לקבל את התיקונים. הן בפקס 02-582-2581 או באימל: s2079395@gmail.com

תחילה רצוני להודות לנוות בתי, על כל העזרה והסיוע שלה שאוכל להתפנות בלימוד, כמו כן ברצוני להודות לבני מתן שעזר בהגהות הספר, יה"ר שיפוצו מעינותיו חוצה, וכן לכל העוזרים והמסיעים להוצאת הספר, יהי רצון שהקב"ה ימלא כל משאלות לבו לטובה.

הקב"ה ישלם להם שכרם מושלם.
אני הקטן – שמואל ירושלמי

תפילה לפני הלימוד

יהי רצון מלפניך יי אלוקי ואלוקי אבותיי שלא יארע דבר תקלה על ידי, של אומר על טמא טהור ולא על טהור טמא, ולא על מותר אסור ולא על אסור מותר, ולא אכשל בדבר הלכה וישמחו בי חברי, ולא ייכשלו חברי בדבר הלכה ואשמח בהם. ותאיר עיני במאור תורתך ותצילני מכל מכשול וטעות, הן בדיני איסור והתר, הן בדיני ממונות, הן בהוראה, הן בלימוד. גל עיני ואביטה נפלאות מתורתך, ומה ששגיתי כבר, העמידני על האמת ואל תצל מפני דבר אמת עד מאוד, "כי יי ייתן חכמה מפיו דעת ותבונה".

תפילות להצלחה

רבונו של עולם! אל תרפה את ידי לעת זקנתי מלעסוק בתורה ומלקיים מצוות. אל תשליכני לעת זקנה ככלות כוחי אל תעזבני.

ואל תקהה את שיני, ואל ימות שום אחד מבני ביתי בחיי. ונהייה תמיד מיושבים בדעתנו ושכלנו לעובדך באמת.

ותן בנו כוח ובריאות ואומץ וחוזק בכל אברינו וגידינו אכ"ר. (ומצא חיים)

רבונו של עולם! עזור לי ולכל בריאי עמך ישראל, שלא נחלה ולא נחטא ולא ניפול למיטה חס ושלו. ולא נצטרך לרופאים ולא להתעסק ברפואות ולכל חולי עמך בית ישראל שלח להם רפואה שלמה במהרה. והצילנו מכל צער וצרה דוחק ועוני ומכל דבר רע, כדי שנוכל לעבוד עבודתך וללמוד תורתך בלי שום מונע. (עבד המלך)

אחר לימודו יאמר

מודה אני לפניך יי אלוקי ששמת חלקי מיושבי בית המדרש ולא שמת חלקי מיושבי קרנות. שאנו משכימים והם משכימים, אנו משכימים לדברי תורה והם משכימים לדברים בטלים, אנו עמלים ומקבלים שכר והם עמלים ואינם מקבלים שכר, אנו רצים והם רצים אנו רצים לחיי העולם הבא והם רצים לבאר שחת, שנאמר: "וְאַתָּה אֱלֹקִים תּוֹרֵדָם לְבָאֵר שַׁחַת אֲנָשֵׁי דָמִים וּמִרְמָה לֹא יַחֲצֹו יְמֵיהֶם וְאֲנִי אֶבְטַח בְּךְ".

לעילוי נשמת מר אביו ר' אהרון שלום חיים ירושלמי בן מרים. ת.נ.צ.ב.ה.

הסכמות מהספר הוקדם

Rabbi CHAIM P. SCHEINBERG

Rosh Hayeshiva "TORAH ORE"

and Morah Hora'ah of Kiryat Mattersdorf

הרב חיים פינחס שיינברג

ראש ישיבת "תורה אור"

ומורה הוראה דקריית מטרסדורף

בס"ד, חודש שבט, תשס"ט

מכתב ברכה

הנה הביאו לפני קונטרס נוסף מלא ברכת ה' הנקרא בשם "שורשי ההלכה וענפיה", אשר חברו וליקטו הרה"ג רבי שמואל ירושלמי שליט"א, והוא סיכום הלכתי בהלכות חושן המשפט, מסודר בצורה ברורה משורש ההלכה בחומש ובתלמוד ועד ביאור דברי השלחן ערוך והפוסקים האחרונים, והכל עשה באופן נאות ויפה, דבר דבור על אופניו, וע"כ אברכהו שספרו זה יעלה לרצון לפני כל המעיינים בו, ויפיקו הנאה מהנכתב בו, ויזכה לשבת כל ימיו באהלה של תורה מתוך הרחבת הדעת ומנוחת הנפש.

חיים פינחס שיינברג

Yitzchak Yosef
Rishon Lezion Chief Rabbi Of Israel
President of the Great Rabbinical Court

יצחק יוסף
ראשון לציון הרב הראשי לישראל
נשיא בית הדין הרבני הגדול

בס"ד, כ"ו שבט תשע"ד
4-571/ע"ד

דברי ברכה

הובאו לפני גליונות הספר "שורשי הלכה וענפיה" בעיני אבן העזר חופה וקידושין, מעשה ידי היקר והנעלה, שוקד באהלה של תורה, יראתו קודמת לחכמתו, חריף ובקי, משנתו זך ונקי, הרה"ג ר' שמואל ירושלמי שליט"א, ראיתי שסיכם ההלכות בטוב טעם ודעת דברי השו"ע והרמ"א, מקורות ההלכה בשורשיה בגפ"ת והראשונים, והוסיף דברי האחרונים הדנים בנושאים שונים, בהלכות אקטואליות העולות על שלתן מלכים, המתחדשות בזמננו, והכל עשה בעטו עט סופר מהיר, וסידרם בסדר נכון, בשפה ברורה וקלה, למען ירוץ הקורא בו, דבר דבור על אופניו, תפוזי זהב במשכיות כסף, אישר חיליה לאורייתא.

וברכתי להמחבר שליט"א שיהי רצון שיוזכה לברך על המוגמר בקרב הימים, ויפוצו מעיינותיו חוצה, להגדיל תורה ולהאדירה, ירום ונישא וגבה מאד, להגדיל תורה ולהאדירה.

בברכת התורה,

יצחק יוסף

ראשון לציון הרב הראשי לישראל
נשיא בית הדין הרבני הגדול

David Lau

Chief Rabbi Of Israel
President of The Chief Rabbinate Council

דוד לאו

הרב הראשי לישראל
נשיא מועצת הרבנות הראשית

בס"ד, ג' חשוון, תשע"ד
7 אוקטובר, 2013
הס' - 130.עד

לכבוד

הרב שמואל ירושלמי שליט"א

מכתב ברכה

ראיתי עלים מספרך "שורשי הלכה וענפיה" בספר זה הבאת את ההלכות כשולחן ערוך, באופן המיקל על הלומד בהבנת נושאי ההלכה ומסייע לזכור את הדברים.

הדברים בנויים באופן תמציתי, ממקור ההלכה בתלמוד הולך סובב דברי הפוסקים הראשונים והאחרונים.

בספר זה קבצת כאמיר גורנה, חידושי הלכות הנוגעים לחלק אהע"ז הלכות חופה וקידושין. הכל מסודר באופן ראוי דבר דבור על אופניו. אין ספק שספרך יהיה לתועלת רבה עבור באי שערי בית המדרש, ובעיקר אלו שמאווים הוא להורות תורה בישראל, ורצונם לעבור את בחינות ההסמכה לכהן כרב בישראל, ספרך ישמש להם כאמצעי חזרה על מה שלמדו מתוך ספרי הטור, השו"ע ושאר הפוסקים.

אברךך שתזכה להוציא לאור עולם עוד ספרי עזר להוגים בתורת ה', להגדיל תורה ולהאדירה.

המברךך בכל לב,

דוד לאו
הרב הראשי לישראל

בית יחב ♦ ירמיהו 80, ירושלים ת.ד. 7525 ♦ מיקוד 91360 ♦ טל': 02-5313191 ♦ פקס: 02-5377872
Beit Yahav ♦ 80 Yirmiyahu St., Jerusalem ♦ P.O.B. 7525 ♦ Tel: 02-5313191 ♦ Fax: 02-5377872
דוא"ל: rabbia@rabbinate.gov.il

ברכות השחר

סימן מ"ו: דיני ברכת השחר

ובו ט' סעיפים (ברכות: ג, ס. מנחות: מג.)

הקדמה (פסקי תשובות)

• זמן ברכות השחר: משנ"ב(ב): כ' כסף משנה - דוקא בסוף השינה מברך, ולא כל זמן שיקוץ באמצע הלילה (פירוש שאם דעתו לחזור ולישון שינה קבועה ימתין לברך רק בבוקר). כ"כ מ"א (ו, ח).
ואם קם משנתו לפני עלות השחר מברך אז כל הברכות כל שעבר חצות לילה, חוץ מברכת "הנותן לשכוי" שימתין עד עלות השחר (משנ"ב).

• מספר ברכות השחר כפי שמופיע בגמרא הוא י"ח כנגד י"ח בברכות שהתפילת העמידה, ואחר כך הוסיפו ברכת "למינים" וכנגדה הוסיפו בברכות השחר "הנותן ליעף".
• ברכות אלו כוללים כל צרכי האדם כפי סדר הנהגת העולם, שהאדם נהנה מהם, וגם צרכי היהודי כעבד ה' (שלא עשני גוי, עבד ואישה), על נטילת ידיים, ציצית, תפילין, אוזר ישראל ועוטר ישראל.

סעיף א: ברכות השחר לפי הגמרא

סעיף א: כשיעור משנתו, יאמר – (1). אלהי נשמה. כשישמע קול התרנגול, יברך – (2). הנותן לשכוי בינה. כששובש – יברך (3). מלביש ערומים. כשיניח ידיו על עיניו, יברך – (4). פוקח עורים. כשישב, יברך – (5). מתיר אסורים. כשזוקף, יברך – (6). זוקף כפופים. כשיניח רגליו בארץ, יברך – (7). רוקע הארץ על המים. כשנועל מנעליו, יברך – (8). שעשה לי כל צרכי. כשהולך, יברך – (9). המכין מצעדי גבר. כשחוגר חגורו, יברך – (10). אוזר ישראל בגבורה, הגה: או לובש האצנט המפסיק בין לבו לערוה (ב"י בשם הראב"ד). כשמשים כובע או מצנפת בראשו, יברך – (11). עוטר ישראל בתפארה. כשיטול ידיו, יברך – (12). ענט"י.
ב: כשירחץ פניו, יברך – (13). המעביר שינה מעיני וכו' ויה"ר וכו' עד בא"י גומל חסדים טובים לעמו ישראל. אין לענות אמן אחר המעביר שינה מעיני, עד שיחתום גומל חסדים טובים לעמו ישראל, שהכל ברכה אחת היא.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

12 ברכות השחר הראשונות

א. ברכות (ס:): כי מתער, אומר - (1). אלהי, נשמה שנתת בי טהורה... ברוך אתה ה' המחזיר נשמות לפגרים מתים.

(2). כי שמע קול תרנגולא, לימא: ברוך אשר נתן לשכוי בינה להבחין בין יום ובין לילה. (4). כי פתח עיניה, לימא: ברוך פוקח עורים. (5). כי תריץ ויתיב, לימא: ברוך מתיר אסורים. (3). כי לביש, לימא: ברוך מלביש ערומים. (6). כי זקיף, לימא: ברוך זוקף כפופים. כי נחית לארעא, לימא: (7). ברוך רוקע הארץ על המים. (9). כי מסגי, לימא: ברוך המכין מצעדי גבר. (8). כי סיים מסאניה, לימא: ברוך שעשה לי כל צרכי. (10). כי אסר המייניה, לימא: ברוך אוזר ישראל בגבורה. (11). כי פריס סודרא על רישיה, לימא: ברוך עוטר ישראל בתפארה. [כי מעטף בציצית, לימא: ברוך אשר קדשנו במצותיו וצונו להתעטף בציצית. כי מנח תפילין אדרעייה, לימא: ברוך אשר קדשנו במצותיו וצונו להניח תפילין. ארישיה, לימא: ברוך אשר קדשנו במצותיו וצונו על מצות תפילין]. (12). כי משי ידיה, לימא: ברוך אשר קדשנו במצותיו וצונו על נטילת ידים.

לפי הגמרא כל ברכה מברך רק כשמתחייב בה, כגון ששמע קול תרנגול מברך הנותן לשכוי וכו'. אף דקי"ל ברכה הסמוכה לחברתה אינה פותחת בברוך? ברכות אלו לא נתקנו סמוכות אחת לשניה, אלא כל אחת כשמתחייב בה. ועוד שהן קצרות והיו כברכת הפירות שפותחות בברוך.

פרטי דינים בברכות

(1). אלוהי נשמה

טור (סימן ו): י"א - שצריך לומר מיד אחר אשר יצר, אלהי נשמה עד בא"י המחזיר נשמות לפגרים מתים, לפי שהיא סמוכה

לברכת אשר יצר ולכך אינה פותחת בברוך. וי"א - שאין צריך לומר מיד אחריה ומה שאינה פותחת בברוך מפני שהיא ברכת הודאה כמו ברכת הגשמים שאינה פותחת בברוך, וכן סדרן הרמב"ם. כ"פ התוס'.

(2). הנותן לשכוי בינה

טור: פי' הלב נקרא שכוי בלשון המקרא דכתיב "או מי נתן לשכוי בינה", והלב הוא המבין ועל ידי הבינה אדם מבחין בין יום ובין לילה. ומפני שהתרנגול מבין וגם בערביא קורין לתרנגול שכוי תקנו ברכה זו לאמרה בשמיעת קול התרנגול. כ"כ ר' יונה והרא"ש. כ"כ משנ"ב.

(10). כי אסר המייניה – אוזר ישראל

בגבורה

הרד"א בשם הראב"ד כ' – דהיינו שלובש מכנסיו.

רמב"ם כ' – דהיינו כשחוגר חגורו.

הרא"ה כ' – כשאוזר אבנטו כדי שלא יהא לבו רואה את הערוה.

(11). כי פריס סודרא – עוטר ישראל

הרד"א: ולא נהגו לאומרה באותן מקומות שאינם מניחים מצנפת, לפי שברכה זו נתקנה לפי שהיו עוטרים מצנפת. ועכשיו נהגו כל העולם לברכה אף שלא עוטרים מצנפת. כ"ד התוס'.

וטעם ברכה זו: לפי שאסור לילך בגילוי הראש, ולפי שישראל מצווים בזה מזכיר בה ישראל.

(13). ברכת המעביר חבלי שינה

ב. (שם): כי משי אפיה, לימא: ברוך המעביר חבלי שינה מעיני ותנומה מעפעפי, ויהי רצון מלפניך ה' אלהי שתרגילני בתורתך ודבקני במצותיך... ברוך אתה ה' גומל חסדים טובים לעמו ישראל.

ושו"ע (ו, ג) כ' - שברכות השחר הוי ברכות **השבת**. ואפשר שאף הטור ס"ל דהוי ברכות השבת ואע"פ כן אסור ליהנות בלא ברכה. וכן **משמע** מהרמב"ן דהוי ברכות השבת, ואין בהם משום עבור לעשייתן.

"אלוהי נשמה"

אבודרהם: יפסיק מעט בין אלוהי לנשמה שלא יראה ח"ו שהנשמה הוא אלוהיו. כ"כ עט"ז, בן איש חי.

פר"ח: אם בירך 'מחיה המתים' של העמידה, שוב לא יברך אלוהי נשמה, שכבר נפטר. ואם בירך כבר "אהבת עולם" של ברכות ק"ש פטר ברכות התורה אם לא ברכת עדיין. כ"פ קש"ג והרב יעקב יוסף זצ"ל.

עד מתי יכול לברך ברכות השחר?

(הרב יעקב יוסף זצ"ל)

הגאון מליסא כ' עד 4 שעות מהיום. ר"ש **קלוגר** כ' עד חצות. **בן איש חי** כ' כל היום. **להלכה**: לכתחילה עד 4 שעות של יכנס לסב"ל. וכ' **ילקוט יוסף** (נד) - בדיעבד יכול לברך כל היום.

מכל מקום אור לציון כ' - שלכתחילה יברך עד 4 שעות מעלות השחר, בדיעבד יכול לברך עד 4 שעות מהנץ, אבל אחר כך אין לברך.

"כשלוש יברך מלביש ערומים"

רמב"ם: ואם לן בכסותו אינו מברך כשיעמוד 'מלביש ערומים'. וכ' **מעשה רוקח** - דהיינו שלן עם כל בגדיו, אף הבגד העליון, אבל אם לובש בבוקר בגד עליון מברך. כ"כ פר"ח ומשנ"ב. כ"כ **הרא"ש** - אם לא נהנה מהם, כגון שנשאר שוכב ערום אינו מברך.

"כשמניח ידיו על עיניו - פוקח"

עיוורים

הקשה הט"ז (א): והרי אסור ליגע בעיניו לפני נטילת ידיים? וי"ל - שלא נקט על הסדר, ובאמת נוטל קודם ידיו. ועי"ל - שמניח ידיו

טור: וכן צריך לומר ויהי רצון בוי"ו, שברכה אחת היא. והראיה: שאם היתה ברכה בפני עצמה היתה פותחות בברוך. על כן אין לענות אמן אחר המעביר שינה שאינה סוף ברכה. כ"כ התוס'.

חתימת ברכת המעביר חבלי שינה

הרא"ה כ' - ברוך גומל חסדים טובים לעמו ישראל בלי שם ה'.

אבל הרמב"ם כ' - שאומר בא"י הגומל וכו', וכן המנהג. כ"כ **הטור**: ומסיים בא"י הגומל חסדים טובים לעמו ישראל.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"כשיעור משנתו"

א.

מ"א (א): קודם בואו לבה"כ יאמר ואני ברוב חסדך וכו' ובכניסתו יאמר בבית אלהים נהלך ברגש (כתבים). קודם תפלת שחרית יקבל עליו מ"ע של ואהבת לרעך כמוך [הכוונות].

חסד לאברהם: מה טוב ומה נעים אם יוכל לא לדבר שום דבר ותהיה תחילת דברו לברך ליוצר נשמתו.

כה"ח: ואריז"ל היה מסדר כל הברכות עד פרשת העקדה ואז מניח תפילין ולא לפנייה (ולא כמו הגמרא) **לאפוקי** הטור שפסק - שאחר שיניח תפילין יסדר הברכות שתקנו על סדור העולם והנהגתו.

ברכות השחר הם ברכות ההודאה או

נהנין?

טור: הברכות על סדר העולם והנהגתו. ובסדר ר"ע גאון כתב - התקנה כדי להשלים מאה ברכות בכל יום.

ונחלקו מהם ברכות השחר:

הטור כ' - לפי שאסור ליהנות מהעולם בלא ברכה. **משמע** דהוי ברכות ההנאה. כ"כ מ"א (א), משנ"ב.

"עוטר ישראל בתפארה"

ט"ז (ב): אוזר ישראל בגבורה ועוטר ישראל בתפארה, בשניהם מזכיר **ישראל**, מה שאין כן בשאר ברכות. **הטעם** ששאר הברכות הן להנאת העולם שהכל שווים בהם מה שאין כן באלו שנים הם בישראל לחוד משום צניעות: דחגורה - משום שלא יהא לבו רואה את הערוה, וכובע - משום צניעות. כ"כ משנ"ב. **פר"ח:** ואם אין לן חגורה יברך הברכה על מכנסיו. כ"כ ברכי יוסף. כ"כ משנ"ב - שאבנט הוא מכנסיים.

סדר הברכות

הרש"ש: סדר הברכות הוא כך: הנותן לשכוי, פוקח עיוורים, מתיר אסורים, זוקף כפופים, מלביש ערומים, הנותן ליעף כח, רוקע הארץ, המכין מצעדי גבר, שעשה לי כל צרכי, אוזר ישראל, עוטר ישראל, שלא עשני גוי, עבד, אישה, המעביר - ואין לשנות. כ"פ כה"ח. **ב.**

"המעביר חבלי שינה"

פירוש 'חבלי שינה': אמרי נועם כ' - כמו חבלי לידה, היינו שתקפתו שינה. וי"מ - מלשון חיילות, שרודפים אותו לישן, והיינו הך.

נוסח "ותרגילני" בלשון יחיד או רבים?

■ **בן איש חי** (וישב יא) - בלשון יחיד "תרגילני", וכן הנוסח בש"ס, רמב"ם, טור ושו"ע, וכן מנהג הספרדים. וכ' הליכות עולם (א וישב ו): שהרוצה לאומרו בלשון רבים "תרגילנו" אין למחות בידו.
■ **ומשנ"ב (י)** - יש לומר בלשון רבים, וכן הוא מנהג אשכנז.

על עיניו אחר שילביש בגד על ידיו. כ"כ מ"א (א) ומשנ"ב. **והפרישה** (בתירוץ שני) כ' - דהיינו שנוגע בעור שעל עניו, ועיניו סגורות.

"שעשה לי כל צרכי"

■ **מ"א (ב)** - י"א צָרְכִי בלשון רבים. ול"נ דאין לשנות הנוסחא. כן משמע מבה"ג (סוף ברכות) שגרס צורכי (לשון יחיד), כ"כ סולת בלולה, מחצית השקל, גר"ז, הלכה ברורה שכן המנהג כ"כ עוד פוסקים.
■ **אולם פסקי הרי"ד ופסקי ריא"ז** - כתבו ללשון רבים. כ"מ במקור חיים (מו).

יביע אומר (או"ח, ט, ח): המנהג לברך שעשה לי כל צרכי אף בט"ב ויום כיפור, מהטעמים הבאים: (א). כיון שבידו לנעול כגון בסכנה עקרב. (ב). כיון שעל מנהגו של עולם מברך. (ג). כיון שלובשים נעלים גומי חשיב כנועל. (ד). הואיל וברכת שעשה לי צרכי כוללת הרבה צרכים. (ה). המנהג לברך, ול"א סב"ל במקום המנהג. (ו). הרמ"א: אף כשלא נהנה (כיון שלא נועל) מברך. **ופשוט** שהאבל מברך שעשה לי כל צרכי, אף שאסור בנעילת מנעל, ומהטעמים הנ"ל.

כ"פ הרב יעקב יוסף - והוסיף שטוב במוצאי יום כיפור שינעל נעלי עור, כיון שי"א שברכות אלו חלות עד למחרתו.

"המכין מצעדי גבר"

הנוסח בגמרא שלנו - המכין. כ"כ ר"ע גאון, רי"ף, רמב"ם, אשכול ועוד. כ"פ מרן. **אולם מ"א (ג) בשם האגודה** - אשר הכין. כ"כ שו"ת מהר"ח או"ז, לבוש ומשנ"ב.

סעיף ב: המנהג לברך הברכות בבית הכנסת

סעיף ב: עכשיו, מפני שאין הידים נקיות, וגם מפני עמי הארצות שאינם יודעים אותם, נהגו לסדרם בבהכ"נ ועונין אמן אחריהם, ויוצאים ידי חובתן (בדיעבד אפילו לא ענו אמן יוצאין).

❖ שורשי הלכה (המקורות)

טור: לפי סדר הגמרא היה ראוי לברך על כל אחת ואחת בשעתה, ולפי שאין הידים נקיות תקנו לסדרם בבית הכנסת. כ"כ הרא"ש. וגם מפני שרבים מעמי הארצות שאין יודעים אותן תקנו שיסדרום בבה"כ ויענו אמן אחריהם ויצאו ידי חובתן. כ"פ רב נטרונאי גאון, הר"ן, המנהיג, הר"ח. כ"פ שו"ע כאן לעניין שאין צריך עובר לעשייתו.

מיהו הרמב"ם (תפילה ז, ט) כ' - שנהגו העם ברוב ערינו לברך ברכות אלו זו אחר זו בבית הכנסת בין נתחייבו בהן בין לא נתחייבו בהן, וטעות הוא ואין ראוי לעשות כן ולא יברך ברכה אלא אם כן נתחייב בה.

ב"י – הרמב"ם חולק בתרתי :

(א). שאין לברך אלא אם כן נתחייב בברכה.
(ב). אין לברך בבית הכנסת אחר שעבר זמנו.

מתי מברכים נטילת ידיים (מסמ"ו)?

• **הר"ם** – מסדרן בבית כנסת עם שאר

ברכות. כ"כ מהרי"א בדעת סמ"ק, ב"י בדעת רשב"א.

• **מהרי"א עצמו** – יש לברך אחר הנטילה מיד, ולא להמתין עד לבית הכנסת, שכל ברכות המצות מברך עליהן ועובר לעשייתן. כ"פ שו"ע (בסימן ו, ב) כ"פ משנ"ב וכה"ח.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"מפני עמי ארצות"

מ"א (ו): דאילו רק מפני שידיים שאין נקיות סגי בכל מידי דמנקי, ולכן הביא טעם נוסף.

להוציא את הבקי בברכות השחר

• **שכנה"ג** (ד) כ' - שאינו מוציא את הבקי כיון שברכות השחר ברכות הנהנין לפי הטור, ובברכות הנהנין אף שלא יצא מוציא רק את שאינו בקי ולא את הבקי.

• **והאחרונים תמהו עליו** – אם לא יצא למה לא מוציא את הבקי מדין שומע כעונה, שהרי אינו מוציא מדין ערבות. כ"כ עלות תמיד ומשנ"ב ועוד פוסקים.

סעיף ג: מאה ברכות בכל יום

סעיף ג: חייב אדם לברך בכל יום מאה ברכות, לפחות.

(ב). **מדרש רבה** (במדבר יח): דוד תיקון מאה ברכות, שבכל יום היו מתים ק' נפשות מישראל ולא היו יודעין על מה היו מתים עד שחקר והבין ברוח הקודש ותקן להם לישראל ק' ברכות. כ"כ רב נטרונאי גאון, ועוד פוסקים.

(ג). **ספר המנהיג**: מסורת בידנו ממשנה מסיני, לברך מאה ברכות בכל יום, ושכחום וחזרו בימי התלמוד וסידרום (יוסף אומץ – דברי המנהיג נעלמו מהפוסקים

❖ שורשי הלכה (המקורות)

מנחות (מג:): תניא, היה רבי מאיר אומר: חייב אדם לברך מאה ברכות בכל יום.

מה המקור להלכה זו?

(א). **מנחות** (שם): שנאמר (דברים י) "ועתה ישראל מה (קרי ביה מאה) ה' אלקיך שואל מעמך". רב חייא בריה דרב אויא בשבתא וביומי טבי טרח וממלי להו באיספרמקי ומגדי.

שכתבו רק שדוד תיקנם).

האם מניין מאה ברכות מהתורה?

בה"ג מנה מצוות מאה ברכות במניין מצוות דאורייתא שלו. כ"ד היראים (יראים השלם רנ"ה).

והרמב"ם (בספר המצוות שורש א) כ' - דהוי דרבנן.

ראה טבלת מאה ברכות בסוף הסעיף.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

להשלים מאה ברכות ע"י שמיעת

ברכות התורה

• שבולי הלק"ט בשם גאון כ' - שישמע הברכות ויכוון לצאת י"ח מאה ברכות. כ"כ

היראים, הגמ"י, רא"ש, שו"ע (רפד, ג).

• מ"א (ה) כ' - שדוקא כשלא יכול להשלים באכילת פירות ומגדנות (מכל מקום מגן גיבורים (מו) כ' - שעדיף לצאת י"ח בשמיעת ברכות התורה ממה שיברך על מגדנות וכו').

לברך בשם ומלכות "המקדש שמו

ברבים" כדי להשלים מאה ברכות?

יש הנוהגים - לברך בשם ומלכות ברכת "המקדש שמו ברבים" שבק"ש של קורבנות. וכן במודים דרבנן כדי להשלים מאה ברכות. מכל מקום הפוסקים - חולקים, אין להכניס עצמו לסב"ל כדי להשלים מאה ברכות. כ"כ שו"ת מהר"ם גלאנטי, לב שלמה למהר"ש הלוי, מ"א (ה) והלכה ברורה. ויחווה דעת (או"ח ו, כו) - מתיר להשאיר פירות שהוגשו תוך הסעודה בשבת לאחר סעודה כדי לברך

מניין מאה ברכות:

שבת ושבת ותענית	שבת	תענית	יום רגיל	ברכות בכל יום
סך הכל 37				המפיל של ק"ש שעל המיטה - 1
				על נטילת ידיים של שחרית - 1
				אשר יצר - 1
				ברכות השחר - 15
				ברכות התורה - 3
				ציצית ותפילין - 2
				ברוך שאמר וישתבח - 2
				ק" ערבית ושחרית - 7
21	21	57	57	ג' תפילות, כל תפילה 19 ברכות
				סעודות:
				על נטילת ידיים והמוציא - 2
				ברכת המזון - 4
				ברכת שתיה לפני ואחרי - 2
				טלית ותפילין במנחה - 2
				מוסף - 7
				ברכת מעין שבע - 1

	3			ב' קידושים – 3 (לילה ויום)
				הרא"ש: ברכות קריאת התורה
14	14			שחרית – ברכות התורה $14 = 2 * 7$
6	6			מנחה – 6
7	7			מפטיר – 7
107	114	99	105	סך הכך

סעיף ד: שלא עשני גוי עבד ואישה

סעיף ד: א. צריך לברך בכל יום: שלא עשני עובד כוכבים, שלא עשני עבד, שלא

עשני אשה. ב. הגה: ואפי' גר יכול לזכר כך (שעשני גר) (ד"ע).

ג. אבל לא יאמר: שלא עשני עכו"ם, שהרי היה עכו"ם מתחלה (אבודרהם).

ד. והנשים מברכות: שעשני כרצונו.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. ברכות שלא עשני גוי עבד

ואישה

מסקנת הגמרא במנחות (מג:): תניא, היה ר"מ אומר: חייב אדם לברך שלש ברכות בכל יום, אלו הן: שלא עשני גוי, שלא עשני אישה, שלא עשני עבד. עבד, היינו אשה! עבד זיל טפי. כ"פ הרי"ף הרמב"ם והרא"ש. בברייתא – הסדר: גוי, עבד ואישה (לחם משנה). כ"כ ב"י בסמוך.

פרש"י: היינו אשה – היינו אשה דלענין מצות אשה ועבד שוין דגמרינן לה לה. זיל טפי – אפ"ה מזולזל העבד יותר מן האשה ל"א זיל טפי כלומר זיל והוסיף ובירך שלא עשני עבד כדי להשלים.

ב"י: ומשמע מדבריו דהני ברכות על חיוב המצות הן: ולכן בתחלה אנו מברכין שלא עשני גוי שאינו בר מצות כלל, ואח"כ אנו מברכין שלא עשני עבד אף על פי שישנו בקצת מצות זיל טובא (שחשוד על הגזל, אין

לו זכות אבות ועוד שאסור בבת ישראל), ואח"כ אנו מברכים שלא עשני אשה.

מה הגר מברך?

ב. ד"מ (ג): ונראה דגר יכול לברך שעשני גר, דזה נמי מיקרי עשייה כמו שנאמר (בראשית יב ה) "ואת הנפש אשר עשו בחרן". כ"פ מ"א(י).

והב"ח – חולק, כיון שהברכה על תחילת עשייתו (כמ"ש ב"י בשם הרד"א בסמוך^ג) אם כן גר נוצר גוי רק שע"י בחירות התגיר, ולא שייך לומר שהקב"ה עשאו גר. ולכן גר לא מברך שעשני גר, אלא שלא עשני גוי ואישה (עיין עוד בענפי הלכה).

ג. ה"ר דוד אבודרהם (עמ' מא) כ' – שהשיב הרמ"ה שברכות אלו אינם אלא על תחילת ברייתו של אדם, לפיכך הגר אינו מברך שלא עשני גוי כל שלא היתה הורתו ולידתו בקדושה, אבל השבוי כ' ביהודי שנשבה ונעשה עבד שמברך שלא עשני עבד, שלא תקנו ברכה זו מפני העבדות עצמה, אלא

יהיה חייב בכל המצוות, וכן אישה שחייבת במקצת מצוות). אלא שמברכים שברא אותו יותר טוב מכולם.

טעה ובירך "שעשני ישראל"

מהב"ח משמע – דשוב לא יברך עבד ואישה. כ"כ משנ"ב. אמנם לחם המודות כ' – שלא יברך שלא עשני עבד, אבל אישה יכול לברך.

טעה בסדר הברכות

■ מ"א (ט) – לפי הב"ח שאם הקדים זוקף כפופים לא יברך מתיר אסורים, גם כאן אם הקדים "אישה" לא יברך שוב "וגוי ועבד" (לפי שמעלת האישה חשובה מגוי ועבד, ובכלל מאתיים מנה). כ"פ מקור חיים, ח"א ובן איש חי.

■ אולם הט"ז (י) כ' – שאף שבירך "שלא עשני אישה" יכול לברך על גוי ועבד, שהרי יש לגוי ועבד מעלה על אישה, שהגוי יכול להתגייר ולהתחייב בכל המצוות מה שאין כן באישה, וכן עבד אם שישתחרר חייב בכל המצוות. ועוד הוסיף פמ"ג שעבד ישנו במילה מה שאין כן אישה. כ"פ רש"ל והליכות עולם (וישב ה).

ב. "אפילו גר יכול לזכך כך"

פירוש דברי הרמ"א: במרן היתה גרסה (מפני הצנזורה) "שעשני גר", וע"ז כתב הרמ"א שאפילו הגר יכול לברך כך, אבל לא יברך שלא עשני גוי.

ונחלקו האחרונים האם גר יכול לברך

"שעשני גר"?

ד"מ כ' – שיברך שעשני גר, דמקרי עשיה כדכתי' ואת הנפש אשר עשו בחרן. כ"כ הלבוש ומ"א (י).

אמנם השל"ה כ' – שלא יברך שעשני גר, דמה שנעשה גר הוא בבחירתו ולא שנברא כך. כ"פ ב"ח, ט"ז (ה), פר"ח, ועוד פוסקים.

וסיים מ"א: ולפי מ"ש המקובלים שברכות אלו על יציאת נשמתו בלילה שלא נדבק בה נשמת גוי או עבד, גם גר צריך לברך כן.

מפני שאין העבד חייב במצות ישראל ואינו ראוי לבא בקהל ופסול לכמה דברים, וכן כתוב בספר ארחות חיים (הל' מאה ברכות ס' ח).

איזה נוסח מברכות הנשים?

ד. טור: נהגו הנשים לברך "שעשני כרצונו", ואפשר שנוהגים כן שהוא כמי שמצדיק עליו הדין על הרעה.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "צריך לברך בכל יום"

ברכי יוסף: ישנם ג' עבירות - א). הנכשל במשכב זכור, בא בגלגול אישה. ב). הנכשל עם ארמית בא בגלגול גוי. ג). מי שעובד לאנשים גדולים מהגויים ומבטל מעבודת הבורא בא בגלגול עבד. ולכן מברכים בכל יום ג' ברכות הנ"ל שיזכור ויזהר מעבירות הנ"ל במיוחד.

"שלא עשני גוי"

קשה: למה לא מברך "שעשני ישראל", שהרי כל הברכות נתקנו בלשון חיוב וכאן בלשון שלילה שלא עשני (ב"ח)? נאמרו בזה כמה תירוצים:

א). הב"ח בשם י"א תירץ - ע"פ עירובין (יג:): נוח לו לאדם שלא נברא משנברא... ולכן כאן מכוון שטוב שלא היה נברא כלל (אף לא ישראל) ועכשיו שנברא מודה שלא עשני גוי, עבד או אישה. ונאה הוא לדרשה.

ב). עוד תירץ הב"ח - אם היה מברך שעשני ישראל שוב לא יכול לברך שעשני בן חורין (ולא עבד) ושעשני איש (ולא אישה), שכבר כלל הכל, וכוונת חז"ל להרבות ברכות ולא לקצר.

ג). הט"ז (ד) הקשה על תירוצי הב"ח, הרי יש איסור להרבות בברכות, ולמה לא יברך רק שעשני ישראל ויפטור הכל. אלא רצה לומר שלא נחשוב ח"ו שיש חסרון בבריאת האדם שברא הקב"ה גוי עבד או אישה, ובאמת יש בהם צורך (שמהגויים באים גרים, עבד אם ישתחרר

משנ"ב: וכן כל משניות הקרבנות שאחריה כי הם במקום הקרבנות ואין הקרבנות אלא ביום. **וכ' בית עובד** - ואם אמרה קודם אור היום לא יצא, וצריך לחזור לאומרו כשיאור היום.

יש להיזהר כפר"ח. **וכ' דרך החיים** - ולפני חצות אף בדיעבד לא יצא ויחזור לברך בבוקר אף ששמע קול תרנגול.

"פרשת התמיד"

סעיף יד: נשים חייבות בברכת התורה

סעיף יד: נשים מברכות ברכת התורה.

"נשים מברכות"

הרב יעקב יוסף זצ"ל: אף שהגר"א ס"ל שלא תברכנה, יש כמה ספקי ספקות שתברכנה כדעת מרן (**שמא** הלכה כר"ת שעל מצוות עשה שהזמן גרמן מברכות השנים. **ושמא** כשאין לשון "וציונו" רשאות לברך. **ושמא** ברכות התורה הן ברכות השבת. **ושמא** כהאגור מפני שחייבות ללמוד הדינים השייכים להן. **ושמא** בגלל שחייבות בתפילה, קורבנות, צריכות לברך). **וס"ס** במצוה שיש מ"ד שהיא דאורייתא אף מברכים. **כ"פ אור לציון** (ב עמ' מב) - אף שאינן חייבות טוב שיברכו. **ברכי יוסף:** אישה שמסופקת אם בירכה לא תחזור לברך, אפילו לשיטת פר"ח דס"ל שחייבות מהתורה.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

האגור בשם מהר"י מולין: נשים מברכות ברכות התורה, אע"פ שפטורות מתלמוד תורה, כיון שחייבות בתפילה שיש בה קורבנות חייבת בברכות התורה. ועוד שחייבות בלימוד הדינים השייכות להן. כ"כ הב"י ומ"א.

פמ"ג - לפי טעם זה יכולה אף להוציא האיש. **מכל מקום הגר"א** - חולק על טעם זה. **וכ' אוצרות יוסף:** ולכן לא תברכנה להוציא את האיש.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

סימן מ"ז: אומרים פרשת התמיד, ופסוקי קרבן שבת

אומרים אצל פרשת התמיד ובו סעיף אחד

סעיף א: פרשת התמיד, סדר המערכה וכו', להתנוענע בתפילה

סעיף א חלק 1: ^אהגה: ואומרים פרשת התמיד (במדבר כח, א - ח). וי"א סדר המערכה ורבון העולמים אתה כויתנו וכו', ואם אי אפשר לאומרו כלכזר יכול לאומרו כזיתו ולחזור

פרשת התמיד לצד עם הלצור, ויכוין בפעם השניה כקורא בתורה [טור עפ תענית כז:].
ב. ונהגו המדקדקים להתנועע בשעה שקורין בתורה, דוגמת התורה שנתנה ברתת, וכן בשעה
 שמתפללים, על פס: כל עצמותי תאמרנה י"י מי כמוך (תהילים לה, י) [אבודרהם]...

שורשי הלכה וענפיה

יאמר עם הציבור, כי קורבן התמיד נקרב עם
 הציבור (דרך חכמה). **מכל מקום מחב"ר כ'** –
 שאין צריך לאומרה בעמידה. כ"כ בכור שור,
 א"ר ועוד פוסקים.

ד. "להתנועע בתפילה"

הרב יעקב יוסף זצ"ל: וכבר נחלקו בזה –
כ' הרב אבודרהם בשם המדרש – דנהגו
 ישראל להתנועע בשעה שקורין וכו'. והובא
 בד"מ. וכ"ה בירושלמי, זוהר, ספר חסידים
 ועוד פוסקים.

אבל ר' ישראל סרוק והרמ"ע כ' – שאסור
 לנענע עצמו בתפילת י"ח לפי שעומד לפני
 המלך, ומ"ש במרדש היינו דוקא בשאר תפילה.
 כ"כ כנה"ג, עולת תמיד, עט"ז מחב"ר ועוד
 פוסקים.

ומ"א(ד) פסק: הכל לפי מה שהוא אדם, אם
 עוזר הדבר לכוונה בתפילה מותר. כ"פ הרב
 יעקב יוסף זצ"ל.

הקדמה

תענית (כז:): אמר אברהם: אבינו רבנו של
 עולם! שמא ישראל חוטאין לפניך אתה עושה
 להם כדור המבול וכדור הפלגה... א"ל הקב"ה:
 כבר תקנתי להם סדר קרבנות, בזמן שקוראין
 בהן לפני – מעלה אני עליהם כאילו הקריבום
 לפני, ואני מוחל להם על כל עונותיהם.

כ' משנ"ב: כן קבלו חז"ל שבזמן שאין בית
 המקדש קיים ואין יכולין להקריב קרבנות, מי
 שעוסק בהן ובפרשיותיהן מעלה עליו הכתוב
 כאלו הקריבום. **ולכך יש אומרים ג"כ סדר**
המערכה, וכן נוהגים לומר אביי הוי מסדר, וכן
 עניני הקטורת. **וטוב** ללמוד מימרות אלו כדי
 שידע מה שאומר.

א. "ואומרים פרשת התמיד"

מ"א(בהקדמה): הקורבנות יאמר בעמידה,
 דוגמת הקרבנות שבבית המקדש שהיו בעמידה.
וכ' באר היטב ונ"ל שהוא הדין פיטום הקטורת

סעיף א2: פסוקי מוסף דשבת וראש חודש

סעיף א חלק 2: **בשבת אומרים אצל פרשת התמיד** (במדבר כח, א - ח) **פסוקי מוסף**
דשבת ('וביום שבת שני כבשים' - במדבר כח, ט - י) **אבל לא בר"ח וי"ט** (ובראשי חודשיכם), **מפני**
שקורין בתורה בפסוקי מוסף [כלבו].
ד. הגה: וי"א שמזכירין גם מוסף ר"ח (במדבר כח, יא - טו) וכן נוהגין, כדי לפרסם שהוא ראש
 חודש וכן הוא לקמן סי' תכ"א (טור).

שורשי הלכה וענפיה

מ"א(א): אף שעדיין לא התפלל שחרית ואסור

"פסוקי מוסף דשבת"

ג.

"כלי לפרסם"

ד.

לבוש: אבל יום טוב אין צריכין לפרסם שכבר הוא מפורסם מאתמול, אבל שבת אף על פי שהוא מפורסם אומרים אותה בשחרית שהרי אין יכולין לקרותה בתורה מפני שאין בה אלא שני פסוקים. כ"כ משנ"ב.

להקדים מוסף לשחרית, מכל מקום הרי כבר אמר פסוקי תמיד, ואם נחשוב הפסוקים כהקרבה גם אמירת פסוקי תמיד נחשבים להקרבה.

ודעת האריז"ל (ש' הכוונות נוסח תפילה) – לא לומר פסוקי מוסף אחר תמיד. והובא בשערי תשובה (ב), וכן מנהג הספרדים.

סימן מ"ט: שיכול לומר ק"ש בעל פה

ובו סעיף אחד

(גיטין: ט)

סעיף א: אף על גב דקיימא לן: דברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרם על פה

[גיטין ט:], כל דבר שרגיל ושגור בפי הכל, כגון ק"ש וברכת כהנים (במדבר ו, כב - כז) ופרשת התמיד (במדבר כח, א - ח) וכיוצא בהן, מותר [מרדכי בשם ר"ת].

שורשי הלכה וענפיה

הקדמה

גיטין (ט): דרש רבי יהודה בר נחמני - כתיב: (שמות ל"ד) "כתוב לך את הדברים האלה", וכתיב: (שמות ל"ד) "כי ע"פ הדברים האלה", הא כיצד? דברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרן על פה, דברים שבעל פה אי אתה רשאי לאומרן בכתב.

קשה: איך קוראים פרשת תמיד בעל פה? וכי **המרדכי** בשם ר"ת: כיון דמיגרס גריסן שרי (לפי שהכל יודעים אותם בע"פ).

"שרגיל ושגור בפי כל"

דבר השגור רק בפיו ולא בפי כל

כ' ד"מ (ב) בשם או"ז – שאסור. כ"פ מ"א (א).

אבל הב"ח כ' – שמותר (והראיה מתפילין שנכתבים שלא מן הכתב, לפי דמיגרסן גריסן בפי הסופרים, אף שלא הכל יודעים). כ"כ ברכ"י בדעת או"ח, ומאמ"ר.

האם לסומא מותר לקרות בע"פ?

כ' תוס' (ב"ק ג:) – שמותר משום עת לעשות לה'. כ"כ שיטה מקובצת בשם רבנו ישעיה ראשון, אגודה בשם ר"י, רדב"ז, מ"א (א), משנ"ב ועוד פוסקים.

אבל או"ז (א, תקמ"ה) כ' – שאסור. כ"כ הריטב"א והמאירי.

כתב הרדב"ז (א, קל"ה): לקרות הפרשה בע"פ בשעה שש"ץ קורא אני נזהר לעצמי, אבל איני מוחה לאחרים כיון שי"א שהאיסור דוקא אם

• **פתח הדביר:** פרשת קדש לי והיה כי יביאך מותר בע"פ במקום שרגילים לאומרם בכל יום, לפי שהוא שגור בפי כל.

כה"ח: לפי המקובלים צריך להתפלל הכל מתוך הסידור שיכול לכוון בשמות הקודש, **מלבד** שמונה עשרה שיכול להתפלל בע"פ בסגירת עיניים. כ"כ מהרח"ו מנהג האריז"ל.

משנ"ב (א): אם הוא בבית האסורים ואין יכול להשיג שם חומש, יכול לקרות בע"פ משום עת לעשות לה'. **וכ עוד** - מי שדורש ברבים בהרבה פסוקים שבתורה וקשה לו לחפש בכל שעה בחומש מפני כבוד הצבור אפשר שיש להקל.

מוציא בזה לאחרים ידי חובתן וכן כתב בעט"ז וביאור הגר"א.

פסוקים נוספים שמותר לומר בע"פ

• **חיות יאיר:** כל ספר תהילים מותר לומר בע"פ כיון שהוא דרך תפילה וגם שגור בפי כל. **כ"כ** משנ"ב(ו) – שהרי העט"ז פסק שרק להוציא אחרים אסור.

• **אמירת הלל בע"פ** (הרב יעקב יוסף זצ"ל) **מתוס' ישנים משמע:** שמותר לפי שאינו אלא דרך שבת והודאה. **וכן** נראה להתיר, מס"ס: (**שמא** – כתוס' ישנים שדרך שבת מותר. **ושמא** – פסוקי נביאים וכתובים מותר כמ"ש התוס', **ושמא** – כשאנו מוציא אחרים שרי. **ושמא** – כחקרי לב שאין זה איסור ממש).

סימן נ: טעם למה אומרים משנת איזהו מקובל

ובו סעיף אחד
(קידושין: ל)

סעיף א: קבעו לשנות אחר פרשת התמיד, פרשת איזהו מקובל וברייתא דר' ישמעאל, כדי שיזכה כל אדם ללמוד בכל יום מקרא משנה וגמרא, דברייתא דר' ישמעאל הוי במקום גמרא, שהמדרש כגמרא [קידושין ל.].

שורשי הלכה וענפיה

שאין כן במשנה שאם אינו מבין לא נקרא לימוד.

"ברייטא דרבי ישמעאל"

טור: בחרו בברייטא זו מפני שהיא תחלת תורת כהנים שהוא ראש לכל פרשת הקרבנות קבעוה אצל הקרבנות, וכן בחרו במשנת איזהו מקובל וקבעוה אחר התמיד לפי שאין בה שום מחלוקת.

הלכה ברורה: אחר רבי ישמעאל תיקנו לומר

"איזהו מקובל"

מ"א (א): אף בבית האבל אומרים "איזהו מקובל" (לפי שהוא סדר התפילה ולא נחשב לימוד). **כ"כ** משנ"ב.

"ללמוד בכל יום"

מ"א (ב): ואם אינו מבין לא נחשב ללימוד תורה, ולכן צריך ללמוד הפירוש. **ואף** בתפילה צריך להתפלל בלשון שמבין. **מכל** מקום י"ל שאף שאינו מבין הקב"ה יודע כוונתו ומבין, מה

האריז"ל והספרדים.

אמירת ה' מלך

הלכה ברורה: הפסוק "ה' מלך ה' מלך ה' ימלוך" אינו פסוק אחד, אלא מלוקט מכמה פסוקים. וכ' הרמב"ם - שאומר ה' מלך ב"פ, ובכל יום. וכן המנהג. וכ' האריז"ל (ש' הכוונות תפילה) – יש לאומרו בעמידה.

לומר למנצח

כה"ח ע"פ האריז"ל: יש לומר למנצח קודם ברוך שאמר בציור מנורה, והוא ע"פ הסוד..

משנת יהודה בן תימא ואחר כך קדיש על ישראל. וכ' בסדר עולם - שיאמר אחר כך "הודו לה", שדוד תיקן לאומרם כל זמן שהיה הארון ביריעה.

הודו לה' לפני ברוך שאמר או אחריו?

מחזור ויטרי – יש נוהגים לומר תחילה ברוך שאמר ואחריו הודו ופסוקי דזמרה (כדי שהכל יכלל בין הברכות ברוך שאמר לישתבח). וכן נהגו חלק מהאשכנזים.

והב"י – ומנהגנו לומר ברוך שאמר אחר ה' מלך. כ"מ מאו"ת, האשכול והכלבו. וכן מנהג

סימן נ"א: דיני תפלה מן ברוך שאמר עד ישתבז

ובו ט' סעיפים

סעיף א: אמירת ברוך שאמר וישתבח

סעיף א: אומרים: ברוך שאמר, קודם פסוקי דזמרה, וישתבח, לאחריהם

[הרי"ף].

שורשי הלכה וענפיה

פ"ז תיבות, וסימנו ראשו כתם פז, ר"ל ראש התפלה הוא ברכה של פ"ז תיבות. וכ' **סולת בלולה** - מי שאומר ברוך שאמר בקול נעים ובכוונה, הקב"ה עושה לו כתר של פז בראשו, שנאמר **"ראשו פתם פז קנצותיו תלתלים שחרות פְּעוֹרָב"** (שיר השירים ה, יא). **מ"א** (א): וצריך לאומרו מעומד, ויאמר **"בְּפֶה עֵמוֹ"** בסגול, **"בְּפִתְּשָׁחוֹת"** בחיריק. ויאחז ב' ציציות של פניו בשעת ברוך שאמר, וינשקם בסיום (שער הכוונות).

האם נשים מברכות על פסוקי דזמרה?

הקדמה

שבת (ק"ח): אמר רבי יוסי: יהא חלקי מגומרי הלל בכל יום. ומיירי בפסוקי דזמרה. תהלה עד כל הנשמה.

ברכות (ד): אמר רבי אלעזר אמר רבי אבינא: כל האומר תהלה לדוד בכל יום שלש פעמים - מובטח לו שהוא בן העולם הבא. מאי טעמא? משום דאית תרתי: אלפא ביתא ופותח את ידך.

"אומרים ברוך שאמר"

משנ"ב: שבח זה תקנוהו אנשי כנה"ג ע"י פתקא דנפל מן שמיא ומצאוהו כתוב בו ויש בו

פטורות אסור להן לברך על פסוקי דזמרה, רק לקרוא הפסוקים (כשיטת הרמב"ם). ולפי הרמ"א (שם) – רשאיות אף לברך (כשיטת ר"ת).

כיון שיש זמן לפסוקי דזמרה, הוי מצוה שהזמן גמרא שנשים פטורות (מברוך שאמר וישתבח) ולכן: לפי מרן (תקפ"ו) – כיון שהנשים

סעיף ב: עניית אמר אחר ברכת הש"צ

סעיף ב: אם סיים ברוך שאמר, קודם שסיים החזן, עונה אחריו: אמן [טור השם הרא"ש].

שורשי הלכה וענפיה

• **יד אהרן כ'** – שלא יענה אמן (שנראה שעונה אמן אחר ברכת עצמו). כ"פ מאמר מרדכי.
שערי תשובה: להלכה כיון שאם יענה הוא רק מגונה, אבל אם לא יענה עונשו גדול על ביטול אמן, לכן עדיף שיענה אמן כהמ"א והכוונות.

עניית אמן דברכות באמצע פסוקי

דזמרה

ב"י (סימן נט): מותר לענות אמן באמצע פסוקי דזמרה, כיון שגם אמן הוא שבח כמו פסוקי דזמרה. **כ"פ** מ"א (ג) בשם שער הכוונות, משנ"ב ועוד פוסקים. וכ"ה לפי האריז"ל כ"פ יביע אומר (א, או"ח ד).

לאפוקי תבואות שמש (יב) – המ"א מיירי בין ברוך שאמר לפסוקי דזמרה דהוי כמו בין פרק לפרק, אבל באמצע פסוקי דזמרה אין לענות רק קדיש קדושה וברכו.

פמ"ג: ואם שח דברים בטלים בין ב"ש להודו (שהוא תחילת פסוקי דזמרה למ"ד) אפשר דצריך לחזור ולברך משום הפסק ואפילו מלה אחת הוי הפסק.

"אם סיים ברוך שאמר"

משנ"ב (ב): ואם עדיין לא סיים לא יענה אמן, ופשוט דדוקא משעה שהתחיל ברוך אתה ד' וכו' דמתחילה שבחא בעלמא הוא ומותר לענות אמן. **ה"ה** בברכת ישתבח אם עומד באמצע הברכה אין לו לענות אמן על ברכה זו אחר סיום החזן וכנ"ל (ביה"ל).

"עונה אחריו אמן"

מ"א (ב): אבל אם סיים עם החזן לא יענה אמן דהוי עונה אמן אחר ברכותיו. **מ"מ** אם סיים ישתבח עם החזן עונה אמן דהא הרבה פוסקים ס"ל דעונה עליהם אמן אחר ברכת עצמו. כ"כ ברכי יוסף.

חסד לאלפים: וטוב יותר שיתחיל מזמור לתודה, שלא יפסיק בין ברכה לדבר שמברך עליו.

אם החזן סיים ברכה אחת והוא ברכה

אחרת

• **כ' המ"א** (ג) – שיענה אמן וכן הוא בשער כוונות. כ"פ א"ר, גר"ז, סולת בלולה ברכ"י והלכה ברורה.

סעיף ג: אחר ישתבח יענה אמן אחר ברכת עצמו

סעיף ג: אחר ישתבח יכול לענות אמן אחר ברכת עצמו [ב"י כדעת הרא"ש] (וע"ל סי' רנ"ו – וי"א שאין עונין אמן רק אחר ברכת בונה ירושלים בברכת המזון (תוס').

שורשי הלכה וענפיה

"אחר ישתבח יכול לענות אמן"

ח"א: טעמו לפי שאסור להפסיק בין ברוך שאמר לישתבח וכן באמצע הלל, א"כ הוי הברכות סמכות זו לזו, (ואחר ב' ברכות סמכות עונה אמן). מה שאין כן בברכות הפירות (ברכה ראשונה ואחרונה) שאפשר להפסיק בניהם ולכן לא מקרי סמוכות (לכנלא עונה אמן אחר ברכה

אחרונה).

ב"י: וכן נהגו לענות אמן בסיום י"ח, אבל אחר גאל ישראל שחרית אין לענות אמן ע"פ הזהרה שצריך לסמוך גאולה לתפילה.
ט"ז: לענות אמן - לפי שהוא סיום ברכת הזמירות ואמן מורה על סילוק השבח שאמר.

סעיף ד: לא יפסיק בדיבור בין ברוך שאמר לישתבח

סעיף ד: ^אצריך ליזהר מלהפסיק בדבור משיתחיל: ברוך שאמר עד סוף י"ח

(וכשיש נפילת אפים לא ידבר עד אחר נפילת אפים – א"ר). [הרי"ף].

^ב(ואפי' לכורך מכוה אין לדבר בין ברוך שאמר לישתבח) (ב"י בשם כל בו) (וע"ל סי' נ"ג נ"ד).

שורשי הלכה וענפיה

^א.

"מלהפסיק בדיבור"

שבולי הלקט (תפילה ט"ז): מצאתי באגדה - ר' אלעזר הוה קא אזיל באורחא פגע ביה אליהו זכור לטוב ועמו ארבעת אלפים גמלים טעונין. אמר לו מה המה טעונין אמר לו אף וחימה. אמר לו למה, אמר לו לעשות נקמה באף וחימה ממי שמספר בין קדוש לברוך. בין ברכה לברכה. בין גאולה לתפלה, בין פרשה לפרשה. בין פרק לפרק. בין אמן יהא שמיה רבא ליתברך. כ"כ סולת בלולה ועוד פוסקים.
תשובת מקור ברוך (א): ראוי לבטל המנהג שקצת נוהגין להפסיק כדי להביא החתן לבהכ"נ בין ברוך שאמר ליוצר ואין כח מנהג זה יפה לילך אחריו. והובא במשנ"ב(ו).

הפסק והפסיד הברכה (לפי שעדיין לא חלה), ול"ד לברכות ק"ש שהם קלים יותר שאינם על ק"ש אלא ברכות השבת. כ"כ ספר הפרדס הגדול – שאם הפסיק בין ברוך שאמר לזמירות הוי ברכה לבטלה.

• **אמנם שו"ת פר"ח שושן כ'** – שאף ברוך שאמר אינה ברכת המצוות אלא ברכת השבת, ולא הוי הפסק. כ"כ טהרת המים. כ"כ רשב"ץ – דפסוקי זמרה דינם כק"ש וברכותיה, שאינו חוזר. כ"פ ילקוט יוסף (עמ' ע') – אף שיחה בטלה בין ברוך שאמר לזמירות לא הוי הפסק כי ברוך שאמר ברכת השבת. ולכן השומע דברים שבקדושה שם עונה, שאינו אלא כמו בין הפרקים.

לענות אמן באמצע ברוך שאמר או

ישתבח

• **מ"א** (ג) כ' - שמותר לענות, כיון שברוך שאמר לא הוזכר בגמרא. כ"פ פר"ח.
• **אמנם האחרונים** חלקו על מ"א, שהרי ברוך שאמר הוזכר כבר בספר ההיכלות (של ר' יהושע

להפסיק ביו ברוך שאמר לזמירות

מ"א(ג): ליזהר מלהפסיק - דברוך שאמר הוי ברכה שלפני פסוקי דזמרה וישתבח הוי ברכה שלאחריה ובין ישתבח ליוצר הלא אסור להפסיק.
• **שו"ת גינת ורדים כ'** – שאם הפסיק הוי

חיים). מודים דרבנן (א"ר). ק"ש עם הצבור (ט"ז סימן סה). וכ"ש דמותר להפסיק לקדיש ולקדושה ולברכו.

"ואפילו לכורך מכוה"

משנ"ב (י): ואם מתיירא שיעבור זמן ק"ש קודם שיגיע לקרותה בסדר התפלה ושכח לאמרה קודם ברוך שאמר מותר לו להפסיק ולקרותה, וכן אם שכח לברך ברכת התורה קודם התפלה מותר לו לברך באמצע פסוקי דזמרה ולומר אח"כ פסוקים הנוהגים.

שם: אסור לקרות לעלות לס"ת מי שנמצא באמצע פסוקי דזמרה, אלא אם כן הוא כהן יחידי, ואז מותר לכהן לקרות בלחש עם הש"צ, ולא יספיק לעשות מי שברך. ואם יכול להגיע לסוף פרק לפני שיעלה יעשה כן.

כהן גדול), וכ"ה הזוהר ובירושלמי. כ"פ ברכ"י – שלכן אין לענות אמן באמצע ברוך שאמר. כ"פ משכנות יעקב, קשר גודל בדעת האריז"ל, אגרות משה ועוד פוסקים.

פמ"ג: מלהפסיק - כשצריך להפסיק מפני איזה אונס או בכי האי גוונא דסעיף ה' צריך לומר קודם שידבר אלו הפסוקים: ברוך ד' לעולם אמן ואמן וכו' עד ויברך דויד, וכשחוזר להתחיל ממקום שפסק יאמר ג"כ אלו הפסוקים דהוי כמו ברכה לפנייהם ולאחריהם. כ"כ משנ"ב.

משנ"ב (ח): הפסקות המותרות בפסוקי דזמרה – אמן על ברכה אפי' באמצע פסוק של פסוקי דזמרה אם הוא במקום דסליק ענינא (ח"א). כל ברכת הודאה מותר לברך כמו אשר יצר (דרך

סעיף ה: דיני הפסקה בפסוקי דזמרה

סעיף ה: בין המזמורים האלו, שואל מפני הכבוד ומשיב שלום לכל אדם, ובאמצע המזמור, שואל מפני היראה ומשיב מפני הכבוד [טור כמו בברכות ק"ש].

שורשי הלכה וענפיה

וכ' המ"א (סימן סו, סק"א): שכהיום שאין אנו רגילין לשאול בשלום בבהכ"נ בעת התפלה חלילה לשאול או להשיב לא בין הפרקים דק"ש ולא בפסוקי דזמרה.

משנ"ב (יב): בפסוק ה' מלך ה' מלך ה' ימלוך לעולם ועד לא יפסיק באמצע כמו בין ד' אלהיכם לאמת (א"ר). כ' בדרך החיים - כשצריך להפסיק והוא עומד סמוך לפרק יש לו ליזהר ולמהר לסיים עד הפרק.

סעיף ו: להפסיק בין 'אלילים' ל'ה' שמים עשה'

סעיף ו: צריך להפסיק בין אלילים ובין וה' שמים עשה (דברי הימים א, טז, כו). [הטור].

שורשי הלכה וענפיה

ובין 'העמים' ל'אלילים' ובין שמים לעשה צריך ג"כ להפסיק שלא תבלע המ"ם (של"ה).

מ"א (ה): צריך להפסיק כו'. גם בין "כ"י פל אלהי העמים" יש פסיק ולכן הכ"ף דגושה,

סעיף ז: לכוין בפסוק "פותח את ידיך"

סעיף ז: ^אצריך לכוין בפסוק פותח את ידך (תהילים קמה, טז) ואם לא כיון - צריך לחזור ולאומרו פעם אחרת [הרב יונה מברכות ד:].

^בהגה: ואומרים פסוק ואנחנו נזכר יה (תהילים קטו, יח) אחר תהלה ללוד (תהילים קמה, א - כא) (טור וכל בו) וכופלין פסוק כל הנשמה תהלל יה (תהילים קנ, ו) לפי שהוא סוף פסוקי דזמרה (טור). וכן פסוק ה' ימלוך לעולם ועד (שמות טו, יח) (אבודרהם).
^גכשמגיע לזאת ה' אלהינו מודים אנחנו לך (דברי הימים א, כט, יג) או לפסוק וכל קומה לפניך תשתחוה אין לשחות ולהשתחות שם כלקמן סי' קי"ג (הר"י ס"פ אין עומדין ור' ירוחם נתיב א').
^דונהגו לעמוד כשאומרים: ברוך שאמר, ויזכר דויד וישתבח.

שורשי הלכה וענפיה

^אצריך לכוין בפסוק (רוקח) (תהילים קמד, טו). בסוף המזמור מוסיף "ואנחנו נברך יה..." (ר"ע) (תהילים קטו, יח).
כ' הב"י בשם הכל בו: הטעם שאומרים 'מעתי ועד עולם', כיון שאומרים שזוכה לברך י"ה גם לעה"ב כמ"ש חז"ל כל האומר תהילה לדוד ג"פ בכל יום מובטח לו שהוא בן עוה"ב. **ורש"ל כ' טעמו** - לשלשולי הללויה בתר הללויה. כ"כ משנ"ב.

מ"א (ז): נוסחים - מי כמוך השני הכ"ף דגושה אבל מי כמוך הראשון וכן כל עצמותי תאמרנה ה' מי כמוך הכ"ף רפויה (מי פמכה פאלם... מי פמכה). **כ' פמ"ג** - שיש להפסיק בין במים ובין אדירים שהאדירים קאי על מצרים.
כה"ח: ויאמר שירת הים בכוונה גדולה. **שכתב סולת בלולה** בשם המדרש - שכל האומר שירת הים בשמחה ומכוון כאילו הוא יוצא ממצרים ומוחלים לו עוונותיו.

הפסוק "ה' ימלוך" בשירת הים

משנ"ב: ובשם האר"י כתבו שיש לומר ג"כ תרגום פסוק זה דהיינו שנים יאמר מקרא ואחד תרגום.

"צריך לכוין בפסוק"

הטור: עיקר מה שקבעו לומר תהילה לדוד בכל יום הוא בשביל אותו פסוק שמזכיר בו שבחו של הקדוש ברוך הוא שהוא משגיח על בריותיו ומפרנסן. כ"כ משנ"ב.
מ"א (ו): צריך לכוין - ואף על גב דהאידנא אין חוזרים בשביל חסרון כוונה כמו בתפילת העמידה, הכא דאינו אלא פסוק אחד חוזר דיכול לכוין. **וכ' ברכ"י** - שא"צ לחזור כל המזמור רק הפסוק "פותח את ידיך". **אמנם ח"א** הביא בשם הלבוש שצריך לומר מפסוק פותח עד סוף המזמור כסדר.

משנ"ב (ט"ז): ואם לא נזכר שלא כיון עד שכבר אמר מזמורים אחרים ואין לו שהות לחזור, יאמר אחר התפלה מפסוק פותח עד סוף המזמור (ח"א).

הלכה ברורה: ונוהגים לפתוח כפות הידיים לרווחה כשאומר "פותח את ידיך".

ב. "מעתי ועד עולם הללויה"

לפני תהילה לדוד אומר "אשרי יושב ביתך" (תהילים פד, ה). **ופסוק** "אשרי העם שככה לו"

ד.

"לעמוד כז"ס, ויברך דוד ויסתכל"

בשם האר"י דכשהצבור היו אומרים ה' מלך וגו' היה עומד עמהן אף שהוא לא הגיע לשם.
מ"א(ט): ויברך דוד – יעמוד עד שיאמר אתה הוא ה' האלקים ויכוין ר"ת אהי"ה ואח"כ ישב (הכוונות). ויתן צדקה במושל בכל. כ"כ משנ"ב.

כה"ח: לפי האריז"ל אין צריך היחיד לעמוד בישתבח כיון שסודו הוא בישיבה. וכן מנהג הספרדים. ומשנ"ב(יח) כ' - כשאומר ה' מלך ה' מלך נכון לעמוד בשבת. כ"כ מ"א - וכתב עוד

סעיף ז': לומר הזמירות בנחת

סעיף ח: אין אומרים הזמירות במרוצה, כי אם בנחת [אר"ח].

שורשי הלכה וענפיה

ביותר.
וכתב ר"י חסיד - מי שאינו מלוכש היטב בחורף (וקר לו בבית הכנסת) יתפלל בביתו בנחת.

משנ"ב(כ): במרוצה - שלא ידלג שום תיבה ולא יבליעם אלא יוציא מפיו כאלו מונה מעות. וכ' **ציפורן שמיר** – שבכל אות ואת יש סודות נוראות להפליא, וצריך להיזהר בהם

סעיף ט': מזמור לתודה

סעיף ט': ^אמזמור לתודה (תהילים ק, א - ה) יש לאומרה בנגינה, שכל השירות עתידות ליבטל חוץ ממזמור לתודה [אר"ח].

^בהגה: וא"ל מזמור לתודה כשצט"ט (לפי שהוא קרבן יחיד, ואינו קרב בשבת ויום טוב) [הטור] לו כימי פסח, שאין תודה קריבה בהם משום חמץ, ולא בערב פסח, וע"ל סי' תל"ט, ולא בערב יום כפור וע"ל סי' תר"ד, וכן נהגו במדינות אלו [מנהגים].

שורשי הלכה וענפיה

ושפיר דמי. ואין מנהג הספרדים לאומרו.
רש"ל (בתשו' סי' ס"ד): יש שאין אומרים אותו בעט"ב ולא בט"ב, וטעות גדול הוא דהרי בזמן המקדש היה י"ט בט"ב והיו מקריבין תודה. והובא במ"א (יא).
חסד לאברהם: מנהג ירושלים לומר שירת הים אף בט"ב כדעת האריז"ל.

מזמור לתודה

מ"א(י): יש מקומות שאומרים מזמור לתודה בר"ה וי"כ משום דכתיב בו הריעו' לה' כל הארץ.

ב. "א"ל מזמור לתודה כשצט"ט"

ופר"ח: האומרו בשבת או ביו"ט לא משתבש

סימן נ"ב: דין מי ששהה לבוא לבהכ"נ עד ישתבז

ובו סעיף אחד

(שבת: קיח)

סעיף א חלק 1: ^{א.} אם בא לבהכ"נ ומצא צבור בסוף פסוקי דזמרה אומר: ברוך

שאמר עד מהולל בתשבחות, ואח"כ: תהלה לדוד עד מעתה ועד עולם הללויה (תהילים קמה, א - כא; קטו, יח), ואח"כ: הללו את יי מן השמים עד לבני ישראל עם קרובו הללויה (תהילים קמח, א - יד) ואח"כ: הללו אל בקדשו עד כל הנשמה תהלל יה (תהילים קנ, א - ז) [הגמ"י על פי רש"י שבת קיח:].

^{ב.} הגה: ואם יש לו שעות יותר יאמר: הודו לה' קראו (דברי הימים א, טז, א - טו. תהילים צט, ה. ט) עד והוא רחום וידלג עד והוא רחום (תהילים עח, לח) שקודם אשרי כי צנתיים אינו רק פסוקים מלוקטים (הגהות מיימוני פ"ז מה' תפלה). ואח"כ: ישתבח, ואח"כ: יוצר וק"ש וברכותיה, ויתפלל עם הצבור [שם]...

שורשי הלכה וענפיה

ח"א: אם נתאחר לבוא יראה עכ"פ לומר קודם שיתחיל להתפלל ברכת ענט"י ואלהי נשמה וברכת התורה (דאל"ה דעת הפר"ח מפסיד אלוקי נשמה שנפטר במחיה המתים). כ"כ משנ"ב. **משנ"ב(ג):** אומר ברוך שאמר - כדי שיוכל להתפלל עם הצבור כי התפלה עם הצבור רצויה ומקובלת לפני הקדוש ברוך הוא.

ב. "יאמר הודו"

מ"א (א): משמע שהודו עדיף על שאר מזמורים. אבל לפי הרי"ף כל ההללויות קודמות, ואפשר לפרש כן גם דברי הרמ"א: שאם יש יותר מכדי שיעור האמירה מתהילה לדוד וכל הללויות עד כל הנשמה תהלל יה יאמר גם הודו. כ' ח"א - בשבת ידלג המזמורים שמוסיפין בשבת.

"בא לבית הכנסת"

משנ"ב(א): אבל לכתחילה ראוי לבוא לבהכ"נ בהשכמה כדי שלא יצטרך לדלג כי כתבו הספרים שהמגיד הזהיר לבית יוסף לבוא לבהכ"נ בהשכמה כדי שיוכל להתפלל בסדר ולא בדילוג כי העושה כן מהפך הצינורות (וכי כה"ח - שע"פ המקובלים יש סודות נעלמים בסדר התפילה). והרבה אנשי מעשה נוהגים להתפלל בסדר מטעם זה אפילו אם אחרו לבוא לבהכ"נ. אבל בתשובת חכם צבי (לו) כתב שמה שכתב בספר הזוהר שיש להתפלל על הסדר היינו כשאנו מתפלל עם הצבור אבל אם איחר לבוא לבהכ"נ ובא כשהצבור מתפלל כו"ע מודו שידלג כדי להתפלל בצבור וכ"פ הפר"ח (בסימן נ).

סעיף א חלק 2: ^{א.} ואם אין שעות כ"כ, ידלג גם מזמור הללו את ה' מן השמים

(תהילים קמח, א - יד). [רב נטרונאי גאון]. ^{ב.} הגה: אם עוד אין שעות, לא יאמר רק: ברוך שאמר, ותהלה לדוד וישתבח (הרא"ש בשם ר"ע גאון והר"י פרק אין עומדין).

ג. ואם כבר התחילו הצבור יוצר, ואין שהות לומר פסוקי דזמרה אפי' בדילוג, יקרא ק"ש וברכותיה עם הציבור ויתפלל עמהם [ר' יונה], **ואחר כך יקרא כל פסוקי דזמרה בלא ברכה שלפניהם ולא של אחריהם** (דהיינו ב"ש וישתבח, שלא נתקנו רק לפני התפילה). [הרא"ש לפי דעת רב נטרונאי]. **ד. הגה:** ומכל מקום יאמר כל הברכות שמחויב לזכר צדק [כל בו וב"י בשם מהרי"א כמו שנתבאר סימן מ"ו ומ"ז].

שורשי הלכה וענפיה

עם הציבור יוצר לא יגיע עמיהם לעמידה, לא יתחיל מיד עמידה כיון שצריך לסמוך גאולה לתפילה, אלא יתפלל על הסדר לבד.

ד. "יאמר כל הברכות"

פר"ח: כל הברכות חוץ מברכת המחזיר נשמות לפגרים מתים שנפטר במחיה המתים. **וכ' כה"ח** – וכן חוץ מברכות התורה שנפטר באהבה רבה. **וכ' משנ"ב** – כיון שיש מחלוקת האם נפטר מהמחזיר נשמות, עדיף שיכוון בברכת מחיה המתים לא לפטור ברכת המחזיר. זמן ברכות השחר עיין לעיל מו-א.

ג. "כבר התחילו יוצר"

ת' משכנות יעקב: ברכת ב"ש וישתבח תקנה קדומה היא מימי התנאים וע"כ מוטב להתפלל ביחידי משידלג לגמרי ברכת ב"ש וישתבח. אך אם לא יצטרך לדלג לגמרי שיוכל לאמר ב"ש ואשרי וישתבח לכו"ע יעשה כן. כ"כ משנ"ב, וכ"כ אור לציון שכ"ה ע"פ הקבלה לפי סדר עליית העולמות. **אולם** יחזה דעת (ה), (ה) - פסק כמין שאף אם יצטרך לדלג כל פסוקי דזמרה כדי להספיק להתפלל עם הציבור, יעשה כן. **משנ"ב** (ו) בשם ב"י וד"מ: ואם אף שיתחיל

סימן נ"ג: דין הראוי לירד לפני התיבה ובו כ"ו סעיפים

סעיף א: לומר ישתבח בעמידה

סעיף א: אומר ש"ץ ישתבח, מעומד [הגמ"י והכלו בס ר"ע גאון].

שורשי הלכה וענפיה

דנוהגים אנשי מעשה לעמוד כשאומרים ישתבח. **וכה"ח כ'** – שהספרדים אין היחיד עומד בישתבח.

האם צריך לומר י"ג השבחים בנשימה אחת?

"ישתבח מעומד"

משנ"ב: טעמו - כדי שיסמוך לו הקדיש מיד ולא יצטרך להפסיק ביניהם (מ"א סק"א). **וקשה** שבסימן נ"א ס"ו בהג"ה משמע דאפילו מי שמתפלל ביחידי צריך ג"כ לעמוד? **ותירץ** א"ר - התם ממנהגא והכא מדינא. וכ"כ בעט"ז

אם הפסיק באמצע י"ג השבחים
כ' הבן איש חי – שצריך לחזור לראש ולאומרם בלי הפסק.
וכה"ח כ' – שאין לחזור, כ"פ הליכות עולם (א, וישב ד)

השל"ה כ' – שצריך לאמרם בנשימה אחת (הובא במ"א), כ"כ מהר"ם פאפירש.
אולם שלמי ציבור כ' – שלא משמע כן מהזוהר. כ"כ קש"ג בשם היעב"ץ, משנ"ב, וכה"ח בשם האריז"ל.

סעיף ב: אין לומר ישתבח בלא ברוך שאמר

סעיף ב: אין לומר ישתבח, אלא אם כן אמר ברוך שאמר וקצת פסוקי דזמרה
 [מהרלנ"ח ומהר"א].

שורשי הלכה וענפיה

לבטלה, דאטו מי שאכל ולא בירך ברכה ראשונה לא יברך ברכה אחרונה. והובא בביה"ל.

פמ"ג: אין לומר ישתבח - ה"מ לכתחילה, אבל בדיעבד שלא אמר ברוך שאמר ואמר פסוקי דזמרה ואמר ישתבח לא הוי ברכה

סעיף ג: לברך על טלית בין פסוקי דזמרה לישתבח

סעיף ג: אין לברך על עטיפת ציצית (א"ר - וה"ה לענין תפילין), **בין פסוקי דזמרה לישתבח** (דהרי אפילו לצורך מצוה אסור להפסיק כדלעיל נא-ד), **אלא בין ישתבח ליוצר** [ב"י] (וע"ל סי' נ"ד סעיף ג').

הגה: מיהו הש"ס, אם לא היה לו טלית תחלה – יתעטף בציצית קודם שיתחיל ישתבח, כדי שיאמר הקדיש מיד אחר ישתבח, ולא יפסיק (כל בו סי' ה'). **י** וכן אם אין מנין צהכ"נ, ימתין הש"ס עם ישתבח, וישתוק (פי' שלא יפסיק בדבור) עד שיצא מנין, ויאמר ישתבח וקדיש (מהר"ל).

שורשי הלכה וענפיה

ב. "קודם שיתחיל ישתבח"

"בין ישתבח ליוצר"

משנ"ב(ה): דגנאי הוא לציבור להמתין עליו בין ישתבח לקדיש וגם הקדיש קאי על ישתבח ע"כ יתעטף תיכף בטלית וה"ה בתפילין ויברך.
מ"א (נד, א): ואם הגיע לש"צ תפילין אחר ישתבח יכול לברך אז, כ"כ ועוד פוסקים. **וכ' הרמ"א (נד)** – אבל בין קדיש לברכו לא יפסק כלל, וכ"ש בין ברכו ליוצר אין להפסיק.

כשהגיע לו טלית מתי מברך עליו?
ילקוט יוסף (עד): מי שהביאו לו טלית ותפילין באמצע פסוקי דזמרה רשאי לברך בין מזמור למזמור, ואם הוא לפני ישתבח ימתין לאחר ישתבח (ולא יברך בין פסוקי דזמרה לישתבח). כ"כ משנ"ב.

ג.

"ימתין קס"ל עס יסתבח"

מ"א (ד): טעמו כדי שיוכל להסמך לו אה"כ הקדוש מיד, אבל יחיד שממתין יגמור ישתבח וימתין שם. ואם שהה שם כדי לגמור את כולו אעפ"כ אינו חוזר לראש (פמ"ג – כיון דפסוקי דזמרה דרבנן, ול"ד לק"ש שהיא דאורייתא).

אור לציון (ב, עמ' מד): מי שהוצרך לנקביו באמצע פסוקי דזמרה ימתין מלברך אשר יצר

עד בין ישתבח ליוצר, שעל פי מרן אין לברך על טלית ותפילין באמצע פסוקי דזמרה (לאפוקי ביאור הלכה). **מכל מקום** אם חושש שישכח או שיצטרך שנית יברך מיד.

אע"פ שפסוקי דזמרה תלויים בזמן, הנשים רשאיות לומר פסוקי דזמרה עם ברכות ברוך שאמר וישתבח, כיון שאלו ברכות השבח.

סעיף ד: ש"צ צריך להיות הגון

סעיף ד: א. ש"ץ, צריך שיהיה הגון. ואיזהו הגון, שיהא ריקן מעבירות, ושלא יצא עליו שם רע אפילו בילדותו, ושיהיה עניו ומרוצה לעם, ויש לו נעימה, וקולו ערב, ורגיל לקרות תורה נביאים וכתובים [תענית ט"ז].

שורשי הלכה וענפיה**"ש"צ צריך שיהא הגון"**

אבודרהם: ש"צ נקרא גם "חזן" מלשון חזא, שצריך לראות מה לקרות.

פמ"ג: ובראש השנה וכיפור צריך שגם יהיה נשוי ובן 30. ונשוי קודם לבחור אע"פ שנתמלא זקנו.

(א"ר).

כנה"ג: ושלא יצא עליו שם רע - דוקא למנותו לכתחלה אבל להעבירו ולסלקו אחר שהוחזק ש"ץ אין לנו כיון שלא נשמע עליו עתה מאומה. כ"כ משנ"ב.

למנות ש"צ בעל תשובה שעשה עבירות בילדותו

א"ר - אפילו עשה תשובה אין למנותו לכתחילה. כ"כ משנ"ב.

כ' המ"א: אפילו עשה העבירות במזיד כל ששב בתשובה שרי למנותו ש"ץ קבוע, שדוקא לענין ת"צ מחמירין, אבל לשאר ימות השנה מותר למנותו אפילו לכתחלה, כ"כ הלכה ברורה.

כנה"ג והמ"א: אף למחבר שהחמיר שיצא עליו שם רע בילדותו היינו לכתחילה, אבל אם כבר מונה לש"צ אין מורידים אותו. ו**כ' הרב יעקב יוסף זצ"ל** - מי שנתאלמן יכול להמשיך להיות ש"צ אף שאין לו אישה.

שו"ת שביתת יו"ט: אם יש אדם בן 30

ריקן מעבירות

הזוהר: וי על אלו שסומכים על ש"צ שחוטא. **כ"כ משנ"ב (יב)** - והספרים האריכו מאד בגודל גנות הממנים ש"ץ שאינו הגון כי מונעים עי"ז טוב מישראל.

ילקוט יוסף: מי שעובר עבירה, כגון שמגלה זקנו בסכין, וכ"ש מי שמחלל שבת בפרהסיה אין לתת לו להיות ש"צ אף באקראי, ואפילו אבל תוך ל'. **ועדיף** להתפלל יחיד ולא עם ש"צ כזה.

משנ"ב: טוב להדר אחר ש"ץ צדיק בן צדיק כי אינו דומה תפלת צדיק בן צדיק לתפלת צדיק בן רשע. ואין מומין פוסלין אלא בכהנים ולא בש"ץ ואדרבה לב נשבר ונדכה אלקים לא תבזה. **העובר** על השבועה אין ביתו ריקם

ונשוי אך אינו ת"ח, ויש אדם שהוא גדול בתורה ומעשים טובים אך אינו נשוי – יש להעדיף את הת"ח. כ"פ יחזה דעת (א, נב).

"ומרוצה לעם"

בתשובת מהר"מ מינ"ץ: אם יש מריבה בבית הכנסת טוב שהש"צ לא יתערב לשום צד

ושב ואל תעשה עדיף. כ"כ משנ"ב(יז).

"ורגיל לקרות"

א"ר: שאם אינו רגיל לקרות הוא בכלל מסיר אוזנו משמוע תורה שגם תפילתו תועבה. וכ' משנ"ב(יה) – וגם כדי שיהיו הפסוקים המעורבים בתוך התפלה סדורים בפיו.

סעיף ה: אם אין כל המידות יבחרו הטוב שבציבור

סעיף ה: א. אם אין מוצאין מי שיהיה בו כל המדות האלו, יבחרו הטוב שבציבור בחכמה ובמעשים טובים [לשון הטור].

ב. הגה: ואם היה כאן עם הארץ זקן וקולו נעים והעם חפלים בו, וכן י"ג שנה (שהביא ב' שערות) מבין מה שאומר ואין קולו נעים, הקטן הוא קודם (פמ"ג - אפילו להיות ש"צ קבוע). (מרדכי ספ"ק דחולין).

ג. מי שעבר עזירה בשוגג, כגון שהרג הנפש בשגגה וחזר בתשובה, מותר להיות ש"ץ. אבל אם עשה במזיד, לא, דמ"מ ילא עליו שם רע קודם התשובה (תשובת א"ז במסכת ברכות).

שורשי הלכה וענפיה

מ"א (ה) בשם ר"א ששון שכתב בשם רא"ם דאפילו המיר ושב יכול להיות ש"צ קבוע. וכ' בנימין זאב - שמי שבעל נוכרית אין ממנים אותו לש"צ.

ג. "עבר עזירה בשוגג"

משנ"ב: (כ) מותר להיות - דלא מיקרי אין פרקו נאה אלא דוקא במזיד אבל בשוגג ומתחרט מותר למנותו לכתחלה לש"ץ (אחרונים).

סעיף ו: למנות מי שלא נתמלא זקנו לש"צ

סעיף ו: אין ממנין אלא מי שנתמלא זקנו, מפני כבוד הציבור [חולין כד:]. אבל באקראי, משהביא שתי שערות יוכל לירד לפני התיבה [רמב"ן והרשב"א], ובלבד שלא יתמנה מפי הצבור או מפי ש"ץ הממנה אותו להקל מעליו להתפלל בעדו לעתים ידועים (דזה הוי קביעות לאותם העתים) [שו"ת הרא"ש].

שורשי הלכה וענפיה

מ"א (י) – כל שבא לכלל י"ג אין מדקדקים בשערות (ויכול לירד לפני התיבה באקראי), כמ"ש הרמ"א (נה, ה) לעניין צירוף למניין.

"אלא מי שנתמלא זקנו"

קטן שהגיע ל י"ג האם צריך לברר שבודאי הביא ב' שערות?

ברכות השחר: או"ח - סימן נ"ג

הציבור ובכל גוונא אסור. כ"כ הב"ח – אף לרמב"ם לא מהני מחילה (שכבוד הציבור כוונתו מחילה כלפי שמיא, ולא קשור למחילת הציבור). כ"כ הט"ז, א"ר ומשנ"ב..

"אבל באקראי"

ט"ז: כ"ז בשאר ימות השנה אבל בתעניות ובר"ה ויוה"כ אפילו באקראי אין מורידין למי שלא נתמלא זקנו. כ' פמ"ג - אפילו ע"י מחילת הצבור.

"לא בזמנים קבועים"

טור בשם הרא"ש: מקומות שממנים ש"צ שלא נתמלא זקנו לימי השבוע, וסומכים שבשבת יש ש"צ קבוע – לא טוב הם עושים, דזה הוי קביעות לאותם העתים, אבל אם מינוהו שיתפלל כשלא בא הש"צ מותר, דאין זה מיקרי קבוע כיון שאפשר שלא יבוא לידי כך.

והפמ"ג חולק על המ"א – צירוף למניין הוי דרבנן, מה שאין כן תפילה הוי דאורייתא (לפי הרמב"ם, ובדאורייתא לא סמיכנן על חזקה דרבא, כמ"ש המ"א עצמו). כ"כ בית יהודה, ועוד פוסקים – שאין לו לירד לפני התיבה עד שנדע שבודאי הביא ב' שערות.

אמנם אחרונים רבים פסקו כהמ"א – לבוש, עט"ז, רז ועוד פוסקים.

הלכה ברורה: אין להקל אלא בתפילת ערבית שהיא רשות. **מכל** מקום ציבור שכל אחד מתפלל לחש לעצמו שרי אף בשחרית ומנחה.

"מפני כבוד הציבור"

כ"כ הרמב"ם – מפני כבוד הציבור. וכ' הב"י: משמע שאם הציבור מחלו על כבודם שרי לעלות לש"צ אף מי שלא נתמלא זקנו. כ"כ מ"א בשם שלטי גיבורים.

אולם ב"י לפי הרא"ש כ' – דלא מהני מחילת

סעיף ז: כשאין ש"צ בעל זקן

סעיף ז: אם אין שם מי שיודע להיות ש"ץ, כי אם בן י"ג ויום א', מוטב שיהא הוא ש"ץ משיבטלו מלשמוע קדושה וקדיש [רשב"א, הר"ן והרא"ש בתשובה].

שורשי הלכה וענפיה

טבת בשעה 12 בצהרים, כשיגיע צאת כוכבים של ליל כ' בשנת הי"ג נעשה בר מצווה, וא"צ להמתין למרת שעה 12. כ' פמ"ג - אבל בין השמשות עדיין לא נחשב גדול.

"בן י"ג ויום אחד"

הב"ח: אין צריך יום אחד שלם, אלא שהגיע ל י"ג שנים מלאות מיד כשהחשיך נעשה גדול, ואף שאין י"ג שנים מעת לעת. **כ"פ הלכה ברורה** – פירוש שאם נולד בכ'

סעיף זז: אין לו זקן והגיע לכלל שנים שראוי להתמלאות זקנו

סעיף ח: ^אמי שאינו בעל זקן, כל שניכר בו שהגיע לכלל שנים שראוי להתמלאות זקנו, נתמלא זקנו קרינן ביה. הילכך בן כ' שנה, אף על פי שאין לו זקן, ממנין אותו [טור]. ^בהגה: וכן אם היה לו זקן, אפילו מעט, קרינן ביה נתמלא זקנו אם הוא מבן י"ח ולמעלה (ב"י בשם מ"ס פי"ד ונמ"י פ' הקורא עומד).

סעיף ט: למנותו סריס לש"צ

סעיף ט: סריס, י"א שמותר למנותו אם הוא בן עשרים [רמב"ם ע"פ מסכת סופרים].

שורשי הלכה וענפיה

"סריס"

וכנה"ג.

"אם הוא בן 20"

משנ"ב (כט): דקודם אפילו נראו בו סימני סריס בלא"ה לא יוכל להיות ש"ץ אפילו באקראי דעדיין הוא קטן.

מ"א (יא): דוקא שנראו בו סימני סריס, שאם לא כן דינו כקטן עד שיצאו רוב שנותיו (35). כ"כ ועוד פוסקים. **והרש"ל פסק** – שאין למנות סריס לש"צ שגנאי הוא לציבור. **מכל מקום** מת' הרמב"ם משמע שכשר. כ"פ לבוש

סעיף י: להרשות לקטן לרדת לפני התיבה ערבית במוצאי שבת

סעיף י: י"ש ללמוד זכות על מקומות שנוהגים שהקטנים יורדין לפני התיבה

להתפלל תפלת ערבית במוצאי שבתות (ט"ז - לפי שבתפלה זו אין בה קדושה, כ"כ המ"א - דהא אינו מוציא הרבים ידי חובתן). [ב"י].

הגה: ובמקומות שלא נהגו כן – אין לקטן לעבור לפני התיבה אפילו בתפלת ערבית, אפילו הגיע לכלל י"ג שנים כיוס השבת אין להתפלל ערבית של שבת, דהרי עדיין אין לו י"ג שנה (מהרי"ל וד"מ).

שורשי הלכה וענפיה

"ללמד זכות"

א.

הלכה ברורה: יש להחמיר מכמה טעמים –

(א). אף שתפילת ערבית רשות, לא אתי תרי דרבנן (חיוב הקטן מדרבנן וערבית מדרבנן) ומפיק חד דרבנן (גדול בחיוב ערבית).

(ב). ועוד שיש סוברים שאין לקטן חיוב כלל במצוות, ודין החינוך מוטל על אביו ולא על הקטן.

(ג). **בעניין מחילת הציבור** נחלקו האחרונים שי"א דלא מהני מחילת הציבור.

ולכן יש להחמיר, ומ"ש שהשו"ע אינו אלא ללמד זכות. כ"כ ועוד פוסקים.

"אין לקטן לעבור"

פרי חדש ופמ"ג (ס"ט): משום ברכו שבה כיון שקטן שאין חייב אינו מוציאם בזה.

סעיף יא: ש"צ המאריך בתפילתו

סעיף יא: ש"צ שמאריך בתפלתו כדי שישמעו קולו ערב, אם הוא מחמת ששמח

בלבו על שנותן הודאה להש"י בנעימה, תבא עליו ברכה. והוא שיתפלל בכובד ראש ועומד באימה וביראה. אבל אם מכיון להשמיע קולו, ושם בקולו, ה"ז מגונה. ומ"מ כל

שמאריך בתפלתו לא טוב עושה מפני טורח הצבור [רשב"א בתשובה ח"א סי' רטו].

שורשי הלכה וענפיה

"כדי שישמעו קולו ערב"

ד"מ (ד): כ' המרדכי בשם תשובת הגאונים - עם הארץ שליה ציבור וקולו ערב והעם חפצים בו ויש שם תלמיד חכם ואין קולו ערב - תלמיד חכם קודם כי יודע מה מתפלל. **כ"כ באור זרוע** (ח"א סי' קטז) - וסיים, אפילו בן מאה שנים ואינו מבין מה שמדבר ויש שם בן י"ג שנה ויום אחד המבין יורד לפני התיבה. **וכ' בספר חסידים** (רנא) - שמי שיש לו קול נעים ירנן להקב"ה ולא שאר רננות. והובא במ"א (יד). **וכ' הרב יעקב יוסף זצ"ל** - שמי ששר עם הנשים פסול להיות ש"צ, ואם אין אחר עדיף שיתפלל ביחיד.

משנ"ב (לה): איתא בספר חסידים - שעה שרשב"ג יצא לדין ליהרג אמר לר' ישמעאל כה"ג: אחי מפני מה אני יוצא ליהרג, א"ל שמא היית דורש ברבים ושמח לבך ונהנית מד"ת, א"ל אחי נחמתני.

"כל המאריך בתפלתו"

רש"ל (בים של שלמה סי' נ'): אסור להאריך שלא ברצון הקהל אפילו בשבת ויו"ט, ואף ברצון הקהל יותר מדאי מגונה כי אין זה לא מחציו לד' ולא מחציו לכם. כ"כ משנ"ב. **וכ' ווי העמודים** שחזנים המאריכים בניגונים בד"כ אין לה כוונה לשמים, ורובם מתכוונים למצוא חן בעני הציבור.

כתב שכנה"ג בשם תשובת ר"י ברונא: ש"ץ שנפסל קולו אם נשמע כאלו הוא מרתת ושבור פסול. כ"כ משנ"ב.

הרב יעקב יוסף זצ"ל: מותר לקחת מנגינות של שירי עגבים (שאינם של ע"ז) לצורך התפילה. ולכן מנגינות הערבים (שאינם בהם ע"ז) מותר. **ואפשר** לתת לאחד מהציבור לומר הקדושה או ברכת כהנים בניגון, ובלבד שהש"צ יכוון לזה.

סעיף יב: מי שקורא לאלפי"ן עייני"ן

סעיף יב: אין ממנין מי שקורא לאלפי"ן עייני"ן ולעייני"ן אלפי"ן [מגילה כ"ד:].

שורשי הלכה וענפיה

"לאלפי"ן עייני"ן"

מ"א (טו): פ"ה הברת העין הוא בחוזק ועמוקה יותר מהברת האלף. **וכ' רדב"ז** - ה"ה אם המקום ח' אומר ה'. **וכ' הרמב"ם** - וכן מי שאינו מבטא האותיות כתיקונן, או שקורא לשיבולת סיבולת. אין ממנים אותו לש"צ.

אם כולם לעגי שפה

הקשו התוס' (מגילה כ"ד:): איך הוריד רבי את

רבי חייא כשגזר תענית, אף שמבטא א' ע'?

וי"ל - שרבי חייא כשהיה מכוון היה מבטא נכון.

ועוד תירץ (ב"מ פו.) - ה"מ כשאפשר באחר, אצל רבי לא היה אפשר באחר.

ונחלקו האחרונים בהלכה:

פר"ח - כשאי אפשר באחר מותר. כ"פ מהריק"ש והרדב"ז.

תפילה לחוד (ולא בקהילות גדולות שיש מניין בבית הכנסת יתפללו הבחורים במקום לימודם).

סימן נ"ו: דין עניית הקדיש על ידי הקהל ובו ה' סעיפים

הקדמה

להקל. כ"פ רב פעלים בשם הר"א מנ"י, בית יהודה, פתח הדביר, בן איש חי והלכה ברורה.

• **קדיש בקול נמוך**
לכתחילה צריך לומר קדיש בקול שישמעו הציבור. נחלקו האחרונים אם לא יכול להגביה קולו, האם יכול לומר קדיש עם האחרים:
פתח הדביר (קכה-ב) כ' - שיש להקל. וכן מנהג בית אל, כ"כ רב פעלים.

בן איש חי בשם שו"ת בניין ציון - פסק להחמיר. ויש להקל בשעת הדחק.

• **כמה אנשים שאומרים יחד הקדיש**
כ' בשו"ת הלכות קטנות (ב, מח): כשאומרים כמה אנשים יחד הקדיש יאמרו בנחת וביחד. ואם אחד מקדים ואחד מאחר, אם סיימו יחד תוך כדי דיבור יענה רק לראשון, ואם יש הפסק יותר יענה לכל אחד. כ"פ הרב יעקב יוסף זצ"ל.

• **לעבור לפני מי שאומר קדיש**
ברכי יוסף (נה, ט) בשם מהר"י מולכו: כשם שאסור לעבור לפני המתפלל, כך אסור לעובר לפני האומר קדיש. ובן איש חי כ' - אבל אחר חצי קדיש מותר לעבר.

• שמיא רבה - שני פירושים:

א). מחזור ויטרי (ט) הובא בתוס': שם י"ה שאינו שלם, אנו מתפללים שיהא רבא, שיתגדל ויתקדש ויחזור להיות שלם, והיינו בעת הגאולה שה' ינקום מעמלק, דכתיב כי יד על כס י"ה, שאין ה' שלם ולא הכסא עד שינקום מעמלק.

לפי פירוש זה: יש כאן שתי תפילות, יהא שם י"ה שהוא קטן רבא, גדול. ומבורך לעולם - הוי תפילה אחרת.

ב). ור"י פירש - שמיא רבא פירוש שמו הגדול יהא מבורך וכו'. לפי פירוש זה: יהא שמיא רבה הכל תפילה אחת.

ד"מ (א) בשם האגודה: לפ"ז יש לומר שמיא בלא מפיק ה"א דלא לשתמע י"ה.

• **אם כל הציבור אומרים הקדיש**
דנו האחרונים האם מותר לכל הציבור לומר קדיש אף שאין מי שיענה אמן:
יפה ללב (ה, נו, ד) - אסור, שצריך שיהא מי שיענה אמן, ודומה למ"ש שו"ע (קכד-ד) שאם אין ט' עונים קרוב הדבר להיות ברכותיו לבטלה. ולכן צריך שישארו רוב מניין שעונים אמן.
אבל שו"ת לב חיים - השיג עליו, יש

סעיף א¹: לכוון בעניית קדיש, לא יפסיק בין יהא שמייה רבא

למברך

סעיף א חלק 1: **יש לכוין בעניית הקדיש** [שבת קיט.]. **ולענות אותו בקול רם ולהשתדל לרוץ כדי לשמוע קדיש.**² הנה: ולא יפסיק בין יהא שמייה רבא למברך. (הגהות אשר"י בשם א"ז כתב דלפי' ראשון לא יפסיק בין שמייה לרבא, ולפי' ר"י אין להפסיק בין רבא למברך)...

שורשי הלכה וענפיה

ובן איש חי. וכ' הח"א - שאם התחיל לענות קדושה לא יפסיק לענות אמן יהא שמייה רבה. וכ' יביע אומר (ו, ח-ג) - שאם עונה אמן יהא שמייה רבה והגיע "לעלמיה" (שהוא העיקר) יפסיק לענות קדושה. הרב יעקב יוסף זצ"ל: מי שכבר התפלל ויושב ללמוד אין חייב להפסיק ענות דברים שבקדושה אלא ימשיך בלימודו. כ"פ הרב ירחי.

נוסחים בקדיש

- יתגדל ויתקדש: הפמ"ג כ': ד' בצירי (יתגדל), וכן נהגו חלק מהאשכנזים. כ"כ משנ"ב. אולם בסידור יעב"ץ כ' - ד' בפתח (יתגדל). כ"כ בעל התניא, וכן מנהג הספרדים.
- ויאמר די ברא שתי תיבות. כ"כ משנ"ב. ויפסיק בין אמן ליש"ר. כ"מ מהב"י, כ"ד הגר"א במעשה רב.
- פמ"ג: וידגיש ה' ג' של יתגדל, שלא ישמע יתגדל. כ"כ משנ"ב.
- השל"ה: יאמר מברך ב' בקמץ. ר' בפתח. וכן יאמר לעלם ה' ע' בקמץ. כ"כ מ"א (ב), א"ר, סולת בלולה ועוד פוסקים.

יהא שמייה רבה

התוס' הביאו שני פירושים: א). יהא שם י"ה שעתה חסר, רבה, גדול ושלם. ב). יהא שמו הגדול מבורך.

נפק"מ בין הפירושים:

1). לומר שמייה עם מפיק ב' ה' : לפי פירוש

א. לכוון בעניית קדיש

שבת (קיט.): **אר"ל** כל העונה אמן יהא שמייה רבה בכל כוחו פותחים לו שערי גן עדן, שנאמר "פתחו שערים ויבוא גוי שומר אמונים" אל תקרי אמונים אלא עונים אמנים. מאי אמן? אל מלך נאמן. וכ' ספר חסידים - דכל האומר אמן בעולם הזה יזכה לומר אמן לעולם הבא, שנאמר "ברוך ה' לעולם אמן ואמן" אמן - בעולם הזה, ואמן - לעולם הבא.

משנ"ב: איתא במסכת דרך ארץ דר' חמא אשכחיה לאליהו עם כמה אלפי גמלים טעונים אף וחימה לשלם לכל המדבר באלו המקומות. וכתוב בספר חסידים מעשה בחסיד אחד שראה לחסיד אחר במותו ופניו מוריקות א"ל למה פניך מוריקות א"ל מפני שהייתי מדבר בשעה שהש"ץ היה אומר ויכלו וברכת מגן אבות וביתגדל.

כה"ח: לדעת מרן בעינן תרתי, לכוון בעניית קדיש וגם לאומרו בקול רם, מכל מקום אין צריך להרים קולו בקולי קולות.

השומע קדיש וגם קדושה מה יקדים?

מהר"ש יונה (בשי למורא) כ' - שיענה אמן יהא שמייה רבה שהוא חשוב יותר. כ"כ כנה"ג, מ"א, פר"ח, משנ"ב ועוד פוסקים. כ"פ הרב יעקב יוסף זצ"ל. וכ' המ"א (א) - בתנאי שכבר שמע קדושת החובה שלו, שאם לא שמע עדיף שיענה קדושה. כ"כ שלמי ציבור, חסד לאברהם

ראשון יש לומר מפיק ב' ה', לפירוש שני לא צריך.

ונחלקו בזה:

האגודה – פסק כפירוש ב', ולכן יש לומר שמה בלי יו"ד ובלא מפיק ב' ה'. כ"פ ד"מ (א), ט"ז, מ"א (ב),

הלבוש כ' – כפירוש א', ולכן יש לומר שמה במפיק ב' ה'. כ"פ א"ר, פמ"ג ומשנ"ב.

והב"ח: יאמר מפיק ב' ה' שבזה יוצא י"ח כולם. כ"כ שכה"ג, בית יהודה. כ"כ בשער הכוונות.

(2). **הפסק בין יהא שמיא לרבא**

לפי פירוש א' – אפשר להפסיק, ולפי פירוש ב' – אין להפסיק. ולפי שער הכוונות פירוש א'

עיקר, ולכן יפסק בין יהא שמיא לרבא. מכל מקום המנהג לא להפסיק.

ב.

"לענות בקול רם"

ב"י: שעי"ז מתעורר הכוונה, וכתוב בפסיקתא - שע"י קול זה מתבטלים גזירות קשות, כ' המ"א - ומ"מ לא יתן קולות גדולות שיתלוצצו עליו בני אדם ויגרום להם חטא. כ"כ משנ"ב.

ד.

"לא יפסיק"

פמ"ג: שלא יפסיק בשתיקה ביניהם אבל אין צריך לומר בנשימה אחת, כ"כ משנ"ב. ולפי המ"א גם בין יהא שמיא לרבא אין להפסיק.

סעיף א': עמידה בקדיש. שמע הציבור אומרים יש"ר יענה

עמיהם

סעיף א חלק 2: ^ההגה: ויש לעמוד כשעונין קדיש וכל דבר שצקדושה [ירושלמי לאפוקי ספר העיתים].

^יומי שצא לבהכ"נ ושומע הקהל עונין קדיש, עונה עמהם. אף על פי שלא שמע שליח לבור שחמר יתגדל וכו'. (ד"מ בשם הגהות חדשים במרדכי דברכות). ^זוגם השליח ליבור כריך לומר יהא שמיא רבא [הטור].

^חוכשמתחיל (פירוש קודם שהתחיל) יתגדל יש לומר ועתה יגדל נא כח וגו' (במדבר יד, יז) זכור רחמין וגו' (תהילים כה, ו). [הטור].

שורשי הלכה וענפיה

ה.

"ויש לעמוד כשעונין קדיש"

אמן.

משנ"ב: בכוונות איתא שהאריז"ל היה נוהג בכל הקדישים שלאחר עמידה (תתקבל) לעמוד. ובקדיש ערבית של ליל שבת נוהגין לעמוד. וכ' כה"ח - ע"פ הזוהר ראוי מאוד לכל אחד לומר איזה קדיש לעילוי נשמת אביו ואמו, אף אחר יב"ח.

י.

"עונה עמהם"

משנ"ב: ולמדו כן ק"ו מעגלון מלך מואב שהיה נכרי וקם מעצמו מעל כסאו לדבר ד' כ"ש אנחנו עמו. ומהרי"ל לא היה עומד בשעת הקדיש או ברכו, מכל מקום אם תפסו עומד היה נשאר לעמוד עד שסיים איש"ר. כ"פ שכה"ג, מהרח"ו בשער הכוונות, מ"א, שלמי ציבור, קשר גודל וחסל לאברהם. וכ' א"ר - שיש שעומדים עד אמן שלאחר יתברך וכו' ואמרו

אמן חוזר למה שאמר ש"צ קודם, וכבר התחיל שבח אחר. כ"פ הב"ח שקדיש הוא דבר שיוצא בו ידי חובתו שלא רשאי לענות אמן עד שישמע מפי ש"צ. כ"פ משנ"ב.

והלכה ברורה: כ' שיש להקל כהמ"א ושאר הפוסקים שיכול לענות גם אמן כשהציבור עונים איש"ר.

ז. "ועתה יגדל נא כח"

כ המהרח"ו: שאין לענות פסוקים אלו. כ"פ א"ר בשם האריז"ל וברכ"י. ובתשובה כתב רש"ל שאומרים אותו בין ישתבח ליוצר.

מ"א: פירוש מתחיל יש"ר אף שלא שמע ש"צ, כיון שהוא שבח בפני עצמו, וכ' כנה"ג – שכל שלא השלימו הציבור יש"ר מותר לענות עמהם.

נחלקו האחרונים אם יענה גם אמן

כששומע הציבור מתחילים אמן יש"ר (שגם האמן שמע) האם יכול לענות גם אמן?

■ **אשל אברהם** (ה) כ' – שאם יודע על מה האמן יכול אף לענות אמן, כ"ד מ"א (ה), נתיבות חיים.

■ **אבל טהרת הבית כ'** – שלא יענה אמן, כי

סעיף ב: באיזה מקומות עונים אמן בקדיש

סעיף ב: כששליח צבור אומר יתברך, כל העם עונים: אמן. וכן כשאומר בריך הוא, וכן כשאומר ואמרו אמן [רמב"ם]. ולא נהגו לומר אמן אחר יתברך, ולא אחר בריך הוא, ולא יפסיק בין בריך הוא לעילא מכל ברכתא וכו' [טור].

שורשי הלכה וענפיה

ישמע שרק למעלה הוא ברוך ולא למטה. כ"כ גר"ז ומשנ"ב.

עד היכן עונה יש"ר?

■ **מנהג הספרדים** ע"פ ש' הכוונות – עד דאמרינן אמן כדי להשלים כ"ח תיבות. כ"כ הכלבו בשם י"א, מ"א בשם השל"ה.

■ **ויש נוהגים** – לענות עד עלמא, ז' תיבות **כ"ח אותיות**. כ"ד הרמב"ם, רד"א בשם רב סעדיה, הרא"ש. כ"פ הגר"א.

■ **מ"א** (ט) – יענה עד יתברך (שאסור להפסיק בין עלמא ליתברך). וכן מנהג האשכנזים.

נוסחים בקדיש כדי להשלים כ"ח אותיות

■ **לעלם ולעלמי עלמא:**

מהרש"ל ויטאל – יאמר לעלם לעלמי (בלי וי"ו) עלמא, שאם יוסיף וי"ו יהיו כ"ט אותיות. **אולם** מהר"י אבוהב – אין לשנות מהמטבע בשביל זה, וצריך לומר **לעלמי**. ולכן כדי שלא

מתי עניית אמנים (הלכה ברורה)

■ **אחר שמיא רבא** (ר"ע והרמב"ם).

■ **אחר ויצמח פורקניה ויקרב משיחה** (ש' הכוונות).

■ **אחר בעלמא ובזמן קריב ואמרו אמן** (רמב"ם ושער הכוונות).

■ **וי"א** לענות אחר יתברך (ר"ע רמב"ם וש"ע). אולם המנהג שלא עונים (טור, הרמ"א אריז"ל ועוד פוסקים). כ"כ מגיד משרים שאמר המגיד למרן לא לענות אמן.

■ **אמן אחר שמיא דקודשא בריך הוא:**

הספרדים – נהגו לענות אמן (ר"ע, רמב"ם שו"ע ושער הכוונות). **והאשכנזים** – לא נהגו לענות אמן (טור והרמ"א) אלא עונים בריך הוא.

והמ"א (ח) – יש מנהג לומר ברצף 'ברוך הוא לעילא' כדי שהציבור לא יפסקו אחר בריך הוא. **וכ' הט"ז** (ג) – שצריך להמשיך 'ברוך הוא לעילא מכל ברכתא', שאם יספקו אחר לעילא

העונה איש"ר ולא הספיק לגמור עד**שסיים ש"צ בריך הוא או בעלמא**

שער הכוונות: אמן שאחר בריך הוא לא יענה.

משמע שאמן שאחר בעלמא עונה אף שהוא באמצע איש"ר.

אבל אור לציון (ב, עמ' מז) – אף אמן של בעלמא לא יענה. כ"מ משער הכוונות שלא חילק. כ"כ רב פעלים.

כה"ח: ולכן יש לש"צ לומר בנחת יש"ר כדי שיספקו הציבור לגמור עד בעלמא.

"ולא יפסיק בין בריך הוא לעילא"

שע"ת: ובספר הכוונות מוכח להיפך - דתיבת בריך הוא מחובר אל תיבת דקודשא, ואח"כ יש הפסק קצת ושוב מתחיל לעילא. כלומר שיתברך וישתבח שמו של הקדוש ברוך הוא לעילא וכו' וכן הסכים בביאור הגר"א.

יהא כ"ט אותיות יאמר שמה בלא יו"ד. כ"פ יביע אומר (ז, ו-ז) שנכון לומר לעלם ולעלמי עלמא בוי"ו (שלא כהמקובלים).

• לומר מכל או מן כל?

מהר"ש יטאל: לא יאמר 'מן כל' שתי תיבות אלא 'מכל'. כ"ד ר"ע בסידורו.

ורב פעלים פסק – לומר 'מן כל' ושכן כתוב בספר דניאל. כ"כ הרש"ש בנהר שלום, נגיד ומצוה ויביע אומר (ז, ו-ז).

• האשכנזים אומרים בעשרת ימי תשובה 'לעילא ולעילא' ולכן אומר 'מכל' (אבל במשך השנה אומרים מן כל).

בן איש חי: ויאמר תשבחתא בחיריק תחת ת' ולא בשורוק.

סעיף ג: צריך לענות עד יתברך בלא הפסק

סעיף ג: העונים עד לעלמי עלמא בלבד טועים הם, כי אסור להפריד בין עלמא ליתברך [והרב יוסף גיקאטלייא].

שורשי הלכה וענפיה**"עד לעלמי עלמא"**

אור לציון (ב דף מז): האומר קדיש אצל האשכנזים, יאמר הנוסח וְיִצְמַח פְּרֻקְנָה וְיִקְרַב מְשִׁיחָה אף שיש חלק מהאשכנזים שלא אומרים זאת, כיון שהוא מעיקר הדין, **מכל** מקום ביהא שלמא רבא יקצר כמו האשכנזים, כיון שאינו מעיקר הדין.

מ"א: לפי הב"י יש לענות עד בעלמא. כ"כ השל"ה, א"ר וכ"ה לפי האריז"ל. **וכ' כה"ח** – שלפי האריז"ל אף באמצע ק"ש וברכותיה יענה עד בעלמא, כיון שהוא מעיקר הדין. **אבל הרב יעקב יוסף זצ"ל כ'** – שלהלכה יענה באמצע ק"ש עד יתברך שהוא מעיקר הדין.

סעיף ד: היכן כורע בקדיש

סעיף ד: כשאומר החזן יתגדל, כורע, וכן ביהא שמיה רבא, וכן ביתברך, וכן בבריק הוא, וכן באמן [המקור: כלבו].

שורשי הלכה וענפיה

הלכות קריאת שמע

סימן נ"ז: דיני ק"ש וברכותיה ובו 2 סעיפים

סעיפים א-ב: זמן ק"ש של שחרית

סעיף א: זמן קריאת שמע של שחרית, משיראה את חברו הרגיל עמו קצת, ברחוק ד' אמות, ויכירנו [ברכות ט: כאחרים].
ב. ונמשך זמנה ד סוף ג' שעות [שם כרבי יהושע, וכהגמ"י שהוא עד סוף ג' שעות], שהוא רביע היום [רמב"ם – שהם שעת זמניות, שהוא רביע היום].
ג. ומצוה מן המובחר לקרותה בוותיקין כדי שיסיים קריאת שמע וברכותיה עם הנץ החמה ויסמוך התפלה מיד בהנץ החמה [שם כרבי יוחנן]. מי שיוכל לכוין לעשות כן שכו מרובה מאד [שם - איזהו בן העולם הבא? זה הסומך גאולה לתפילה].
ד. הגה – שיעור הנץ החמה הוא כמו שיעור שעה אחת קודם שיעלה כל גוף השמש על הארץ (רמב"ם פ"א).

שורשי הלכה וענפיה

קראה משעלה עלות השחר יצא (מ"א) אף שלא אנוס, וה"מ באופן חד פעמי אבל באופן קבוע לא יצא (הב"ח).

ב.

"רביע היום"

איך מונים השעות

רמב"ם: שעות זמניות. כ"מ ממר"ן (רביע היום), ובב"י (נח) והרמ"א. כ"פ רוב הפוסקים. לאפוקי התוס' והרא"ש שכ' שהם שעות קבועות.
וכ' הט"ז - לכך (לפי הרמב"ם) יש לזהר בימי החורף למהר לקרוא ק"ש מאחר שהיום קצר ורביע היום קצר. **וכ' משנ"ב** - שבאמת בימי הקיץ צריך לזהר יותר, דרך לקום באותה שעה וזמן ק"ש מוקדם יותר.

"משיראה חברו"

ירושלמי: ומיירי בחברו הרגיל ואינו רגיל. כ"כ תוס' והרא"ש. **וכ' רש"י** (ברכות יא:): גם ברכות ק"ש אין לומר קודם הזמן הזה.
מ"א: אף דמקצת אנשים קמים ממטתם משעלה עלות השחר, קבעו זמן זה כיון דרובא דאינשי לא קיימי עד שיכיר את חברו. **ועוד** מפני שקבעו פ' ציצית בק"ש דכתיב בה וראיתם אותו לפיכך קבעו חכמים זמנה משיכיר בין תכלת ללבן והוא הזמן דמשיכיר את חברו ברחוק ד"א.
וכ' הרב יעקב יוסף זצ"ל - וזמנו 6 דקות אחר עלות השחר, היינו 66 דקות לפי הנץ. **ואם**

לקרות ולהתפלל ביחיד אם אין להם מנין, וגדולה מזה מוכח במשנה ברכות (כ"ב) ירד לטבול, דאפילו אם אין לו תפילין בעת ההיא אפ"ה יזהר לקרותה בזמנה סמוך להנץ ומשנה זו איירי בוותיקין כדמסקינן בגמ' שם.

ד. "שיעור שעה"

ב"י פירש: משיתחיל לזרוח עד שיעלה גוף השמש הוא שעה. כ"פ הב"ח. וכ"ד הרמ"א. אך יש גרסאות אחרות ברמב"ם: **כסף משנה** – עישור שעה (6 דקות). **והגר"א** – שלישי עישור שעה (2 דקות).

נץ הנראה ונץ האסטרונומי

ביה"ל בשם הירושלמי – נץ החמה משעה שמתחלת החמה לזרוח בראשי ההרים. **והוא** ע"פ יומא(לז): הלני המלכה עשתה נברשת שהחמה זורחת, ניצוצות יוצאין ממנה והכל יודעים שהגיע זמן ק"ש. **והוא הנץ הנראה.** כ"כ מעשה רב בשם הגר"א, בן א"ח, משנ"ב, ועוד. **והוא** כשנראה תחילת עיגול השמש על מקום הכי גבוה של הישוב (והוא קובע לכל הישוב – ברכ"י). כ"פ ילקוט יוסף, פסקי תשובות (מנהג רוב המקומות).

הגר"מ טוקצינסקי – החישוב הוא שעת הנץ האסטרונומי, דהיינו שרואים שכל האופק בקו ישר (שאר הרים מפריעים), והוא כמה דקות קודם הנץ הנראה.

ב"י בשם הר"י: אין לאחר לקרות ק"ש בשביל טלית או תפילין, אלא יקרא ק"ש בברכותיה בזמנה בלא ציצית ותפילין וכשיהיה לו יניחם ויקרא בהם ק"ש, כ"כ הלבוש. אבל כשלא עובר זמנה ימתין דכל הקורא ק"ש בלא תפילין כאלו מעיד עדות שקר בעצמו. **כ"כ** משנ"ב – ה"ה למה שיש שמאחרים זמן ק"ש בשביל תפילה בצבור. שיזהרו לקרות שמע בזמנה קודם התפלה ולכוין לצאת בזה.

ממתי מונים ג' שעות

הלבוש והגר"א כ' – שמהזריחה עד השקיעה. כ"כ הרבה פוסקים – ס' ר"ע גאון, שליטי גיבורים, הרמ"א, תיו"ט בדעת הרמב"ם ועוד.

ותה"ד ומ"א כ' – שמעלות השחר עד צה"כ. כ"פ פרח, ברכ"י, רב פעלים. ג.

"לקרתה כותיקין"

עיקר חשיבות הנץ בק"ש או תפילה?

לפי רש"י – מעלות ותיקין לקרוא ק"ש עם נץ החמה. וכ"מ מרבנו יונה והרמב"ם. **ולפי התוס'** – מעלת הנץ להתפלל בנץ, משום סמיכות גאולה לתפילה בנץ. כ"ד רבנו יונה, רמב"ם, הרא"ש ומרן. **כ"פ** עוד פוסקים. **הגר"ז:** ונפק"מ כשאנו מתפלל י"ח עכ"ז אם יכול יקרא לפחות ק"ש עם הנץ.

ביאור הלכה: הזהירים לקרות כוותיקין מותר

סעיף ב: אם לא קרא אותה קודם הנץ החמה יש לו להקדים לקרותה במהרה כל מה

שיוכל [רבנו יונה].

סעיפים ג-ד: מאמתי יכול לקרות ק"ש משעלה עמוד השחר

סעיף ג: [הכל מברכות ח.]: ומי שהוא אנוס, כגון שהיה משכים לצאת לדרך (ואין לו פנאי להמתין ולהתעכב עד הזמן משיראה) במקום גדודי חיה ולסטים, שלא יוכל לעמוד ולא לכוין (בדרך) אפילו פרשה ראשונה ואפילו עד "על לבבך" [רשב"א], או שבני השיירה הולכים מהרה ולא ימתינו לו כלל (אם ירצה לקרות באמצע הדרך) [ר' יונה] – יכול לקרותה עם ברכותיה משעלה עמוד

"להפסיק בין הפרקים"

משנ"ב (טו): ואם נזדמן לו באמצע הפרק ישהה מלהניחם עד בין הפרקים כדי שיהיה יוכל לברך עליהם. **וכ' פמ"ג** - אבל אם נזדמן לו תפילין באמצע ק"ש יניח תיכף כי כל תיבה ותיבה של ק"ש מצוה שיהיה עליו תפילין. וההנחה תהיה בברכה.

"והכי נהוג לעניין טלית"

משנ"ב (טז): טעמו - ציצית שאינה חובת גברא שאם אין לו טלית פטור מציצית ויוכל לקרות ק"ש בלי ציצית, מקרי הפסקה ע"י הברכה. אבל תפילין שהוא חובת הגוף וגם בלתי התפילין הוא כמעיד עדות שקר בעצמו לא חשוב הפסק (אחרונים). **וכ"ז** לעניין הברכה אבל הלישה לבדה מותר ולאחר התפלה ימשמש בציצית ויברך.

סעיף ג: לענות דברי קדושה

סעיף ג: א. לקדיש ולקדושה ולברכו - מפסיק אפילו באמצע הפסוק (אבל לא באמצע פסוק ראשון). [הרא"ש], **וכן למודים** [ת' ר' יונה], **אבל לא יאמר אלא תיבת 'מודים' בלבד** [הרד"א]. **ב.** הגה - וכן צרכו לא יאמר יתכרך וישתבח כו'. **ג.** וי"א דאמן שנונין אחר צרכת האל הקדוש ואחר שומע תפלה יש לו דין קדושה ויוכל לענות אותם בק"ש, וכן עיקר. ולכל הגי' מילי פוסקים, מכל שכן באומר תחנונים [סמ"ק לשיטת הירושלמי, כ"פ ד"מ לאפוקי הב"י].

שורשי הלכה וענפיה**הקדמה**

הרא"ש מביא מחלקות האם מותר לענות דברי קדושה (קדיש קדושה וברכו) באמצע ק"ש: **י"א** - אע"פ ששואל מפני היראה ומשיב מפני הכבוד, כאן אינו פוסק כיון שעסוק בשבח המקום ואין לו להפסיק לשבח אחר. כ"פ הרמ"מ **וי"א** - שפוסק, דלא גרע ממה שפוסק לשאול מפני היראה, וכן עיקר. כ"פ הרב יונה - מפסיק אפילו באמצע הפסוק. כ"פ תוס', מרדכי בשם ראבי"ה והרשב"א. כ"פ הרא"ש עצמו. כ"פ שו"ע.

כסף משנה (פ"י הלכות תפלה): בברכות קצרות אין לענות דברים שבקדושה, כי ע"י ההפסק לא יוכל להתחבר הסוף ברכה להשם ומלכות

שאמר. כ"כ מגן גיבורים. **ובביאור הלכה כ'** - שלפ"ז אפי' בברכה ארוכה אם אירע שאמר סוף הברכה ברוך אתה ד' יזהר מלהפסיק לשום דבר. וח"א מסתפק בזה.

להרהר בד"ת בין הפרקים כשממתיך**לחזן**

מהרי"ל - הייתי כועס על הבחורים שהיו לומדים בהרהור בבית כנסת כשש"צ אומר קורב"ץ שיש לחוש להמון העם שילמדו ויפסיקו אף בדברים אחרים. כ"פ הרמ"א (סח/א) והפרישה.

אבל הפר"ח כ' - שמאחר שהרהור לאו כדיבור מותר לעיין בספר בהרהור, ואין לחדש גזרות מדעתנו. כ"כ ברכ"י.

בין הפרקים 4 ברכות: אלוקי נשמה ושלוש ברכות התורה.

א. "לא יאמר יתצרך ויפתח"

אבודרהם: נוהגים בכל המקומות שאומרים הקהל בלחש 'ישתבח ויתפאר...' כשאומר החזן ברכו. ולכן מאריך החזן בברכו כדי שיספיקו הציבור לומר ולחזור לענות ברכו. **ופסק** הרמ"א כאן שבאמצע ק"ש לא יענה ישתבח ויתפאר.

ג. "אחר ברכת האל הקדוש"

ב"י כ': שטעמו משום שהאל הקדוש הוא סיום ג' ברכות ראשונות, ושומע תפלה הוי סיום אמצעיות. **וכ' המ"א (ז)** - אבל האמן אחר סיום שים שלום (המברך את עמו בשלום) אף שהוא סיום כל הי"ח לא יענה באמצע ק"ש, לפי שאומרו אחר כך ביחיד.

ומטה יהודה כ' - אבל הספרדים נוהגים כדעת מרן לא לענות שום אמן. כ"פ מאמ"ר, קש"ג, בן א"ח וכה"ח.

הרב יעקב יוסף זצ"ל: 4 דרגות להפסקה לדבר מצווה:

מה עונה	המקום שנמצא	
לא יענה כלל	י"ח, בהמ"ז, מעין שבע	1.
יענה 5 אמנים של קדיש, קדוש וברוך, מודים אנחנו לך, איש"ר עד יתברך,	באמצע ק"ש וברכותיה, אמצע ברכה ארוכה (אלוקי נשמה)	2.
איש"ר עד בעלמא, כל הקדושה	פסד"ז, אמצע הלל	3.
אמנים של ברכות, י"ג מידות	ביו ישתבח ליוצר	4.

כששומע ברכת רעמים

כ המ"א (ה) - שק"ו שיכול לברך באמצע ק"ש. כ"פ ערך השלחן, סולת בלולה, גר"ז וח"א, כ"פ הרב יעקב יוסף זצ"ל - שהרי היא מצווה עוברת.

אבל הבכור שור כ' - שאין להפסיק לברך, כיון שהוא עוסק בשבחו של מקום אין לו לפסוק בשביל שבח אחר, ול"ד לתפילין מפני שהיא שייכת לתפילה. כ"פ קש"ע, שע"ת, בני חיי, הנוה שלום ובית עובד.

עמודי אש על קש"ע: ואם הטיל מים יטול ידיו ולא יברך עד אחר התפילה. כ"פ משנ"ב וכה"ח.

עד היכן עונה?

איש"ר: ל"ח כ' - שעונה עד לעלמא עלמא. ומ"א כ' - שעונה עד יתברך (שלפי הב"י אין להפסיק בין עלמא ליתברך).

קדושה: ל"ח ומ"א (ז) כ' - שעונה רק קדוש וברוך.

ברכו: ברכו את ה' המבורך לעום ועד (ל"ח, מ"א סק"יז). **וכ' גר"ז** - שה"ה לברכו של ס"ת.

מודים: 'מודים אנחנו לך' ולא יותר (מ"א סק"ו).

אמנים: עונה 5 אמנים ראשונים שבקדיש עד אמן של בעלמא. כ"כ משנ"ב.

מה לא עונה:

י"ג מידות אינו עונה וכן קדושה דיוצר לא עונה (הלכה ברורה). **בברכו** לא יאמר יתברך וישתבח כו' (הרמ"א).

הרב יעקב יוסף זצ"ל: אם שכח לברך ברכות השחר וברכות התורה - רשאי לומר

סעיף ד: כהן שנקרא לתורה באמצע ק"ש

סעיף ד: כהן שהיה קורא ק"ש וקראוהו לקרות בתורה: יש מי שאומר [המנהיג] -

שמפסיק (ועולה). ויש מי שאומר [ת' רשב"א] - שאינו מפסיק, והלכה כדבריו.

שורשי הלכה וענפיה

א.

"שהיה קורא ק"ש"

עולת תמיד: בין שהיה עוסק בברכותיה ובין שהוא עומד באמצע הפרק או בין הפרקים. וכ' הא"ר - שבין גאולה לתפלה לא יעלה אפילו אם קראוהו, ואצ"ל באמצע שמונה עשרה. כ"כ משנ"ב.

"יש מי שאומר שמפסיק"

כ"פ הלבוש, ב"ח, מ"א(ח), וכן מנהג האשכנזים. **וכ' הטור טעמים** - מפני כבוד הבריות מפסיק, כ"ש מפני כבוד התורה. ולפ"ז אפילו קראו לישראל לעלות לתורה ג"כ מפסיק אפילו באמצע ק"ש. כ"פ הלבוש. **וכשעולה** לא יקרא בתורה ויסמוך על הזוהר (שא"צ לקרוא). כ"כ ל"ח, לבוש, שכנה"ג, עט"ז, מ"א(ח), א"ר, גר"ז, ח"א וכה"ח.

אולם ע"פ שו"ע (קמא/ב) - אם אינו קורא עם ש"צ יש חשש ברכה לבטלה. ואף לפי הזוהר הכוונה שלא יקרא בקו"ר אבל בלחש צריך לקרות. **כ"כ** פמ"ג - לפי מרן חייב לקרות עם הש"צ. כ"פ רב פעלים.

מ"א(ח): אף כשמפסיק ועולה, מ"מ לא יאמר לחזן לעשות מי שבירך. **וכ' משנ"ב** - שמ"מ אם עשה החזן מי שבירך ושואל לשמו - יענה, דהוי משיב מפני הכבוד. **הוסף** המ"א - ונ"ל

דאפי' שהיה כדי לגמור כולה א"צ לחזור לראש דזה לא הוי אונס. כ"כ משנ"ב.

דרך חיים: שמפסיק - אבל לכתחילה אפילו עומד בברכות ק"ש וכ"ש בק"ש עצמה לא יקראו אותו, דליכא למיחש בזה לפגמא כיון שהוא עוסק בק"ש. **מכל מקום** ספר ישועות יעקב ונהר שלום - חוששים לפגם הכהן, שלא הכל יודעים שעסוק בק"ש. **וכ' משנ"ב** - שיש להקל לקרותו כשנמצא בין הפרקים, וטוב יותר שיצא מבית הכנסת (דרך חיים).

משנ"ב: ואם אין מי שיקרא להם בס"ת ויש כבוד התורה וטורח ציבור יש להקל שיעלה ויקרא להם.

"יש מי שאומר שאינו מפסיק"

רשב"א(קפ"ה): ועולה ישראל במקומו. ולא דמי להנחת תפילין שמפסיק, דתפילין צורך קריאת שמע הם,

ואם קראו בשמו לקרות בתורה

כנה"ג: ואם כבר קראוהו בשמו לעלות אף לרשב"א יעלה. כ"פ מור וקציעה, א"ר ופמ"ג. **והט"ז** - כ' שיש לחלק, בק"ש עצמה שהיא דאורייתא לא יפסוק לעלות, בברכותיה שהם דרבנן יעלה.

סעיף ה: אלו בין הפרקים

סעיף ה: ואלו הן בין הפרקים: בין ברכה ראשונה לשניה, בין שניה לשמע, בין שמע

לוהיה אם שמוע, בין והיה אם שמוע לויאמר [ברכות יג:]. **אבל בין ויאמר לאמת ויציב לא יפסיק, שלא להפסיק בין ה' לאמת** (אפ' בשהייה לא יפסיק), **אלא יאמר: 'אני אלהיכם אמת' ואז יפסיק כדין באמצע הפרק** (וה"ה בין הפרקים דערבית - מ"א). [שם וכהתוס' שלא מפסיק, כלל, לאפוקי הרמב"ם שמפסיק כמו באמצע פרק].

פירוש: הפרק שאחר 'ויאמר' הוא 'אמת ויציב'. וכיון שהתחיל 'אמת' הרי נמצא בתוך הפרק ויענה לפי כללי

ד"א ממקום שכלה הריח ומפנים פניהם לאחור – רשאים לענות אמן על חזרת הש"צ. מ"מ בשו"ע(נה/כ) פסק – שלא יענה אמן כשיש צואה מפסקת בינו לבין ש"צ!

משנ"ב: ואם תינוק השתין מים בבהכ"נ ג"כ ישתוק הש"ץ וימתין עד שיטילו בהן מים או יכסוהו או ירחיקו כל הקהל מהן ד"א (ט"ז ופמ"ג ודה"ח). **וכ' בביאור הלכה** - שיש להקל כש"צ חוץ לד"א לא להודיעו כיון שכיום לא יוצאים י"ח מהש"צ.

ה"שו"ע(פז/ג): מותר לקרות ק"ש בבית שיש בו צואה ומי רגלים או גרף ועביט, כיון שהרחיק מהם כשיעור שנתבאר בסימן ע"ט (ול"א כל הבית חשוב כד"א). **וכן** אם כפה עליהם כלי אע"פ שהם עמו בבית - הרי אלו כקבורים ומותר לקרות כנגדו.

כ"כ הלכות שלמה בשם הגרש"ז אויערבך זצ"ל ואור לציון (אלא אם כן הצינור נאכל וניכר שנספג בתוכו הצואה).

אמנם י"א שנכון לסובב פניו או לכסות הצינורות בכיסוי קל, אפילו חתיכות של בגד ניילון או שכבת צבע.

ד' "ואי אפשר שלא יהא מהקהל תוך ד"א של

הנראה"

מ"א(ד): ואם הש"ץ נמצא בפסוקי דזמרה דאינו מוציא ידי חובה ואין שם עניית אמן מותר לו לאמור כדרכו אם הוא חוץ לד' אמותיו ממקום שכלה הריח. **ואם** הוא בתוך ד' אמותיו צריך לשתוק ואפילו אם שהה כדי לגמור כולה אינו חוזר רק למקום שפסק (אבל אם פסק בק"ש או התפילה כדי לגמור כולה חוזר לראש לפי שיטת הרמ"א)

מ"א(ג): מהרמ"א משמע שאם כולם רחוקים

סעיפים ב-ג: צואה ברשות אחרת

סעיף ב: **א'** היתה במקום גבוה עשרה טפחים או נמוך עשרה [ברכות כה.], **ב'** או שהיתה בבית אחד והוא בבית אחר, אפילו הפתח פתוח ויושב בצדה ורואה אותה - אם אין לה ריח יכול לקרות, דכיון שהיא ברשות אחרת קרינן ביה שפיר: "והיה מחניך קדוש" (דברים כג, טו) **להרא"ש**, אבל להרשב"א – דווקא כשאינו רואה אותה.

ג' ואם יש לה ריח - לא מהני הפסקה ולא שינוי רשות [רמב"ם]. **ד'** ויש אומרים דכי היכי דהפסקה מועלת לצואה עצמה - ה"נ מועלת לריח רע שלה [רבנו יונה בשם רבני צרפת, כ"כ הרא"ש].

שורשי הלכה וענפיה

על ד' אינו צריך לחזור ולהתפלל רק בתורת נדבה כי יש מחלוקת האחרונים בזה. **מאמ"ר ור"א:** ה"ה אם אדם במקום גבוה י"ט והצואה ע"ג קרקע – מותר, כין שהוא ברשות אחרת. **ולכן** אדם השוכב ע"ג מיטה גבוהה י"ט ומתחתיו גרף של רעי מותר כשאין ריח רע.

א. "גבוה י' טפחים"

■ **וכ' הב"ח** – שצריך גם רוחב ד' על ד'. כ"פ מ"א(ה), עו"ת, א"ר, ומשנ"ב.

■ **והט"ז** כ' – שא"צ ד' על ד'. כ"פ ח"א, חסד לאברהם, בן א"ח,

פסק דרך החיים: ובדיעבד אם לא היה רוחב ד'

ב.

"בית אחר"

מ"א: בית אחר - היינו חדר אחר. ויושב אצלה - אצל הפתח. ואם הכניס ראשו למקום שיש שם הצואה לכו"ע אסור ואפי' בעוצם עיניו (מ"א סי' ע"ד). כ"כ דרך החיים. וכ' משנ"ב - ולהיפך אם הצואה והאדם בבית והוציא ראשו חוץ לבית או חוץ לחלון גם אסור לקרות דשדינן ראשו בתר רובו (שם).

"להרשב"א - דווקא כשאנינו רואה אותה"
טעמו - דס"ל דקרא "ולא יראה" קאי ג"כ אאיסור צואה האמור בתחלת המקרא.

דעת מרן במחלוקת הרא"ש והרשב"א

■ **ופמ"ג כ'** - שזהו י"א וי"א והלכה כ"א בתראה, שהוא הרשב"א. ומרן חזר בו ממ"ש בב"י שהלכה כהרא"ש. ועוד כיון שכתב בשו"ע **"אבל הרשב"א י"א דהכי ס"ל. כ"כ נחלת צבי** וא"ר.

■ **אבל הב"י** - הכריע כדעת הרא"ש. משמע שכ"ד בשו"ע. כ"כ עולת תמיד, פר"ח, גר"ז, מקור חיים. וכ"פ שו"ע.

וח"א כ': דהוי ספקא דדינא בדעת מרן. כ"ד משנ"ב. **והלכה ברורה כ':** שיש לחוש לשיטת הרשב"א להחמיר כשרואה הצואה, ולכן אם קרא ק"ש יחזור ויקרא. ובתפילה יחזור על תנאי של נדבה. אולם לענין ברכות קי"ל סב"ל ולא יברך.

"דווקא כשאנינו רואה אותה"

פמ"ג וח"א: והרהור מותר בכל גווני דכיון דנפקא לן רק מולא יראה לא חמיר מנגד ערוה דקי"ל דהרהור מותר. כ"כ בביאור הלכה. **כ' פמ"ג כ'** - שאם הוא רואה דרך חלון של זכוכית לכו"ע שרי. וכ' משנ"ב - שאם אינו יכול לראות הצואה מחמת גובהו או עומקו לכו"ע שרי בזה.

עצימת עניים כשצואה ברשות אחרת

■ **מ"א(ח) כ'** - דהכא לכו"ע מהני עצימת עניים

(אף לרשב"א). כ"כ מאמ"ר, באה"ט, מחה"ש, לבושי שרד, גר"ז ועוד.

■ **אולם פמ"ג בדעת הב"ח וט"ז כ'** - דלא מהני עצימת עניים (לרשב"א). כ"כ א"ר, ברכ"י, נהר שלום, חסד לאברהם.

הלכה ברורה: יש להקל מס"ס (שמא - הלכה כהרא"ש שאף ברואה ברשות אחרת שרי. ואת"ל הלכה כהרשב"א - שמא קי"ל כהמ"א וסייעתו שבעוצם עיניו מהני).

משנ"ב: שאינו רואה - ולכן אסור לדבר דברי קדושה והוא מסתכל דרך חלון פתוח אם רואה האשפות שברחובות אף שאין מגיע לו ריח רע, אלא צריך שעכ"פ יעצים עיניו.

"והוא בבית אחר"

נשמת אברהם: וכן בבתי חולים כשיש וילון התלוי יש להתיר. כ"כ הלכות שלמה בשם בשם הגרש"ז אויערבך זצ"ל. ויש (שו"ת דברי חיים) - המצדדים להקל אף בצורת הפתח, ואף מחיצת בנ"א העומדים סמוכים זל"ז בפחות מג"ט (פת"ש).

ג. "אם יש ריח רע לא מהני הפסקה"

■ **פרישה כ'** - אבל א"צ להרחיק ד"א ממקום שפסק הריח, אלא מיד שפסק הריח שרי. כ"כ א"ר, פמ"ג, מקור חיים, גר"ז, דרך חיים, ילקוט יוסף בשם הגר"ע יוסף זצ"ל.

■ **אבל הגר"א כ'** - שצריך להרחיק ד"א ממקום שפסק הריח. כ"פ פר"ח, ח"א וכה"ח.

ב"י: לא מהני שינוי רשות - ע"כ מי שמתפלל בבית וריח רע ממקום אחר יפסיק וישהה עד שיעבור הריח.

אם העבירו צואה בבית ונשאר ריח

מ"א(ט): מסתפק, ומסיק שיש להחמיר, מיהו מי שאינו מריח יש להקל. כ"פ גר"ז, ח"א, משנ"ב והרב יעקב יוסף זצ"ל. וכ' חסד לאברהם - שמותר אף לפזר ריח טוב שלא יורגש ריח רע. כ"פ הרב יעקב יוסף זצ"ל.

הרב יעקב יוסף זצ"ל – שאף ריח הנכנס מבחוץ (מרפתות ולולים) אסור להתפלל, ואפשר לפזר ריח טוב או ידליק אש לבטל הריח.

פתה"ד: ויש תקנה להדליק אש בבגד ואז העשן מבטל הריח רע הקיים ואפשר ללמוד. כ"כ יפ"ל, בן א"ח, הרב יעקב יוסף זצ"ל. וכ'.

סעיף ג: חצר קטנה שנפרצה במלואה לגדולה, והגדולה עודפת עליה מן הצדדים - קטנה לא חשיבא כבית בפני עצמה כיון שנפרצה במלואה לגדולה. אבל הגדולה, כיון שכתליה עודפים על של קטנה מצד זה ומצד זה - חשיבא כבית בפני עצמה. הלכך: אם צואה בגדולה - אסור לקרות בקטנה עד שירחיק כשיעור. ואם צואה בקטנה - מותר לקרות בגדולה בלא הרחקה. אם אין מגיע לו ריח רע (ראה נה"ט). [עירובים צב].

סעיפים ד-ז: צואה ומ"ר של בעלי חיים

סעיף ד: א. צואת כלב וחזיר, אם נתן בהם עורות - מרחיקים מהם כמו מצואת אדם [ברכות כה]. ואם לאו, דינם כדין צואת שאר בהמה חיה ועוף שאין צריך להרחיק מהם אם אין בהם ריח רע [ב"י שאם לא נתן בהם עורות דינו צואת כל בעלי החיים], **ואם יש בהם ריח רע דינם כצואת אדם** (טור והב"י).

שורשי הלכה וענפיה

והמ"א – חולק, סתם צואת בהמה חיה ועוף לבד מאלו הידועים שריחן רע מאוד, אפילו אם יש בהם ר"ר בעת היציאה אין הר"ר חזק כ"כ ודרכו לפסוק, על כן אין דינם כצואה וא"צ להרחיק אלא עד מקום שיכלה הריח. וכן פסק בספר מגן גיבורים. **ובדרך החיים** - סובר דהוא ספיקא דדינא, על כן בק"ש אם קרא בתוך ד"א חוזר וקורא, ובתפלה יחזור ויתפלל ויתנה אם יצא שתהא לנדבה. **ומשנ"ב פסק** – כהמ"א, שאין צריך לחזור ולהתפלל.

ב. "אם יש בהם ריח רע"

משנ"ב: אבל מסתמא א"צ לבדוק, דמסתמא אין בהם ריח רע. כ"מ מכסף משנה ומ"א. וריח רע הוא כל שדרך בנ"א להצטער מאותו ריח (כסף משנה). כ"כ מ"א, א"ר ומשנ"ב.

משנ"ב: כצואת אדם - ובעינן הרחקה מאחוריו ד"א ממקום שכלה הריח, ומלפניו כמלא עיניו (תלמיד ר' יונה והלבוש). **ואפשר** אפילו אם פסק הריח אחר כך מ"מ כבר חלה עליהו שם צואה ואסור כמו בצואת אדם.

סעיף ה: א. צואת חמור הרכה, לאחר שבא מהדרך [הרא"ש בשם הירושלמי], וצואת חתול

[ר' יונה] ונמיה (כמין חתול וקופצת מהאילן והורגת יונים), ונבלה מסרחת - דינם כצואת אדם.

ב. וההולך בדרך, אע"פ שרואה צואת בהמה כנגדו, אם אין הריח בא לו - אינו חושש למיעוט לתלותה בשל חמור [רבנו יחיאל]. ובסמוך לעיר - יש אומרים שיש לחוש, לפי שרוב הבהמות המצויות שם הם חמורים [ר' יונה]. הגה - במקום דשכיחי חמורים.

שורשי הלכה וענפיה

א.

"דינם כצואת אדם"

מ"א(יב): דמסתמא ריחם רע, ולכן אף אם יזדמן שאין ריחם רע אסור שדינה כצואת אדם שאסור לקרוא כנגדה. כ"כ שאר הפוסקים. ופ' הטור - וצריך לפניו כמלא עיניו ולאחוריו ד"א ממקום שפסק הריח.

ב.

"אם אין ריח רע בא לו"

מ"א(יג): משמע אפי' יש להם ריח כל שאין הריח בא לו שרי. לאפוקי סעיף ד ששם ריחם רע ביותר ודינו כצואת אדם שצריך להרחיק ממקום שפסק הריח ד"א.

סעיף ו: בירושלמי (לפי גרסת הב"י) אוסר לקרות כנגד מי רגלי חמור הבא מן הדרך, וכנגד צואת תרנגולים אדומה.

שורשי הלכה וענפיה

"כנגד מ"ר חמור"

הלכה ברורה: מ"מ כנגד מ"ר שאר בחו"ע כל שאין ריח רע יוצא מהם מותר.

"כנגד צואת תרנגולים אדומים"

נכתבו כמה פירושים:

- הרשב"א כ' - שהתרנגולים אדומים (תרנגול הודו) לפי שצואתם קשה מאחרים.
- ורבנו יונה כ' - שהצואה אדומה ולא

תרנגולים אדומים.

■ וח' אנשי השם כ' - שצואת תרנגולים שבארץ אדום, שאוכלים שעורים וצואתן מסרחת ביותר. כ"כ תשב"ץ והאגודה.
בית עובד: להלכה יש להחמיר לפי כל הפירושים. וב"י כ' - כיון שלא בקיאים בכל זה הולכים לפי הריח, כל שיש בו ריח רע אסור וכמ"ש הרמב"ם.

סעיף ז: צואת תרנגולים ההולכים בבית - דינה כצואת בהמה חיה ועוף [ברכות כה. כרבא,

כ"פ הרא"ש]. אבל הלול שלהם יש בו סרחון (מפני שרבה בו צואה) - ודינו כצואת אדם [הרא"ש].

שורשי הלכה וענפיה

"תרנגולים ההולכים בבית"

פר"ח(ד): כל שחיותו בפת מרחיקין מצואתו, היינו ה' מיני דגן. וכ' פמ"ג - שא"כ בעופות בבית שחיותן מה' מיני דגן למה אין מרחיקין? ואולי אין אוכלין כזית כדי אכילת פרס. (ולכן תרנגול הודו שאוכל פת כזית בכדי פרס צואתו אסורה). כ"כ משנ"ב - שצואת התרנגולים מותרת, ואפילו אם עיקר חיותן מה' מיני דגן.
משנ"ב: העופות הדוגרים על ביצתם ידוע

שאז צואתם מסרחת מאוד ע"כ פשוט שדינם אז כצואת אדם.

דיר של בהמות

■ ח"א כ' - שדינו כצואת אדם, כמו בלול של תרנגולים. כ"כ משנ"ב ובן א"ח. כ"פ בהליכות עולם - יש לאסור כהח"א שדינו כצואת אדם, מ"מ אם קרא ולא היה שם ריח רע א"צ לחזור ולקרות.
■ אבל קיצור שו"ע כ' - דלא דמי ללול של

להקל, כדין היתר צואה ברשות אחרת שדינה כריח רע שאין לו עיקר, ומותר ללמוד תורה. מ"מ לתפילה יש לפזר ריח טוב.

תרנגולים.
שבט הלוי: בקיבוצים ומושבאים שיש לולים ורפתות גדולים, ופעמים שהריח מתפשט בכל הסביבה – כיון שא"א להימלט מריח זה – אפשר

סעיף ז': לקרות כנגד אשפה

סעיף ח': אסור לקרות כנגד אשפה שריחה רע [שם].

שורשי הלכה וענפיה

בשקיות סגורות. ב). מתפנים בכל יום ואין ריחם נודף למרחוק. ג). בד"כ הם רחבים ד' על ד' וגבוהים י"ט והו"ל הצואה ברשות אחרת שקל יותר.

ולכן אין לחשוש לקרות כנגדן, אלא אם כן רואה צואה נגד עיניו או מריח ריח רע. כ"כ הלכות שלמה, אור לציון. אבל אם המיכל מלא על גדותיו והשקיות נשפכות לצדדים שאז יש להרחיק מהם ד"א.

ספר אישי ישראל: ומכוניות האשפה שבהם הזבל נדחס והשקיות נקרעות – אסור לקרות כנגדן. אבל בצידי המשאית מותר אם הרחיק ד"א.

"שריחה רע"

טור ופמ"ג: ודינה לכל דבר כצואת אדם וע"כ צריך להרחיק מלפניה כמלא עיניו, וכ' פמ"ג – שאפילו אם ידוע לו שאין בה צואה ומי רגלים. והוא מן התורה.

וכ' הלבוש – שהכלל כל ריח רע הבא מדבר המסריח כיוצא באלו שנתפרשו שיש לו עיקר מרחיקין ממנה כדין צואת אדם דבכלל והיה מחניך קדוש.

פחי אשפה שבזמננו

שו"ת בצל החכמה: כלי אשפה שבזמננו, בין הביתיים או הציבוריים – אין דינם כגרף של רעי, ואפילו פתוחים. טעמו – א). זורקים לשם

סעיף ט': ריח רע שאין לו עיקר

סעיף ט': יצא ממנו ריח מלמטה – אסור בדברי תורה עד שיכלה הריח. ואם יצא מחבירו – מותר בדברי תורה משום דאי אפשר, שהתלמידים קצתם גורסים וקצתם ישנים ומפחים בתוך השינה. אבל לקרות קריאת שמע (או לברך שום ברכה) – אסור עד שיכלה הריח [ברכות כה. כפרש"י].

שורשי הלכה וענפיה

ומ"א (טו) כ' – כיון שאפשר לצאת לחוץ ולקרות אסרו לקרות ק"ש (רש"י) ולפ"ז גם בד"ת אם לומד ביחיד ואפשר לו לצאת למקום

"מותר בדברי תורה"

פמ"ג: משום דריח רע שאין לו עיקר שאסור רק מדרבנן לא גזרו בזה מפני ביטול תורה.

כסף משנה: ריח רע שאין לו עיקר מספיק להרחיק עד שיכלה הריח וא"צ להרחיק ד"א ממקום שפסק הריח. כ"כ א"ר, פמ"ג, גר"ז ומשנ"ב. וכ' פסקי תשובות – ולכן מהני להתיר ריח טוב ולקרות. והוסיף כה"ח – שמי שאינו מריח מותר לקרות בריח רע שאין לו עיקר (אחרונים).

אחר אסור ללמוד כאן, ואפשר כיון דלא גזרו רבנן א"צ לצאת.

"אבל לקרות קריאת שמע אסור"

כה"ח: ריח רע שאין לו עיקר איסורו רק מדרבנן (ת' הרמב"ן), ולכן אם קרא או התפלל – יצא. כ"כ הלכה ברורה.

סימן פ: מי שאינו יכול להשמר מהפיז

ובו סעיף אחד

סעיף א: מי שברי לו שאינו יכול לעמוד על עצמו מלהפיח עד שיגמור ק"ש ותפלה - מוטב שיעבור זמן ק"ש ותפלה ולא יתפלל, ממה שיתפלל בלא גוף נקי. ואם עבר זמן תפלה, אנוס הוא - ומתפלל מנחה שתים. ואם יראה לו שיכול לעמוד על עצמו בשעת קריאת שמע - יניח תפילין בין אהבה לקריאת שמע [הרא"ש בתשובה כלל רביעי סימן א]. הגה – ומכרך עליהם (טור).

כ"כ בשו"ע(לח/ב): מי שברי לו שאינו יכול להתפלל בלא הפחה - מוטב שיעבור זמן התפלה ממה שיתפלל בלא גוף נקי. (ועיין לקמן סימן פ') ואם יראה לו שיוכל להעמיד עצמו בגוף נקי בשעת ק"ש - יניח תפילין בין אהבה לק"ש, ויברך.

שורשי הלכה וענפיה

גיבורים – שכן כוונת שו"ע שלא יתפלל ק"ש יחד י"ח, אלא רק יקרא ק"ש וידלג י"ח. וכן בשו"ע (לח-ב) הזכיר רק שלא יתפלל, ולא הזכיר ק"ש. וטעמו שרק בתפילה שעומד לפני המלך הוא גנאי להפיח מה שאין כן בק"ש. כ"כ מור וקציעה, מקור חיים, הגר"א, א"ר ועוד.

"מוטב שיעבור זמן ק"ש ותפילה"

הרמ"א בת': הני מילי שקרה מקרה ויוכל להתפלל מנחה לתשלומין, אבל מי שיש לו חולי ומפיח בכל שעה (חולה כרוני) – יתפלל, וכשיבוא

"מי שברי לו"

משנ"ב: ואם מסופק בדבר – חייב לקרות ק"ש ותפילה, ואם יפיה ימתין עד שיכלה הריח וימשיך. ואם יכול לקרות רק ק"ש ותפילה עדיף שיעשה כן מלהתבטל לגמרי.

"מוטב שיעבור זמן ק"ש ותפלה"

משנ"ב: האחרונים הסכימו דאין לו לעבור זמן ק"ש שהוא דאורייתא משום זה, ואף הרא"ש שהוא מקור הדין לא הזכיר רק תפילה (כ"כ א"ר, עבודת היום, ביאור הגר"א ועוד). וכ' מגן

מאמ"ר ופתה"ד. כ"פ הרב יעקב יוסף זצ"ל.

לו הפחה ישתוק וימתין עד שיכלה הריח וימשיך ממקום שפסק. וה"ה לק"ש. כ"כ פר"ח,

סימן פ"א: דין צואת קטן ובו ב סעיפים

סעיף א: מתי מרחיקים מצואה/מ"ר של קטן

סעיף א: קטן שהגיע לכלל שאחר כיוצא בו יכול לאכול כזית דגן בכדי שיוכל גדול (ר"ל אדם בינוני שלא אוכל מהר מידי) **לאכול אכילת פרס - מרחיקין מצואתו או ממימי רגליו** [סוכה מב: וכפרוש הב"י שכל שהגיע זמן שיכול לאכול אף שלא אכל].

שורשי הלכה וענפיה

שיש להחמיר בספק דאורייתא, מכל מקום אם קרא א"צ לחזור ולקרוא לסמוך ע"ד המקילין. וכ' בא"ר - שאפשר דלענין מי רגלים יש להקל כותיהו. והובא בשער בציון.

"כזית דגן בכדי... לאכול אכילת פרס"

מ"א(ב): ובמאכל מבושל שעושין לתינוק משערינן כפי מה שיכול גדול לאכול מאותו מין אכילת פרס. כ"כ משנ"ב.

"אכילת פרס"

לרש"י - זמן אכילת 4 ביצים. כ"כ טור והלבוש.
לרמב"ם - זמן אכילת 3 ביצים. כ"כ רשב"א, ה"ה וח"א.
פר"ח: דעת מרן שיעור אכילת פרס 3 ביצים. ורק ביוה"כ החמיר להמתין בין אכילה לאכילה זמן 4 ביצים.

גיל התינוק שצריך להרחיק מצואתו

■ מגדול עוז ליעב"ץ כ' - שמגיל שנה ואילך יש לחשוש.

"קטן שהגיע"

פמ"ג: ובגדול אף על פי שאינו יכול לאכול בכדי אכילת פרס, דכתיב: "ויוסיף דעת יוסיף מכאוב" (סוכה מב:). וגדול מיקרי לענין זה מי שהוא כבר שית כבר שבע. כ"כ משנ"ב.

מ"א(א): קטן שהגיע - פ' אף על פי שלא ראינו לזה שאכל כיון שאחר כיוצא בו יכול לאכול מסתמא גם הוא יכול לאכול. אבל אם הקטן הוא חלוש וידוע לנו שאינו יכול לאכול כזית בכדי אכילת פרס א"צ להרחיק מצואתו ומימי רגליו אפילו הוא בן ג' וד' שנים.

וכ' הט"ז: שאם אכל כבר פעם כזית דגן, אף שעכשיו לא אכל זמן רב מרחיקין מצואתו. ואם לא אכל מעולם א"צ להרחיק מצואתו. כ"כ פמ"ג. והוסיף פמ"ג - שאפילו לא אכל הקטן מעולם דגן מ"מ אם בטבעו היה יכול לאכול הכזית דגן בכדי אכילת פרס (שאינו חלוש) הבני מעיים מסריחים מכל מיני מאכל שיאכל דומיא דגדול (והוא מהב"י).

והב"ח כ' - שיש להקל בקטן אם ידוע שלא אכל דגן זה ימים רבים וכ"ש אם לא אכל מעולם. והובא במ"א, כ"כ א"ר. וכ' משנ"ב -

להרחיק מצואת קטן אפילו מבן שמונת ימים (ה"ה בן יומו). כ"כ מ"א, ח"א, חס"ל, קש"ע ומשנ"ב.

■ **מסגרת השולחן כ'** – שבימינו שתעשיות הדייסות התפתחה ונוחים לתינוקות, כבר מגיל 3 חודשים יש לחשוש.

■ **והרמ"א יו"ד (רס"ח) כ'** – שטוב וישר

סעיף ב: מצא צואה כנגד עיניו

סעיף ב: א' היה קורא וראה צואה כנגדו - ילך כדי שיזרקנה מאחוריו ארבע אמות (ממקום שכלה הריח). ואם אי אפשר, כגון שיש לפניו נהר או דבר אחר המעכב - ילך כדי שיניחנה לצדדין ד"א [ברכות כב:].

ב' וא"צ לחזור אלא למקום שפסק [רשב"א], להרב יונה - אם היה במקום שהיה לו לתת אל לבו שיש שם צואה - צריך לחזור לראש. (וע"ל סי' ע"ו ס"ח).

שורשי הלכה וענפיה

"לא יראה" והרי אז לא ראה ולא הטריחוהו לבדוק במלא עיניו – חוזר למקום שפסק. אבל ת' רבנו יונה – אף במלא עיניו במקום שהיה ראוי להסתפק שיש צואה – תפילתו תועבה וחוזר לראש. כ"כ הרא"ה.

ופסק הב"י: ונקטינן כהרשב"א דבתראה הוא. כ"פ משנ"ב שאין להחמיר בדיעבד נגד הרשב"א. כ"כ האחרונים

ונחלקו האחרונים דעת מרן:

■ **אר"ח כ'** – שסתם וי"א הלכה כסתם כהרשב"א. כ"פ הב"י. כ"כ פרישה, עט"ז, נחלת צבי, כ"מ ממ"א והגר"א, מקור חיים. כ"פ הלכה ברורה – מ"מ בק"ש טוב לחזור.

■ **ודברי חמודות כ'** – שמרן חזר בו ממ"ש בב"י ופסק כהרב יונה, כיון שגם הרא"ש פסק כרב יונה, וכ"מ מהרוקח. כ"פ א"ר (להחמיר), פר"ח. כ"כ מאמ"ר – להחמיר, ולכן בק"ש יחזור, ובתפילה אם הוא באמצע התפילה לא יחזור, ואם גמר תפילתו יחזור בתנאי נדבה. כ"כ כה"ח.

א. "היה קורא וראה צואה כנגדו"

משנ"ב בשם ב"י ומ"א: מיירי שהוא חוץ לד"א ממקום שפסק הריח, שאם לא כן לכו"ע חוזר לראש שהרי פשע ואין תפילתו תפילה. כ"כ א"ר, מאמ"ר, פמ"ג, גר"ז.

לאפוקי מקור חיים שכ' – שאף תוך ד"א, כיון שאין דרך בני אדם להתבונן בדרכים – אינו חוזר לראש.

"שיזרקנה לאחוריו"

עט"ז: ה"ה שיכול להחזיר פניו ולהרחיק ד"א, רק שהגמרא דיברה לעניין תפילה שצריך להישאר פניו למזרח. כ"כ א"ר וחס"ל.

ב. "א"צ לחזור... ולהרב יונה"

הקדמה

מצא צואה כנגדו במלא עיניו:

לפי הרשב"א – יש לחלק אם מצא במקומו, במקום שראוי להסתפק אם יש צואה, הרי פשע שלא בדק - ולא יצא (וחוזר לראש). אבל מצא במלא עיניו שלא פשע, כיון שהאיסור משום

הבדלים בין דין ערוה וצואה:

ערוה תלוי "בראיה" (לא יראה בך ערוות דבר) ואיסורו בדיבור (ערוות דבר). מה שאין כן הצואה בכיסוי במחנה תלוי הדבר, ומחנה האדם הוא ד' אמותיו מכל צד.

צואה	ערוה	
אסור	מותר	הרהור בדר"ת
אסור	מותר	מאחוריו
לא מהני	מהני	עצימת עיניים
מותר	אסור	בעשית
מותר	אסור	נגד עיניו ברשות אחרת
מותר	אסור	לבו רואה
צריך להרחיק	א"צ להרחיק זולת תשמיש המיטה	הרחקה מתשמישי קדושה (ס"ת)

סימן פ"ב: דין צואה יבשה ובו ב סעיפים

סעיף א: ממתני מותר לקרוא כנגד צואה יבשה

סעיף א: א. צואה יבשה כל כך שאם יזרקנה תתפרך - הרי היא כעפר ומותר לקרות

כנגדה [ברכות כה. כלישנא קמא, כ"פ ר' יונה]. **והוא שלא יהיה בה ריח רע** [הרב המנוח]. **ב.** הגה - י"א ללא הוי כעפר רק אם נפרכת על ידי גלילה כלל זריקה, וכן עיקר (רש"י הרא"ש והטור כלישנא בתרא).

שורשי הלכה וענפיה

לחזור לקדמותה. כ"כ א"ר, פמ"ג, ח"א, חס"ל, פתה"ד, קש"ע, משנ"ב. **לאפוקי מו"ק** - שמתיר. **ופסק דרך החיים:** שאף בדיעבד אם קרא צריך לחזור ולקרות ק"ש ולהתפלל בתורת נדבה.

שולחן שלמה: ה"ה נגד מי רגלים קרושים ג"כ

א. **"שם יזרקנה תתפרך"**

כ' כסף משנה בשם רבנו מנוח: שדווקא נפרכת, אבל אם תשבר לחציה - אסור. כ"כ מ"א(א), עט"ז, פר"ח, א"ר, מקח וחס"ל.

כשהצואה נקפאה מחמת הקור

מ"א(ב) כ' - שעדיין אסורה, כיון שיכולה

מע"י זריקה. ולשיטה השניה הפוך. זה וזה דעתם לחומרא. כ"כ מ"א.

"וכן עיקר"

א"ר: הלבוש השמיט "וכן עיקר" דס"ל שיש להחמיר כשני הדעות. **כ"כ העט"ז** – להחמיר כשני הדעות, שצריך שתהיה יבשה כ"כ עד שתהיה נפרכת ע"י גלילה וע"י זריקה.

יש להחמיר שלא לקרות נגדן, וכ' משנ"ב - שצ"ע בזה.

פמ"ג: ואם הצואה תחת מים קרושים אפשר דהוי כיסוי, אף על גב דמים לא מהני מ"מ גלד וכפור הוי בכלל כיסוי.

"וי"א... ע"י גלילה"

ב"י: שני הסברות הולכות להחמיר: שלפי שיטה ראשונה נפרכת ע"י גלילה מהר יותר

סעיף ב: מ"ר שנבלעו בקרקע מתי מותר לקרוא כנגדה

סעיף ב: מי רגלים שנבלעו בקרקע (ח"א - או בבגד): **אם היו מרטיבין היד - אסור לקרות כנגדם** [ברכות כה: וכהרמב"ם - שאף בטופח לבד אסור]. **הגה** – וי"א דאינו אסור רק בטופח ע"מ להטפוח (פי' כשמניחין דבר אחר עליה אותו דבר הוא טופח ויכול להטפוח אחרים). [שם כהרא"ש], וי"א לסמוך ע"ז.

שורשי הלכה וענפיה

ג"כ רק טופח ע"מ להטפוח ושרי (מ"א ש"ב סקכ"ה).
מכל מקום כה"ח – כ' להחמיר לכתחילה כמ"ר.

ב. "בטופח ע"מ להטפוח"

הסכמת כל האחרונים להקל, שדוקא טופח ע"מ להטפוח בעי הרחקה מהן ד"א כמו מצואה (פמ"ג). **מ"מ** כיון שאינם בעין רק שבלועים די שיביא עליהן רק מעט מן המעט מים שאין בהן

סימן פ"ג: דיני בית הכסא בק"ש ובו ה סעיפים

סעיף א: לקרות כנגד בית הכסא

סעיף א: **אסור לקרות כנגד בית הכסא ישן, אפילו פינו ממנו הצואה** [ברכות כו.].
ויראה לי דהיינו כשאין לו מחיצות (כמו אחורי הגדר או אחורי הבתים), **אבל אם יש לו מחיצות, אע"פ שיש בו צואה - קורא כנגדו בסמוך ואינו חושש אם אין מגיע לו ריח רע** [ב"י].

שורשי הלכה וענפיה

קריאת שמע: אר"ח - סימן פ"ג

עושים ס"ס בידיים).

ט"ז: דווקא במחיצות שנעשו לבית הכסא בלבד, אבל אם מחיצות אלו משותפות עם הבית – שרי. **ולכן** אם יש בית הכסא בחצר בחדר מיוחד (שאינו לו קירות משותפות עם הבית) – אין לקרות ק"ש בכל החצר כל שבית הכסא לפניו. כ"כ א"ר, סו"ב, גר"ז, ח"א, משנ"ב, שבט הלוי ועוד.

הדין בבתי כיסא של ימינו (פסקי תשובות) **כבר** כתבו פוסקי דורנו שבזמנינו נשתנה המצב לטובה, ואין חשש לומר ד"ת נגד כותלי בית הכסא, וטעמם:

(א). כי הצואה אינה נוגעת בכתלים אלא נשטפת לצינורות הניקוז.

(ב). כותל בית הכסא מיועדים גם למחיצות לחדרים אחרים, ואינם כותלי בית הכסא לבד.

(ג). הכתלים עשויים מכמה שכבות: בלוקים, טיח, חרסינה.

כ"כ חזו"א, הלכות שלמה, אורחות רבנו מנהג הגר"י קניבסקי. **מ"מ** אין לעשות פתח הכניסה לבית הכסא כנגד המתפללים, שמא יהיה פתוח ויראה האסלה והצואה.

שב יעקב: בית הכנסת שהוא צמוד לבית הכסא, אם יש לשניהם מחיצות נפרדות י"ט – שרי, בתנאי שלא מגיע ריח רע. **וכ' משנ"ב** – שאם רואה בית הכסא דרך החלון – בדיעבד שאי אפשר אחרת יש להתיר לקרות, מס"ס (שמא – הלכה כהב"י והב"ח שמחיצות מהני. **ושמא** – הלכה כהרא"ש שרשות אחרת מהני).

"אם אין מגיע לו ריח רעה"

פמ"ג: אף שיש מחלוקת (רא"ש והרשב"א) אם ריח רע מרשות אחרת צריך להרחיק, מ"מ כאן לכו"ע לא מהני הפסקה (כיון שהמחיצות הן של בית הכסא). כ"כ לבוש שרד. **כ"כ משנ"ב** – שכאן בעינן ד"א ממקום שכלה הריח (שהרבה פסקו שצריך ד"א ממקום שכלה הריח אף כשהצואה ברשות

א.

"אסור לקרות כנגד בית הכסא"

משנ"ב: מדברי רבנו יונה והרא"ה משמע דהוי אסור דאורייתא, אפילו פינו ממנו הצואה. ולכן יש לאסור אפילו בספק בית הכסא ישן. כ"כ א"ר, עולת תמיד, גר"ז ומאמ"ר. **לאפוקי פמ"א** דס"ל שאם הוציאו ממנו הצואה הוי דרבנן.

"בית הכסא ישן"

ב"ח: פירוש בית הכסא שהיה בו צואה פעם אחת (כלומר שכבר השתמשו בו), אף שפינו ממנו הצואה – צריך להרחיק מלפניו כמלוא עיניו ומאחוריו ד"א ממקום שפסק הריח. אבל בית הכסא חדש א"צ להרחיק ממנו.

ב.

"אם יש לו מחיצות שרי"

■ **ב"י** – אפילו אינן גבוהות י"ט, כל שאין קרקע בית הכסא נראה שרי לקרוא כנגדו. כ"פ מ"א – מידי דהוה אכפה כלי על הצואה. כ"ד מרן – שלא חילק. כ"פ הלבוש.

■ **והב"ח**, **שכנה"ג** ו**פר"ח** – חולקים, צריך מחיצות של י"ט. כ"ד המ"א להלכה.

■ **אבל הט"ז חולק על מרן** – אין להתיר במחיצות כלל. שהרי המחיצות מיוחדות לבית הכסא, מיוחדות לקבל הצואה והו"ל כצואה עצמה ולא מהני אף שאין בהם ריח. כ"כ וח"א, משנ"ב ועוד אחרונים. **וכ' פמ"ג** – ובעוצם עיניו לכו"ע מהני בכה"ג.

הלכה ברורה: לספרדים יש להקל כמרן, שכל שיש מחיצה (אפילו אינה גבוה י"ט) ולא רואה מקום הצואה שרי. **מ"מ** כיון שהט"ז לא מתיר במחיצות כלל, נכון להחמיר שיהיו מחיצות י"ט שאז יש ס"ס להקל (שמא – הלכה כמרן, דמהני מחיצות. **ושמא** – הלכה כהרא"ש כשהצואה ברשות אחרת כגון שיש מחיצות י"ט שרי).

מ"מ האשכנזים – מחמירים אף במחיצה גבוהה י"ט להרחיק מלפניו מלא עיניו ומאחוריו ד"א ממקום שפסק הריח (ע"פ מ"ש הפמ"ג שאין

אחרת). כ"פ הלכה ברורה.

סעיף ב: הזמינו לבית הכסא מהו

סעיף ב: הזמינו לבה"כ ועדיין לא נשתמש בו - מותר לקרות כנגדו, אבל לא בתוכו

[ברכות נו. כהרמב"ם והרא"ש].

שורשי הלכה וענפיה

"אבל לא בתוכו"

מ"א(ב): ואם אין עדיין לאותו מקום שיחזו מחיצות אלא מקום המיועד לאסלה - אין לאסור אלא במקום ההוא, אבל אם יש למקום מחיצות כל אותו מקום נאסר לקרות בתוכו. כ"כ באה"ט, משנ"ב והלכה ברורה.

פסקי תשובות: לכן כשאין עדיין חלוקת חדרים (בשלבי הבניה) אין איסור לומר ד"ת בכל הבית אף במקום שהוקצה לבית הכסא (כ"כ אישי ישראל - ואף שכבר הוכנו התשתיות והצינורות של בית הכסא). **אבל** ברגע שהחלו בבניית בית הכסא - נאסר אותו מקום, ואם התקינו האסלה (אף בלא מחיצות) יש להרחיק ד"א מהאסלה (משנ"ב וכה"ח).

כסף משנה: אסור להרהר במקום שיחזו לבית הכסא. **אולם** רבים מהאחרונים פסקו להקל. כ"כ עט"ז, נחלת צבי, א"ר, באה"ט ומשנ"ב.

"מותר לקרות כנגדו"

א.

כ' הדרישה - שמהמרדכי משמע שאף שמותר לקרות כנגדו, מ"מ צריך הרחקת ד"א. וכ"נ מרש"י.

אבל מהרמב"ם והשו"ע - משמע שמותר לקרות בסמוך לו. כ"כ דרישה בדעת הרמב"ם, פמ"ג וגר"ז.

לבוש: כנגדו - דקי"ל הזמנה לאו מילתא היא. מ"מ בתוכו אסור מדרבנן דה"ל בזיון גדול לק"ש או לתפלה ואפילו בדיעבד אם קרא והתפלל בתוכו לא יצא.

משנ"ב: אם לא הזמינו ונפנה שם בדרך מקרה, ואחר כך ניקהו ואין בו ריח רע - אין לו דין בית הכסא. כ"כ ביאור הלכה בשם ספר יבשר טוב, וכ"ד גר"ז.

סעיף ג: 'יד' בהזמנת בית כסא

סעיף ג: אמר 'בית זה יהא לבית הכסא', ואמר על בית אחר: 'וגם זה' - דינם שוה

[נדריים ז]. **ואם אמר על השני: 'ובית זה', ולא אמר: 'וגם זה' - הרי השני ספק אם הזמינו לכך אם לאו** (דשמא בית זה לתשמישא בעלמא קאמר - מ"א), **לפיכך - אין קורין בו לכתחלה, ואם קרא בו - יצא** [שם תיקו, ופסק הרמב"ם לחומרה].

סעיף ד: בתי כסא של פרסיים

סעיף ד: בית הכסא שהוא בחפירה ופיו ברחוק ד' אמות מן הגומא, והוא עשוי במדרון בענין שהרעי מתגלגל ונופל מיד למרחוק וכן המי רגלים יורדין מיד לגומא - כסתום

דמי ומותר לקרות בו, אם אין בו ריח רע, וגם אין משתינין בו חוץ לגומא [ברכות כו. כפרש"י].
הגה: אבל אם משתינין בהם לפעמים (חוץ לגומא) – אסור להרהר בהם דלדברי תורה, כ"ס לקרות ק"ס [הגמ"י].

שורשי הלכה וענפיה

ספק בבתי כסאות שלנו. כ"כ להקל – שו"ת אוהל משה צוויג, שו"ת מנחת יצחק.
■ **אולם שו"ת חלק יעקב כ'** – שיש לחלק, אצלנו הצואה נשארת במקומה עד הורדת המים. מה שאין כן בבתי כסא של פרסיים שמיד נופלת הצואה למרחוק. כ"פ יביע אומר(ג/כ-ב) – להחמיר, ואף שיש שם כור מ"מ לא נתבטל ממנו שם בית הכסא שהוא השימוש העיקרי.

ב. "אבל אם משתינין"

משנ"ב: מקום המיוחד להשתנה לכל, ידוע שהוא מסריח מאוד גם על מחיצותיהן יש שם בה"כ, וכתבו בהרבה פוסקים דאיסורו מן התורה ואף דמי רגלים עצמן אינן אלא מדרבנן מ"מ כיון שהוא מיוחד לזה הוא מסריח ביותר.

א. "בית הכסא שהוא בחפירה"

מ"א(ד): והו"ל כאילו אין המקום הזה בית הכסא (בין יש לו מחיצות או לא – גר"ז).

בתי כסא שבזמן הזה (הלכה ברורה)

בבית כסא שבימינו שאחר עשיית הצרכים המים שוטפים ומנקים היטב את האסלה (ול"ד לבתי כסאות שבזמן התלמוד), ישנה מחלקת אחרונים מה דינה:

■ **שו"ת זקן אהרן וואלקין כ'** – שדינה כבית הכסא של פרסיים, שהרי הצואה נשטפת ויוצאת, ועוד כיון שיש שם כור לרחיצת ידים אינו נחשב רק כבית הכסא. כ"כ שו"ת ארץ צבי – שאין לאסלה דין גרף של רעי, כיון שהצואה שוהה זמן מועט. כ"כ חזו"א – שיש

סעיף ה: ספסל נקוב שנפנים עליו

סעיף ה: בני אדם שיש להם ספסל נקוב ונפנין עליו - מותר לקרות ק"ש כנגדו, כיון שאין הצואה על הנקב וגם אין הגרף תחת הנקב, ועוד שהנקב תמיד מכוסה בדף [מרדכי].

פירוש: בני אדם שיש להם ספסל נקוב ותחת הנקב מניחים גרף של רעי (כלי לקבל הצואה) ונפנים שם עליו. אחר שהסירו את הגרף וכיסו הנקב – מותר לקרות ק"ש נגדו, כיון שהוא נקי ואין צואה בנקב.

הגה - וכל מי שקורא במקום שאין קורין, חוזר וקורא [מיימוני פרק ג'].

שורשי הלכה וענפיה

שרוב הפוסקים מחמירים (חולקים על מרן בהמשך) יש להחשיב עגלה זו כדין בית הכסא וצריך לסלקה מהחדר שמתפללים בו או לומדים תורה. מ"מ עגלות נכים שמשתמשים

"ספסל נקוב"

ספר אישי ישראל: נפק"מ לימינו עגלות נכים המיועדות במושב לבית הכסא ע"י שמצמידים את העגלה לאסלת בית הכסא - כיון

לישיבת נכים להעבירם ממקום למקום, אף שבמושביו יש דף ומתחתיו נקב שאפשר ע"י סילוק להניח עביט תחתיו ולעשות צרכיו – יש להקל, כיון שעומדים גם לצורך ישיבה. ה"ה כסאות והליכונים של תינוקות כיון שעומדים גם לישיבה יש להקל (שמירת שבת כהלכתה בשם הגרש"ז אויערבך זצ"ל).

"מותר לקרות"

פרישה: טעמו של השו"ע, דס"ל שאין לו דין בית כסא ישן רק דין בית שהוזמן לבית הכסא, כיון שאין עליו צואה מעולם, והגרף אינו עומד תחתיו כ"א בעת הצורך. כ"כ א"ר, משבצות

זהב ומגיד משנה בדעת השו"ע.

אך הט"ז והמ"א - חולקים על שו"ע, יש לו דין בית הכסא ישן כיון שנפנין עליו, ואסור לקרות כנגדו. כ"פ א"ר, גר"ז, דה"ח וח"א. וכ' משנ"ב – ולכן יוציאנו או יכסנו בבגד או ירחיק ד"א.

וכ' דרך החיים - ספסל שמיוחד לישיבה כמו כסא שמיחדין לישיבה ומכוסה בכר וכשצריך להדבר מסיר הכר שעליו ונפנין על הכלי הנצבת שם - שיש להתיר לקרות ולהתפלל בעת שהוא מכוסה בכר. כ"כ משנ"ב.

סימן פ"ד: אם מותר לקרות במרוזץ

ובו סעיף אחד

(ברכות: כ"ד. שבת: י)

סעיף א: לקרות ק"ש במרחץ

סעיף א: ^אמרחץ חדש שלא רחצו בו, מותר לקרות בו.

^בובישן: בבית החיצון שכל העומדין שם לבושים – מותר. ובאמצעי, שקצת העומדין שם לבושים וקצת ערומים - יש שם שאילת שלום אבל לא ק"ש ותפלה. ^גהגה – ומותר להרהר ק"ש (ברכות כד: כ"פ ר"ן שבבית האמצעי מותר). ^דובפנימי, שכלם עומדים שם ערומים - אפילו שאלת שלום אסור [שבת י]. ^ה(ואסור לענות אלמן בבית המרחץ) [הר"ן].

שורשי הלכה וענפיה

אסור (לאפוקי מבית המרחץ), כיון דמא"ס. פרש"י: מא"ס – ושם מגונה עליו. כ"כ משנ"ב.

"מרחץ חדש"

שבת(י): ושאני מבית הכסא שאפילו בחדש

ב.

"ובישן"**כשאינ שם בני אדם כלל (הלכה ברורה)**

בית הפנימי: אסור מפני זוהמת המקום, וה"ז דומה לבית הכסא שפינו ממנו הוצאה (ב"י). כ"כ מ"א. כ"כ משנ"ב – אפילו אין שם אדם אסור.

בית האמצעי:

הב"ח כ' – שיש להחמיר. כ"פ פרישה בדעת רש"י והר"ן, כ"פ העט"ז, עולת תמיד, שכנה"ג ועוד.

והב"י כ' – שיש להתיר לקרוא ק"ש ולהתפלל ולברך. כ"פ א"ר, מהרשד"ם ועוד, וכ"פ הגר"ע יוסף בטהרת הבית.

פמ"א וברכ"י: אע"פ שסיידו וניקוהו אסור ששם מרחץ עליו. מ"מ אם עשו בו שינוי מעשה בגופו ועשהו בית דירה מותר. וכ"ה בשערי תשובה.

מהט"ז משמע: בדיעבד שקרא בבית האמצעי אינו חוזר לקרוא, אף אם היה נמצא שם אדם ערום, וכ' פמ"ג – ובתנאי שהחזיר פניו וגופו.

דין המקווה

והרב יעקב יוסף זצ"ל: בימינו מקוואות הנשים נקיות ביותר ואין כלל זוהמה, ולכן יכולה אף לברך (אף במקווה חמה). כ"כ אור לציון (ב עמוד נח).

ג.

"ומותר להרהר קס כד"ת"

משנ"ב: ואפילו נגד אנשים ערומים דהרהור נגד ערוה אין איסור. ד"מ - מ"מ בבית הפנימי אסור.

ד.

"אפילו שאילת שלום אסור"

שבת (י): טעמו – שמו של הקב"ה 'שלום'

דכתיב "ויקרא לו ה' שלום". וכ' מ"א(ב) - שה"ה שאסור לומר שלום במבואות המטונפים. כ"כ גר"ז, שתילי זיתים, משנ"ב וכה"ח. ואם שאל לו אדם הלכה אסור לומר לו "אין משיבין במרחץ", ובבית האמצעי שרי לומר כך (גמרא ע"א). כ"כ מ"א(ב).

לקרוא לאדם ששמו שלום בבית המרחץ

■ **הב"ח כ' –** שאסור לקרותו בבית הכסא והמרחץ (מ"מ בלעז מותר). כ"פ עט"ז, שכנה"ג, מ"א ומאמ"ר. כ"פ הפר"ח – אף בלעז יש לאסור.

■ **והט"ז כ' –** שמותר לקרותו בשמו. כ"פ נחלת צבי, א"ר, ברכ"י(להחמיר), פמ"ג, גר"ז, משנ"ב שכן המנהג.

ח"א: ויקרא לו שלום בלי פ. או שלום ב נ' סופית. ופתה"ד כ' – וכן יכול לקרוא שלום ב ס' במקום ש'. וכ' מהר"י צמח - שאם שאלו חברו לשלום יענה ברכה טובה.

ה.

"אסור לענות חמון"

לבוש: היינו שהוא נמצא בפנימי ושמע מי שמברך בחוץ לא יענה חמון, מ"מ בחדר האמצעי שרי. ה"ה בבית הכסא לא יענה. כ' פמ"ג - הרוצה לשתות מים במרחץ, יברך בחוץ וישתה על פחות מרביעת ויכוון על מה שישתה במרחץ.

להשיב לדבר הלכה במרחץ (מע"ז מד):

■ **מהתוס' –** משמע שאף בבית האמצעי אין להשיב לדבר הלכה, ורק משום איבה השיבו.

■ **אולם הר"ן כ' –** שבבית האמצעי מותר להשיב הלכה בלי לתת טעם. כ"פ ח' הרא"ה, ריטב"א, רשב"ץ, כ"פ הרמ"א(פה/ב), מ"א, סו"ב, א"ר.

סימן פ"ה: באיזה מקומות אסור לקרות ק"ש ובו ב סעיפים

סעיף א: ק"ש במקומות המטונפים, שהם לגמור כולה.

סעיף א: א. לא ילך אדם במבואות המטונפות ויניח ידו על פיו ויקרא ק"ש. ואפילו אם היה קורא ובא, צריך להפסיק כשיגיע למבוי המטונף, וכשיצא משם [ברכות כד:].
ב. אפילו שהם כדי לגמור את כולה - אינו צריך לחזור אלא למקום שפסק [הרי"ף]. הגה - וי"א שחוזר לראש, וכן עיקר [הרי"ף]. (וע"ל סי' ס"ה/א).

שורשי הלכה וענפיה

א. "ויניח ידו על פיו ויקרא"
כתב הפרישה: כלומר שקורא כ"כ בלחש עד שאינו ניכר כלל שמרחש בשפתיו ג"כ אסור.
לחם יהודה: וכשיצא משם לא יקרא מיד ק"ש אלא עד שירחיק כשיעור. כ"כ יד אהרן, מגן גיבורים, משנ"ב.

סעיף ב: פסיקת דין, ד"ת והירהור במקומות המטונפים

סעיף ב: א. אפילו להרהר בד"ת - אסור בבית הכסא ובבית המרחץ (כי נפיש זוהמא בתוכו ומאוס) ובמקום הטנופת [ברכות כ"ד:]. והוא המקום שיש בו צואה ומי רגלים [רמב"ם]. הגה - ואפילו הלכות המרחץ אסור ללמוד במרחץ [ר"ן פ' כירה, וב"י בשם אור"ח].
ב. דברים של חול - מותר לאמרם שם בלשון הקדש. וכן הכנויים, כגון רחום, נאמן וכיוצא בהם - מותר לאמרם שם. אבל השמות שאינם נמחקין - אסור להזכירם שם (ולא יקרא עד שירחיק כשיעור). [רמב"ם לאפוקי הראב"ד].^א ואם נזדמן לו שם להפריש מדבר האסור - מפריש, ואפילו בלשון הקודש ובענייני קודש [שבת מ: כ"פ הרמב"ם].
ד. הגה - ובמקום שמוותר להרהר בד"ת (כגון בבית אמצעי של מרחץ), מותר לפסוק דין וכלכל שלל יאמר טעמו של דבר [ר"ן].

שורשי הלכה וענפיה

א. "אפילו להרהר אסור"
שערי תשובה: ואפילו בתוך הד"א של הבה"כ ממקום שכלה הריח ג"כ אסור להרהר. כ"כ משנ"ב.
ספר חסידים: ויחשוב שם בחשבונותיו כדי שלא יבוא להרהור. כ"כ מ"א(א) והשל"ה - ובשבת יחשוב בבנינים וציורים נאים.
שו"ע יו"ד(רמ"ו): מותר להיכנס לבית הכסא

ג. "להפריש מדבר האסור – מפריש"

ס"ח: ה"ה אם נכנס בלבו היראה אישה מותר להרהר שם בד"ת דהוי לאפרושי מאיסורא. מפני שזהו כמו להפרישו מאיסור.

מ"א(ה): ובענייני קודש – פ' שמותר אף בלשון הוראה (לומר אסור שהוא לשון הוראה, וא"צ לדקדק לומר אל תעשה). **וח"א כ'** – שיש להחמיר גם בזה, שלא יאמר 'אסור' אלא יאמר לו 'אל תעשה'.

הר"ן: אפילו בלא אפרושי מאיסורא שרי לומר לחברו קח לי בכלי שני, אף שמשמע שבכלי ראשון אסור. כ"כ מ"א.

בני יששכר: וכן אין להזכיר 'שבת', כיון שלפי הזוהר שבת שמו של הקב"ה. כ"כ פר"ח. **כ' פסקי תשובות** – ולכן נוהגים לומר שם **שבעס** ולא שבת.

יעב"ץ: אסור לחשוב בבית הכסא והמרחץ בדקדוק תיבות ואותיות וצורת הביטויים שבלשון הקודש, מפני שהדרך להבינם הוא ע"י פסוקים ויש לחוש שיהרהר בהם. כ"כ ברכ"י, שערי תשובה, משנ"ב וכה"ח. **וכ' משנ"ב** – שמותר להתבונן בבה"כ בגודל שפלותו ושבסופו יחזור כולו להיות עפר רימה ותולעה ואין נאה לו הגאווה.

מתוך הלכה שאינה פסוקה (ולא חיישינן שיבוא להרהר בזה בבית הכסא). **וכ' ב"י** – שמי שתלמודו שגור בפיו והירהר בבה"כ ובבית המרחץ לאונסו לא עבד איסורא. **ברכ"י** – אבל לכתחילה ודאי אסור.

ב.

"דברים של חול"

ס"ח: מנהג החסידים שלא לדבר כלל בלשון הקודש במקומות אלו. כ"כ מ"א(ב). **וכ' החתם סופר** – שטעמו שמא יבואו להזכיר דיבור קודש. **ושאילת יעבץ כ'** – שגם עצם שפת הקודש יש בה קדושה.

"וכן הכנויים, כגון רחום... מותר לאמרם"

והב"ח כתב בשם הראב"ד – שיש להחמיר מלהזכיר כינויים אלו (רחום נאמן וכו') במרחץ, מ"מ בלעז יש להקל. כ"כ פר"ח. **כ' פמ"ג** – אבל בשמות שאינם נמחקים אף בלעז אסור.

פמ"ג: מותר – לפי שגם לבני אדם מכנים כן, אבל באומר הרחום ירחם עליך (שאו כוונתו לקב"ה) אסור כמו שאלת שלום. **כ"כ משנ"ב** – שלפ"ז, ה"ה לשאר ביטויים שכוונתם לשם שמים אסור, כגון: הקב"ה, השם, ברוך ה', רחמנא ליצלן אסור להזכיר (אישי ישראל).

סימן פ"ו: שצריך להרוזיק מן מים סרוזים ובו סעיף אחד

סעיף א: מים סרוחים, או מי משרה ששורין בהן פשתן או קנבוס - צריך להרחיק

מהם כמו מן הצואה [ברכות כב: כפירוש הטור].

שורשי הלכה וענפיה

"מים סרוחים"

פמ"ג: מקווה שמימיה סרוחים צ' להרחיק כמו מצואה. וכ' המ"א (ע"ט סקי"א) - שדוקא אם מסריח עד שדרך בני אדם להצטער מזה.
כ' שערי תשובה: שגינה שממשיכים לה מים סרוחים ורעים והיא סמוכה לבהכ"נ אף אם קדמה בעל הגינה צריך להרחיק דהוי מילתא דאיסורא. כ"כ משנ"ב.
שנות אליהו: או מי משרה - כ"ש משרה של

כובסין שמכבסין בהם בגדי קטנים שיש בהם צואה.

"כמו מהצואה"

פמ"ג: דאיסורא מהתורה, ולכן צ' לפניו כמלא עיניו ולאחריו ד"א ממקום שכלה הריח. וכ' א"ר - במרתפות היין שיש ריח רע מעופש וקץ ביה אסור לקרות ק"ש. כ"כ פמ"ג, כ"כ ספר צידה לדרך. והוסיף חסד לאברהם - שאף בבית מטבחים, ומקום ששורים עורות אסור.

סימן פ"ז: כמה צריך להרחיק בשעת ק"ש מן גרף של

רעי' ובו ג סעיפים

סעיף א: הרחקה מגרף של רעי חרס/מתכת

סעיף א: א. גרף של רעי ועביט של מי רגלים [ברכות כה:], של חרס או של עץ [רש"י] - צריך להרחיק מהם כמו מצואה, אפילו הטיל בהם מים.
ב. אבל אם הן של מתכת, או של זכוכית, או של חרס מצופה [תוס' לפי רש"י] - מותר אם הם רחוצים יפה [אוהל מועד].

שורשי הלכה וענפיה

- רבנו יונה כ' - כיון שהם כצואה ואיסורן מהתורה ולכן לא מהני נתינת מים לאפוקי מ"ר שהם מדרבנן.
- והב"י כ' - שבמי רגליים כיון שהם צלולים מתערבים במים ובטלים, מה שאין כן בגרף של רעי ועביט שהבלוע בכלים לא יוצא ולא מתבטל המים.

איסור עביט של מ"ר

הקדמה

ברכות(כה): ת"ר - עביט של מ"ר אסור לקרות כנגדן, ומ"ר עצמם עד שיטיל לתוכן מים. משמע שלעביט אין לו תקנה ע"י נתינת מים. כ"כ ר' יונה, רשב"א והרא"ש.
וטעם הדבר (דלא מהני נתינת מים בעביט וגרף):
• הרא"ש והרמב"ם כ' - כיון שהם מיוחדים לכך הו"ל כבית הכסא, אף שאין בהם ריח רע.

ולכן פסק הלכה ברורה - שאם בכל פעם שמטיל מ"ר נותן לתוכו תחילה רביעית מים שרי.

ב.

"או של זכוכית"

והט"ז (ב) כ' - שלפמ"ש רמ"א סי' תנ"א די"א דלא מהני אפי' הגעלה לכלי זכוכית, ה"ה שיש להחמיר כאן. כ"כ פר"ח.

מכל מקום רוב האחרונים מקילים לפי שאין בולעין ואפילו אם בולעין אין בליעתן מרובה ע"כ אין דין בה"כ עליהם (כ"כ א"ר, ברכ"י, דרך החיים ושאר אחרונים). כ"פ משנ"ב.

"או של חרס מצופה"

ב"י: סגי במצופה בפנים בלבד. כ"פ מקור חיים. מ"מ העט"ז כ' - שצריך להיות מצופה מכל צד. כ"פ ב"ח ושכנה"ג, כ"פ משנ"ב להחמיר. וכ' א"ר - שיש לסמוך על הב"י להתיר כלי שכפה על פיו.

אגרות משה: וגרף של רעי העשוי מפלסטיק, אם הוא רחוק יפה מותר לקרוא כנגדו, דלא גרע מכלי מתכת. כ"כ שו"ת אבני ישפה, שלמי יהודה בשם הגר"ש אילשיב זצ"ל והלכה ברורה. וכ' משנ"ב - שכלי פארצליין דינם ככלי חרס.

"מותר אם רחוצים יפה"

מ"א(ג): יפה - מבפנים ומבחוץ וגם שלא יהיה ממנה ריח רע. וכ' דרך החיים - שאם מגיע ממנה ר"ר דינה כריח רע שאין לו עיקר, כיון שאין על הכלי דין גרף ועביט, וא"צ להרחיק רק עד מקום שיכלה הריח.

• לפי ת' רבנו יונה - האיסורו מהתורה וגרוע הוא ממ"ר עצמם (שהם רק מדרבנן). כ"ד רמב"ם והרא"ש - שדינם כבית הכסא. וכ' פמ"ג - שאף שמ"ר עצמן אינו אלא מדרבנן העביט חמיר טפי דכיון דמיוחד לזה ה"ל כבית הכסא ולכן לא מהני בהן ג"כ הטלת מים ואפי' מילאן עד שוליהן. ולפ"ז אם קרא כנגדם חוזר וקורא. כ"פ מ"א ומשנ"ב בשם הרבה אחרונים.

• אולם לפי הב"י - איסורו מטעם שנבלעו מ"ר בכלי והוי רק מדרבנן כמו מ"ר עצמם. כ"פ לבוש, ב"ח, עט"ז וגר"ז.

א.

"גרף של רעי"

משנ"ב: ואפילו אם עתה רחוצים יפה מבפנים ומבחוץ ונקיים לגמרי שאין בהם אפילו ריח רע אסור (אחרונים).

מ"א(א): ואם הכלי מיועד גם לשימוש אחר, כגון לשפוך לתוכו שופכין - אם אין בו צואה ולא ריח רע מותר לקרות כנגדו. כ"כ סולת בלולה, א"ר ומקור חיים. וכ' ומחצית השקל - היינו לטעם הרא"ש והרמב"ם (לעיל בהקדמה) כיון שאינם מיוחדים. אבל לטעם הב"י כיון שאינם מתערבים, יהיה אסור. כ"פ הלכה ברורה.

וכ' עוד המ"א: שאף אם הכלי מיוחד רק להשתין, אם בכל פעם שמשתיין נותן לתוכו רביעית מים - שרי. כ"כ סולת בלולה, א"ר, גר"ז ומשנ"ב. אולם יד אהרן כ' שלפי טעם הב"י אסור, שהרי כשמשתיין נבלע כבר בכלי ולא מהני נתינת מים אח"כ. ומחצית השקל תירץ שהמ"א מיירי שנותן המים תחילה ואח"כ משתיין.

סעיף ב: גרף שכפאו על פיו

סעיף ה: גרף ועביט של חרס או של עץ שכפאו על פיו: יש (ראב"ה) - מתירין (דלא גרע מצואה בעשית), ויש (מרדכי) - אוסרין (מפני שנבלע בו ונמאס והוי כמו צואה דבוקה בסנדלון), והלכה כדברי

האוסרים.

שורשי הלכה וענפיה

לחולה מחיצת של ניילון שנותנת לכל חולה פרטיות:

- **אם** המחיצה גבוהה י"ט ברוחב ד"ט – מותר לקרות באותו חדר, ובלבד שלא מגיע אליו ריח רע. **ויש** להקל בחולים אף שהמחיצה לא עומדת ברוח מצויה להסתמך על החזו"א שבבית שאין רוח מהני אף במחיצה זו.
- **ואם** המחיצה לא מגיעה לתוך ג"ט לרצפה – יש בעיה. **הגרש"ז אויערבך זצ"ל** פסק שיש להתיר, לא מדין מחיצה אלא מדין כיסוי, שהגרף מכוסה מעיניו, כל שלא מגיע אליו ריח רע. מ"מ אם מגיע ריח רע לא יעזור לרסס ריח טוב.

"של חרס או עץ"

מ"א(ד): אבל של מתכת אפילו אינו נקי מהני כפייתו, כיון שאין זוהמה בתוך דפנותיו, והוא שאין ריח רע יוצא ממנו.

כ' הב"ח: מטה גבוה י' ומחיצות מגיעות לארץ והגרף אחורי מטה מיקרי מחיצה ושרי לקרות. **וכ' מ"א** - שדווקא כשהמטה חוצצת מכותל לכותל.

ב"י: ואם הניחם תחת המטה ומחיצות המטה מגיעות עד פחות מג' סמוך לארץ שרי. כ"כ ל"ח וב"ח.

נשמת אברהם: בבתי חולים יש בין חולה

סעיף ג: מתי מותר לקרות ק"ש בבית שיש בו צואה

סעיף ג: א. מותר לקרות ק"ש בבית שיש בו צואה ומי רגלים או גרף ועביט, כיון שהרחיק מהם כשיעור שנתבאר בסימן ע"ט (ול"א כל הבית חשוב כד"א). [ברכות כה: כרשב"ג, כ"פ הר"ח, רי"ף ונרמב"ס].

ב. וכן אם כפה עליהם כלי אע"פ שהם עמו בבית - הרי אלו כקבורים ומותר לקרות כנגדו [רמב"ס].

שורשי הלכה וענפיה

רש"י – השאלה לפי הרשב"א (שכל הבית חשוב ד"א), אם הגרף תחת המיטה מתי דינה כמכוסה. אם המיטה גבוה פחות מג"ט - כלבוד ודינו כטמון ומותר. יותר מ"ט – אסור. מ"ג"ט: ספק ומותר.

חציצת המטה בעביט

הטור פסק: אם היא תחת המיטה ואין מרגלי המיטה עד לארץ ג"ט הוי ג"כ כסתומה - ומותר, אבל מג"ט ומעלה צריך הרחקה כשיעור. כ"פ שולחן שלמה. **כ' א"ר** – שאם המחיצות מגיעות לארץ מכל הצדדים גם שרי אף שגובה

הקדמה – חציצת על ידי מיטה

(שם): בעי רב יוסף (לעניין כיסוי גרף של רעי ועביט של מ"ר) – מיטה פחותה מג"ט פשיטא דכלבוד דמי (והוי מחיצה), י"ט פשיטא דרשות אחרת היא, מ' עד ט' בעיא ולא איפשטא.

שיטות הפוסקים

הרא"ש בשם גאון כ' – שהשאלה, מתי המיטה הוי מחיצה בינו לבין הצואה. אחר המיטה תוך ג"ט למיטה דינו כסמוך למיטה ומחובר למיטה ולכן לא יקרא. רחוק מהמיטה י"ט – הוי רשות אחרת ומותר. ג"ט למיטה – הוי ספק ואסור.

יותר מג"ט.

ואם הצואה לאחר המיטה – אינה מותרת מדין מכוסה אלא מדין חציצה, ולכן אם המיטה גבוהה י"ט כמו שאר מחיצות – מותר. כ"כ הב"ח והט"ז.

וכ' המ"א: שצריך שהמיטה תחצוץ מכותל לכותל שאם לא כן אינה מחיצה. כ"כ העו"ת, א"ר, א"א, גר"ז, בי"ע, חס"ל. מכל מקום יש חולקים (א"צ מכותל לכותל – מחצית השקל ומאמ"ר). ופסק ח"א – במי רגלים שהיו על הארץ או בכלי שאינו גרף דאינן אלא מדרבנן יש להקל

לקרות ולברך נגד המחיצה אפילו אינה חוצצת.

ח"א: שולחנות שלנו שעומדים על רגלים שאין ברחבן ד' טפחים אף על פי שהן גבוהין י"ט לא הוי מחיצה להפסיק.

ב. **"כפה עליהם כלי"**

מ"א: אפילו יש קצת אויר בין הכלי לקרקע, כל שהוא פחות מג"ט אמרינן לבוד והוי כמכוסה. אבל אם הכלי פתוח למעלה אפילו פחות מג' אסור.

סימן פ"ז: בעל קרי מותר בק"ש ובו סעיף אחד

ע"ף א: **כל הטמאים קורין בתורה וקורין ק"ש ומתפללין** [ברכות כו. כ"פ הרי"ף והרא"ש - שרק זה שראה קרי צריכים טבילה, אבל שאר טמאים א"צ טבילה]. **חוץ מבעלי קרי שהוציאו עזרא מכל הטמאים ואסרו בין בד"ת בין בק"ש ותפלה עד שיטבול, כדי שלא יהיו ת"ח מצויין אצל נשותיהן כתרנגולין** [ב"ק פב. וכטעמו של הרמב"ם].

ב. **ואח"כ בטלו אותו תקנה, והעמידו הדבר על הדין, שאף בעל קרי מותר בד"ת ובקריאת שמע ובתפלה בלא טבילה ובלא רחיצה דתשעה קבין, וכן פשט המנהג** [שם כדאמר זעירי. וכהרי"ף].

ג. **הגה: יש שכתבו שאין לאשה נדה בימי ראיתה ליכנס לבית הכנסת או להתפלל או להזכיר השם או ליגע בספר** [הגהות מיימוני פ"ד]. **וי"א – שמתרת בכל, וכן עיקר** [רש"י הלכות נדה]. **אבל המנהג במדינות אלו כסדרא ראשונה. ובימי לבון נהגו היתר.**

ד. **ואפילו במקום שנהגו להחמיר, בימים נוראים וכה"ג, שרצים מתאספים לילך לבית הכנסת – מותרין לילך לבהכ"נ כשאר נשים, כי הוא להן עלבון גדול שהכל מתאספים והן יעמדו חוץ** [מהרא"י].

שורשי הלכה וענפיה

א. **"מצויין אצל נשותיהן כתרנגולין"** **זהו טעמו של הרמב"ם, והרא"ש כתב הטעם**

כי הקרי בא מקלות ראש, וד"ת צריך להיות באימה ויראה ברתת וזיע כמו בעת נתינתה.

מ"א: ומ' סאה שאובים כשרים לטבילה זו (מנחת יצחק - ולפ"ז הברכות שלנו כשרות לטבילה זו).

ב.

"ואחר כך בטלו אותה תקנה"

מ"א(א): משום ביטול תורה ומשום ביטול פריה ורביה, וקשה איך יכלו לבטל תקנת עזרא, הרי אין ב"ד יכול לבטל תקנת ב"ד חברו, אלא אם כן גדול ממנו במניין והחכמה? וי"ל - דלא פשטה התקנה לפי שלא היה כוח בציבור לעמוד בה ובטלו אותה מעצמן. **כ' פמ"ג** - שמ"מ מי שירצה לנהוג ולטבול תע"ב ודוקא שלא לא יעבור זמן ק"ש ותפלה. **וכ' א"ר** - שאם קשה עליהם הטבילה רוחצין בט' קבין מים שאובים.

הרב יעקב יוסף זצ"ל: נהגו ישראל קדושים לטבול בערבי שבתות וחגים. וכן מי שעולה לבית הקברות רצוי שיטבול לפני ואחרי.

כה"ח: ושיעור ט"ק הוא 3888 דרהם, שהם 11.644 ליטר. **וכ' פסקי תשובות בשם גדולי דורנו** - שאפשר ע"י שיעמוד תחת הברז למשך זמן של כ 3-4 דקות, והוא שיעור ט"ק (אע"פ שאין כוח גברא).

ג.

"אין לאישה נידה"

רבינו ירוחם: יש טועים לומר שהנשים

יולדות לא יכנסו לבהכ"נ עד שעברו מ' יום לזכר ושמונים לנקיבה, ומנהג טעות הוא וצריך למחות בידם. כ"כ עולת תמיד. **וכ' משנ"ב** בשם בנימין זאב - שטעם האיסור מפני כבוד בהכ"נ והמתפללים, ולא מחמת איסור. **וכן** הסכימו האחרונים דצריכה להתפלל בביתה ולברך כל הברכות (כ"כ פר"ח, ח"א ומגן גיבורים). כ"ד המ"א.

וכ' ח"א - ובמדינותינו נוהגין היתר לעולם ומברכות ומתפללות ומ"מ לא יסתכלו בס"ת בשעה שמגביהים אותה להראות לעם.

והטעם שלא ללכת לבית הקברות משום חשש התדבקות החיצונים והקליפות על דבר בלתי טהור (שו"ת פרי הארץ והגר"א). וכמו שהזהיר האריז"ל שלא ילך בעל קרי לבית הקברות.

יחווה דעת (ג/ח): בא"י לא נהגו הספרדיות להימנע מלבוא לבית הכנסת בזמן נידתן (וכ"ש שמתפללות ומברכות). **מ"מ** האשכנזיות - נהגו שלא להיכנס לבית הכנסת בזמן נידתן וכדברי הרמ"א.

ד.

"ימים נוראים"

כנה"ג ומ"א: מיום ראשון של סליחות ואילך הוא בכלל ימים נוראים. ה"ה כשמשיאה בנה או ביתה שהולכים לבית הכנסת, או יולדת אחר 4 שבועות.

הלכות תפילה

סימן פ"ט: הלכות תפילה וזמנה ובו ח' סעיפים

סעיף א: זמן תפילת שחרית

סעיף א: ^{א.} זמן תפלת השחר, מצוותה שיתחיל עם הנץ החמה, כדכתיב: "ייראוך עם שמש" [ברכות כו.]. ^{ב.} ואם התפלל משעלה עמוד השחר והאיר פני המזרח, יצא [הרא"ש].

^{ג.} ונמשך זמנה עד סוף ד' שעות שהוא שליש היום. ואם טעה, או עבר, והתפלל אחר ד' שעות עד חצות, אע"פ שאין לו שכר כתפלה בזמנה, שכר תפלה מיהא איכא [שם כרבי יהודה].

^{ד.} הגה – ולאחר חלות חסור להתפלל תפלת שחרית (ב"י בשם הרשב"א). וע"ל רי"ק סי' ק"ח.

שורשי הלכה וענפיה

■ **מהרמב"ם** – משמע שעמוד השחר היינו האיר פני המזרח, ובזמן הזה יוצא י"ח תפילה. כ"מ מהתוספתא ומהרא"ש. כ"פ הרמ"א. כ"כ א"ר – שהאיר פני המזרח היינו עלות השחר, אבל האיר כל פני המזרח הוא אחר כך. כ"כ משנ"ב בדעת מרן ועוד פוסקים.

■ **אולם מרש"י** – משמע שהאיר פני המזרח הוא אחר עלות השחר. וכ"מ מהרמב"ן. כ"כ מהרש"א בדעת מרש"ל, ערוך השלחן, ומ"א בדעת מרן.

להלכה:

משנ"ב – קודם שהאיר פני המזרח אף בדיעבד לא יצא. כ"ד מרן. כ"פ א"ר, מטה יהודה, הגר"א, מגן גיבורים.

לאפוקי מ"א ופר"ח – דס"ל משעלה עלות השחר יצא.

הקדמה

זמן עלות השחר:

■ **פסחים (צג):** הזמן שבין עלות השחר עד הנץ:

רבי יהודה – ד' מילין. עולא – ה' מילין.

■ **שיעור מיל ג' דעות:**

(א). תה"ד – 18 דקות. כ"פ מרן (תנט/ד),

(ב). ולפי מהרי"ל – 22.5 דקות. כ"כ הרבה אחרונים.

(ג). ולפי הרמב"ם בפירוש המשניות כ' – 24 דקות. כ"כ הברטנורא וסמ"ג.

■ **להלכה: זמן עלות השחר**

שו"ע והרמ"א – 72 דקות. לפני ה (18*4).

הגר"א – 90 דקות לפני הנ"ץ (22.5*4).

מהו האיר פני המזרח?

אמנם - יש מקילים בשחרית אם מתחילת י"ח תוך הזמן וגומר אחר הזמן, כיון שזמן התפילה נמשך גם אחר כך (אשל אברהם). **כ"פ** הרב יעקב יוסף זצ"ל - שמותר התחיל העמידה תוך הזמן אף שיגלוש אחר הזמן.

עבר במזיד ולא התפלל תוך ד' שעות

א - ב"י בפירוש ראשון - אינו מתפלל אח"כ. **כ"פ** ראב"ן - במזיד אינו מתפלל, בשוגג יכול להתפלל. **כ"כ** רשב"ץ, ס' ראשון לציון בדעת הרי"ף ורמב"ם, הגר"א. **כ"פ** אור לציון - שתפילת שחרית אחר ד' שעות דינה כמו תפילת שלומים, שבמזיד אין תשלומין.

א - ב"י בפירוש שני - אף במזיד מתפלל עד חצות. **כ"מ** מהרמב"ם והשו"ע שנקט לשון הרמב"ם. **כ"פ** יביע אומר (ט/קח, נז).

משנ"ב: ואם עבר והתפלל אחר ד' שעות עד חצות אפילו במזיד יצא.

הלכה ברורה: כיון שיש מחלוקת בדבר - אם התפלל מיד משעלה עלות השחר יצא, מ"מ יחזור ויתפלל בתורת נדבה. **כשעלה** עלות השחר והאיר פני מזרח - אפשר להתפלל בשעת הדחק.

"התפלל מעמוד השחר... יצא"

לח"מ וא"ר: היינו רק בדיעבד אפילו אינו בשעת הדחק, או בשעת הדחק אפילו לכתחילה כגון המשכים לדרך (כמ"ש בס"ח). **וכ' משנ"ב** - דהיינו דוקא לעניין תפילה, שאז כבר הגיע הזמן (שזהו זמן קורבן תמיד), אבל לעניין ק"ש ותפילין אין לברך אז, עד שיכיר חברו וכו'.

ג.

"שהוא שליש היום"

משנ"ב: היינו ד' שעות זמניות. בקיץ השעה ארוכה ובחורף השעה קצרה. **וכ' מ"א** - שצריך לגמור כל התפילה (י"ח) תוך הזמן. **כ"כ** שאר אחרונים - לעניין חזרת הש"צ.

סעיף ב: איסור הקדמת שלום לפני התפילה

סעיף ב: א. כיון שהגיע זמן תפלה (היינו מעלות השחר - מ"א), **אסור לאדם להקדים לפתח חברו ליתן לו שלום, משום דשמו של הקב"ה שלום. אבל מותר לומר לו 'צפרא דמרי טב'. ואפילו זה אינו מותר אלא כשהוצרך ללכת לראות איזה עסק, אבל אם אינו הולך אלא להקביל פניו קודם תפלה, אפילו זה הלשון אסור** [ברכות יד. כ"פ ר' יונה].

ב. וכן אסור לכרוע לו כשמשכים לפתחו [רי"ו]. **וי"א דכריעה אסורה אפילו בלא משכים לפתחו** (וכן יש להורות - ב"ח ושע"ת). ואם התחיל לברך הברכות, (לח"כ) אין לחוש כל כך [אר"ח בשם רבנן קמאי].

ג. ואם אינו משכים לפתחו, אלא שפגע בו בדרך - מותר ליתן לו שלום [טור]. **וי"א שאפילו במוצא חבירו בשוק לא יאמר לו אלא 'צפרא דמרי טב', כדי שיתן לב שהוא אסור להתעכב בדברים אחרים כלל, עד שיתפלל** [רשב"א והראב"ד].

שורשי הלכה וענפיה

ואם גברא אלמא הוא שיש מיחוש לאיבה יתן לו יד בלי אמירת שלום. ואם פגע בו בדרך מותר אף בשלום.

"להקדים לפתח חברו"

א.

משנ"ב בשם פמ"ג: ה"ה שלא ילך בבית כנסת ממקום למקום חברו ליתן לו שלום (כמו במשכים לפתחו). ואף לאביו ורבו אין להשכים.

לקרוא בס"ת כשעלה לבימה – פשוט שמותר לקרוא, וכ"ש אם נתעורר באמצע הקריאה.

"שיעור פרסה"

ב"ח: ומה שתיקנו שיעור פרסה דווקא, לפי שזמן תפילה שעה, שחסידי ראשונים היו מתפללים שעה. **וכ' הפרישה** – אף ששיעור תפילה מעט יותר מפרסה, לפי דבעינן לישב מעט לפני התפילה ומעט לאחריו מגיע הכל שיעור פרסה.

"אפילו בדברי תורה"

משנ"ב: אפילו אם אינו מתאוה כ"כ שיהא בו משום בל תשקצו כיון שאינו יכול לעמוד עצמו עד פרסה אסור. **וכ' ב"י בשם תה"ד** – שאם הוא ת"ח הנותן שיעור לרבים, ובאמצע נצרך לנקביו מותר להשהות עצמו, שבל תשקצו מדרבנן ומפני כבוד הבריות נדחה. **וכן** יכול לקיים מצוות מעשיות אף שגופו אינו נקי. כ"כ פמ"ג.

סעיף ב: **אם באמצע תפלתו נתעורר לו תאוה - יעמיד עצמו עד שיגמור, ולא**

יפסיק. ואם בשעת ק"ש וברכותיה נתעורר, בין לקטנים בין לגדולים - קורא כדרכו (רשב"א).

ב. הגה ודוקא שאינו מתאוה כל כך דאית ביה משום בל תשקצו, אבל בלאו הכי, יותר טוב להפסיק (תשובת הרשב"א סימן קל"א פסק דמותר, ותרומת הדשן סי' ט"ז פסק דאסור, וצריך לחלק כך). **ג.** **ואם רצה להרחיק ולהטיל מים, עושה** [שם].

שורשי הלכה וענפיה

משנ"ב וביה"ל כ' – שלא רשאי להמשיך י"ח שהוא עניין אחר, אלא יפסיק בברכת 'אמת ויציב' ויתפנה, ואח"כ יסמוך גאולה לתפילה. **אבל מגר"ז משמע** – שהכל עניין אחד ויגמור עד סוף י"ח, ואז יצא לנקביו.

"להרחיק להטיל מים – עושה"

פמ"ג: אק"ש דלעיל מיניה קאי דתלוי ברצונו דאילו בתפלה אין רשאי לזוז ממקומו עד שיגמור. **וכ' גר"ז** שדווקא לקטנים (שלא לוקח הרבה זמן) יכול להפסיק אבל לגדולים לא יפסיק אף לא בק"ש וברכותיה. אלא אם כן מתאוה כ"כ שיש בו משום 'בל תשקצו' שאז מפסיק. כ"כ מש"ז. **ואיש מצליח כ'** – שלא דוקא קטנים אלא ה"ה גדולים יכול להפסיק, שהרי לפי מרן אף ששהה לגמור את כולה (בעשיית צרכיו) אינו חוזר בק"ש אלא למקום שפסק.

א. "באמצע תפלתו נתעורר לו תאוה"

מ"א(ב) בשם הרשב"א: מיירי שקודם התפלה בדק עצמו או שלא היה צריך לנקביו כלל לכך אף על פי שאח"כ נתעורר אפילו לגדולים אינו רשאי להפסיק באמצע. כ"כ משנ"ב.

"עד שיגמור"

משנ"ב וביה"ל: דווקא לגמור י"ח, אבל אסור להעמיד עצמו גם לקדושה לפי שהוא עניין אחר, אלא יצא לנקביו. **וכן** אם היה קורא פסד"ז, כשמגיע אחר ישתבח אסור לו להמשיך ברכו עד שיתפנה. **וכן** אם נמצא בקריאת התורה, הלל, מגילה, ברכת המזון – יכול לסיים, אף שלא יכול להעמיד עצמו עד פרסה, אך לא יתחיל עניין אחר עד שיצא לנקביו.

היה באמצע ק"ש וברכותיה האם רשאי גם להתפלל י"ח?

הלכות תפילה: אר"ח - סימן צ"ב

סיכום – הנצרך לנקביו (פסקי תשובות)

המיקום	יכול להעמיד עצמו עד פרסה	לא יכול להעמיד עצמו עד פרסה	מצב של בל תשקצו
לפני ברוך שאמר	לכתחילה יצא לנקביו, אפילו יפסיד תפילה בציבור ובלבד שלא יעבור זמן ק"ש	כ"ש שיצא לנקביו	כ"ש שיצא לנקביו
פסקי דמרה	ימשיך אף שהתחיל באיסור	אם התחיל באיסור – יפסיק ויצא, ואם המשיך יצא י"ח התחיל בהיתר – ימשיך ואם ירצה יפסיק	מפסיק ויוצא מיד לנקביו
בברכות ק"ש:	לכתחילה לא יתחיל אף שיפסיד תפילה בציבור, רק שלא יעבר זמן ק"ש. יצא בין הפרקים. ימשיך עד שלא יוכל להעמיד עצמו פרסה ואז יצא מיד	יצא בין הפרקים. יפסיק מיד.	יפסיק מיד. יפסיק מיד.
באמצע י"ח:	לא יתחיל עד שיתפנה ימשיך. ימשיך.	ימשיך. יפסיק (משנ"ב).	ימשיך (*) יפסיק.
אחר י"ח	בכל גוונא צריך להפסיק ולצאת ולא ימתין לקדושה		

(*) לפי משנ"ב יכול להפסיק אם ירצה.

סעיף ג: להסיר כיחו וניעו לפני התפילה

סעיף ג: צריך קודם תפלה להסיר כיחו (ליחה הנתלשת מהגוף) וניע (ליחת החוטם) וכל דבר

הטורדו [רמב"ם ד, י].

סעיפים ד-ה: נטילת ידיים לפני תפילה

סעיף ד: צריך לרחוץ ידיו במים, אם יש לו (דוקא כשיודע שהם מלוכלכות), ואם אין לו -

צריך לחזור אחריהם עד פרסה (דוקא שבודאי שימצא שם מים אבל בספק לא). והני מילי כשהוא הולך בדרך והמים נמצאים לפניו, אבל אם צריך לחזור לאחוריו למקום מים עד מיל (ולא עד בכלל) - חוזר, יותר ממיל - אינו חוזר (פרסה = 4 מיל, מיל = 980 מטר). [כמו גרסת הרי"ל ברכות טו.].

ב. ואם מתיירא שיעבור זמן התפלה - ינקה ידיו בצרור או בעפר או בכל מידי דמנקי [טור]. (ועיין לקמן סי' רל"ג).

קריאת התורה

סימן קכ"ה: סדר קריאת התורה ביום ב' וה' ובו י"ד סעיפים

סעיף א: מספר העולים לתורה בשני וחמישי

סעיף א: ^א בשני ובחמישי, ובשבת במנחה, קורין שלשה, אין פוחתים מהם ואין מוסיפין עליהם (משום ביטול מלאכה לעם), ואין מפטירין בנביא [המקור: מגילה כא.].
^ב הגה: ואם היו ב' חתנים צדהכ"נ והם ישראלים – מותר להוסיף לקרות ד', לדלדלו הוא כיו"ט שמונת להוסיף (מרדכי והגמ"י).
^ג ונראה דה"ה לשני בעלי דרית, דיו"ט שלהם הוא, כדלקמן סי' תקנ"ט [כן הוסיף הרמ"א מדעתו].
^ד (ודין שבת ויו"ט ע"ל ריש סי' רפ"ב לענין הוספה).

שורשי הלכה וענפיה

עד סמוך לחשיכה ולא רצו להטריח העם יותר.
^ב "ואם היו ב' חתנים"
הרב יעקב זצ"ל: יש תקנה אחרת, או שיפצלו המניין, או יאמרו לכהן לצאת ואז אפשר לעלות ג' ישראלים. ואם הכהן לא רוצה לצאת יאמרו "אע"פ שיש כהן יעלה ישראל". כ"פ אור לציון וילקוט יוסף.

רמב"ם: משה תיקן להם לישראל שיהיו קוראים התורה ברבים בשבת ב' וה' בשחרית, כדי שלא ישהו ג' ימים בלא תורה. ועזרא תיקן שיהיו קורים במנחה בשבת משום יושבי קרנות, ג' בני אדם לא פחות מי' פסוקים.
רש"י (מגילה): ובמנחה בשבת אין נביא אף שאין בו ביטול מלאכה, לפי שדורשים בו לעם

סעיף ב: היכן קוראים בשני וחמישי ומנחה בשבת

סעיף ב: ^א מקום שמפסיקין בשבת בשחרית, שם קורין במנחה, ובשני ובחמישי, ובשבת הבאה [מגילה לא.].
^ב הגה: אם בטלו שבת אחת קריאת הפרשה בצבור, לשבת הבאה קורין אותה פרשה עם פרשה השייכה לאותה שבת (אור זרוע) (וענין לקמן סי' רפ"ב).

שורשי הלכה וענפיה

^א "שם קורין במנחה" **בית עובד:** אם טעו וקראו ג' עולים מסדר אחר

קריאת התורה: א"ח - קל"ה

א"צ לחזור ולקרות. כ"כ יפה ללב וילקוט יוסף.

"אם בטלו שבת אחת קריאת הפרשה"

משנ"ב (ה): במנחה בשבת עדיין אפשר להשלים מה שהפסידו בשחרית (שלפני מנחה יקראו ז' עולים מהפרשה ואחר כך יתחלו מנחה). אבל בשני וחמישי אי אפשר להשלים (דגול מרובה).

מכל מקום חיים שאל (א, עא, ה) כ' - שאין להשלימה אלא בשבת הבאה ולא המנחה. כ"פ הלכה ברורה.

מהר"ם מינץ: דוקא בטלו שבת אחת, אבל בטלו שתי שבתות אין להם תשלומים, שאין שבת שקורים יותר מב' פרשיות. ואם בטלו שבת שהיו בה ב' פרשיות אין לה תשלומים, אף לא לפרשה אחת. כ"כ מ"א (ד).

וכן אם בטלו פ' ויחי אין לקרותו עם פ' שמות, כי כשקורין ב' סדרות צריך לקרות חד גברא מסוף סדרא ראשונה לתחלת סדרא שניה כדי שיהיו מחוברין, וזה אין נכון לעשות בשני ספרים. כ"כ מ"א.

כנה"ג כ' - שלפי זה אם שבת הבאה שתי פרשיות מחוברות אין תשלומים לקרוא ג' פרשות. כ"כ מ"א.

מיהו הגהות ומנהגים - חולק על הר"מ מינץ, אין לדלג שום פרשה, אפילו ג' פרשיות ישלימו. כ"כ פר"ח, החיד"א וא"ר.

מ"א: כשמשלים הפרשיות, כהן יקרא את כל ההשלמה ועוד ג' פסוקים של השבת, ואח"כ יעלו שאר העולם.

מה הדין אם בטלו הקריאה במזיד (ביאור הלכה)?

■ **העט"ז** - מסתפק אם דוקא בשוגג (כמו בתפילת תשלומים) או אפילו במזיד נמי צריך להשלים.

■ **ובפמ"ג ובשלחן עצי שטים** - כתבו דמסתימת הפוסקים משמע דאפילו במזיד.

■ **אכן מביאור הגר"א** - משמע דוקא בשוגג, כמו תשלומים של התפילה.

בטלו הקריאה ביום ב'

כ' העט"ז - שיקראו ביום ג', כיון שעדיין לא עברו ג' ימים בלא תורה. אבל בטלו ביום ה' אין לו תשלומים ביום ו', כיון שכיון שעברו כבר ג' ימים בלא תורה.

אבל הרב משאת בנימין כ' - שכל שהוא מחמת תקנה אין לה תשלומים. כ"כ הרב יעקב יוסף זצ"ל.

הרב יעקב יוסף זצ"ל: יש תשלומים רק לפרשת השבוע ולא לפרשת המועדות כיון שכבר קראו אותו בשבת על הסדר.

ילקוט יוסף: פועלים שלא מספיקים לקרוא ביום ב' ה' פרשת השבוע, אין לקרותה במנחה דרך קבע, אולם דרך ארעי יש להקל.

סעיף ג: סדר העולים - כהן לוי וישראל

סעיף ג: כהן קורא בתורה ראשון, ואחריו לוי, ואחריו ישראל [גיטין נט.].

שורשי הלכה וענפיה

"כהן קורא התורה ראשון"

האם כהן קטן עולה לקרות ראשון?

מהרימ"ט - מסתבר שקטן עולה לקרות ראשון כשאין כהן גדול. מיהו לוי קטן אני מסתפק אם

יקרא כהן במקומו.

מיהו מהרדב"ז - משמע שכהן קטן לא יעלה למניין ג', אלא רק למניין ז'. כ"כ כנה"ג ומ"א.

